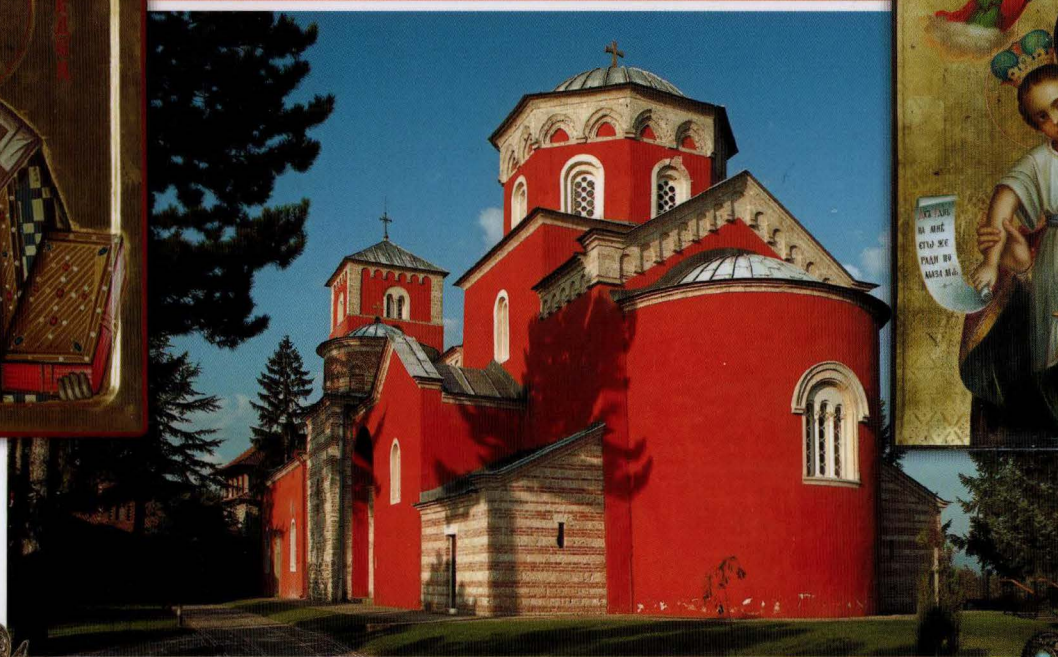

Нестарњин манастир

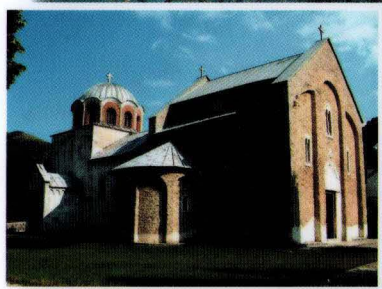
манастир ЖИЧА

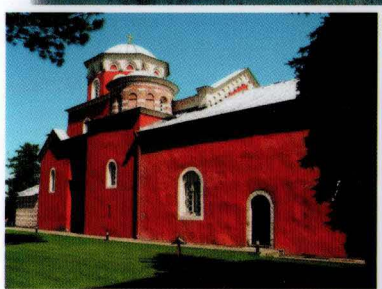
СВЕТИГОРА

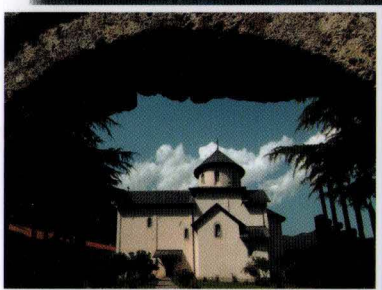
1. Манастир Студенци

3. Манастир Жича

5. Манастир Морача

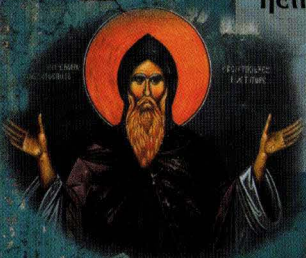
7. Манастир Бањска

9. Манастир Дечани

Немањински манастири
кодо прво
1-10
јануар-децембар
2011.

2. Манастир Хиланаар

4. Манастир Милешева

6. Манастир Сопотани

8. Манастир Грачаница

10. Манастир Св. Арханђел

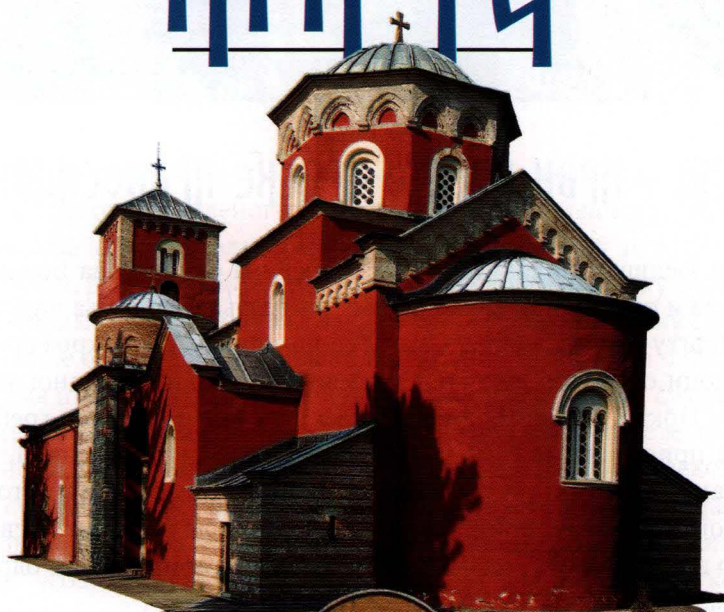

Српска културна и духовна баштина

Немањини манастири

Манастир ЖИЧА

МАНАСТИР ЖИЧА – ПРВИ ПРЕСТО СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ

Нема на земљи љепших ни стаменијих грађевина од храмова Божијих. Они су одвајкада били средишта и оријентир свакидашњег живљења и кретања људског, али и путокази ка вјечном средишту људскога бића. Самим својим присуством, кроз вријеме које их обликује, храмови постају свједоци саборног, духовног и животног, квалитета једног народа. Када је ријеч о Српској Православној Цркви и њеном односу према српском народу, не треба никада изгубити из вида да је Црква била присутна у свим историјским мијенама и промјенама, падовима и успонима српског народа. Као таква, она памти и, по самој природи ствари, сабира у историјском памћењу свој живот од тренутка своје појаве у историји. Тражити од Цркве да избрише то своје памћење, и да га се одрекне, било би исто што и тражити од ње да ишчезне из историје, и да се одрекне свог историјског призивања и назначења.

Од свог успостављања 1220. године, када је Свети Сава изборио њену самосталност, Српска Православна Црква живи својим посебним животом, има своје посебно устројство, обичаје, слободу одлучивања и дјелања, у складу са историјским приликама и околностима, увијек у сагласности са Васељенском Црквом Православном. И манастир Жича, као мјесто рођења и колијевка наше Цркве, као идејно дјело Светога Саве, носећи у својим њедрима „свети мирис памтивека“ је оно дивно мјесто гдје се благодатно открива и дарује слава и сила Господња и мјесто гдје нам се, исто тако, приказује и показује чудесна истина о историјском и духовном трајању нашег народа. Њени ктитори света браћа Стефан Првовјенчани – монах Симон, као мудар владар, познавалац умјетности и одличан писац и Свети Сава изузетан организатор црквеног живота, познавалац Цариграда, Никеје и Солуна, један од најзначајнијих људи у Европи свога доба, су успјели да свему што су примили од Византије дају један нарочити национални печат: и државном уређењу, и црквеној организацији, књижевности и умјетности. Они су овдје, заједно са својим светим оцем Симеоном Немањом, засновали државу која је почивала на симфонији између црквене и државне власти, стварајући идеал најбољег државног уређења, кога су се Срби држали и коме су стремили кроз цијелу своју историју. И као што људски организам почива на сагласју тијела и душе, тако и тај начин постојања, који су оставили у наслеђе свом народу, захтијева равнотежу духовног и тјелесног, сагласје државе и Цркве.

Немањићи су утемељили и изузетну сакралну умјетност која је у 13. и 14. вијеку, по сликарству, заузимала једно од првих мјеста у Европи. Као велики градитељи изграђујући, као своје задужбине,

храмове Божије, као живе и животодајне путоказе, они су градили најсавршенији храм под небом: изграђивали су свој народ и његову душу. Зидати и градити унутрашњег човјека у себи, преображавати своје срце и своје тијело, просвећивати свог ближњег – то је најсветији човјек посвао на земљи.

Манастир Жичу су браћа подизала са одушевљењем као некада Хиландар, али сада са још више искуства. Сакупили су најбоље занатлије и мајсторе – мраморнике, коваче и дрводеље из Цариграда и Солуна. И Свети Сава је бдио над овим храмом, помажући својим савјетима, рукама и молитвама зидање установе у којој ће његов народ духовно процвјетати, преображавајући се од земаљског народа у Изабрани народ Божији.

На сабору у овом храму, прије готово осам вјекова, 1220. године, као први српски архиепископ, он заснива Српску архиепископију са њеним епархијама, своје најбоље ученике рукополаже у епископе и држи своју чувену бесједу о Правој вјери. Овдје својом руком миропомазује првовјенчаног српског краља Стефана, и за сва времена српску лађу спасења усмјерава према православном Истоку. Тим чином уводи правило да српски архиепископи крунишу српске владаре, што је у оно вријеме значило суверенитет за једну државу. Да би успоставио ту симфонију, сагласност између духовне и свјетовне власти, Свети Сава је саставио Номоканон, Законоправило, у коме се износе истине вјере и основе црквеног и друштвеног живота на начелима Јеванђеља, вјековном искуству Цркве и учењу Светих отаца. Кроз правила Номоканона, Свети Сава српском народу не намеће спољашњи закон, и људској природи туђи поредак, већ открива успостављање и правила природног, здравог поретка људске душе и људске заједнице у Цркви.

Тако је од свог заснивања овај древни манастир са црквом посвећеном Вазнесењу Господњем био и први престо Српске Цркве, и мјесто молитвеног тиховања, школа писмености, иконописа и фрескописа, мјесто сабора и крунисања српских владара. Кроз бурну историју и вријеме које му није било наклоњено, успио је, упркос рушилачкој руци која се кроз своју тирјанску и злу нарав на њега често спуштала, да у својим њедрима сачува најдубље завјете наших предака, велику духовну љепоту и снагу, најприје у људима који су се овдје рађали, живјели и духовно стасавали, а онда и у сталним обновама храма, књигама, записима иконама и богослужбеним предметима којима су славили Бога, и Њему, из својих духовних ризница, приносили своје искуство, своје поимање свијета, вјере и умјетности. Тако је, све до нашег времена, историја овог манастира, постала и историја српског народа, кад год је он рушен и српски народ се рушио. Усправљање народа значило је и поновно зидање Жиче.

Један од најзначајнијих њених житеља, послите њених светих ктитора, њен велики градитељ и обновитељ, свакако је, новојављени угодник и светитељ Божји, Владика Жички Николај који је, као ријетко ко у нашем времену, проио кроз себе једну читаву епоху. Он је истовремено ударио неизбрисив печат на живот и судбину српског народа у XX вијеку, а несумњиво ће, својим бескомпромисним и пророчким дјеловањем, као прави апостол Христов, оставити дубоког трага и на вјекове који долазе. Као велики проповиједник универзалних хоризоната, философ, богослов, педагог, народни добротвор и пјесник, Свети Владика Николај је, послите Светога Саве, највише прославио Жичу, битијно он Жичи припада. Жички храм је, оним што се у њему збива и оним што свједочи и благовијести један од најстаријих путоказа српског народа. Но, поред тога што је носилац предачког памћења и мјесто сјећања, он је првенствено саграђен да се у њега скрушено и молитвено улази, да се у њему слуша Ријеч Божија, да се испуњава славом Божијом и да собом пуни душе људске. Зато нека је благословен Господ који је створио и означио и ово свето древно мјесто на коме се чудесна вјера – наука Божија, ријеч Божија вјековима проповиједа, мјесто гдје ми постајемо заједничари Божији, примајући Тијело и Крв Господњу, и гдје кроз причешће постајемо једно са јединим вјечним Господом нашим, и у исто вријеме једно, једни са другима, не само у времену него и у вјечности. Зато заједно са својим прецима, заблагодаримо Господу на моштима Светих ктитора овога храма, свједоцима те бесмртности, на свим оним њиховим чудесним дјелима у којима се Бог прославио и преко којих је указао на пут којим треба да идемо, ходећи путем који води у живот вјечни, и клањајући се Оцу и Сину и Духу Светоме, Богу нашем у вјекове вјекова. Амин.

Јован Филиповић

Розета на западном порталу храма
Вознесења Христјовој

Детаљ камене
иласијике на
западном порталу
храма Вознесења
Христјовој

Део венца
Бојомладенца Христја
са неизознајне иконе
Бојородице

Сребрни чаша

Ријида
са сценом
Кршћења
Христјовој

Масивна ливена
кадионица

Сребрни крст
из манастирске
ризнице

МОНАСТИР ЖИЧА

Главни храм манастира
Жича посвећен Вознесењу
Христјовом

Свети
Стефан
Првовенчани,
кљичиор
манастира
Жича, детаљ
живописане
лозе Немањића у
дечанској ипирраји

Са благословом
архиепископа цетињског
и митрополита црногорско-приморског
г. Амфилохија

Издавач:

Митрополија црногорско-приморска
ИИУ СВЕТИГОРА - Цетиње

Коло: НЕМАЊИЋКИ МАНАСТИРИ

Уређивачки одбор:

Протојереј-ставрофор Радомир Никчевић - главни уредник,
протојереј-ставрофор Миодраг Поповић - заменик главног
уредника, Звонко Поповић - оперативни уредник, Бошко Гајић,
Весна Никчевић, Миомир Ковачевић, Весна Тодоровић,
мр Небојша Гаџић и Јован Маркуш

Фотографије:

Архива Митрополије црногорско-приморске, †Живота Ђирић, Зоран
Тричковић и Павел Алексеев

Дизајн:

Мр Мирко Тољић

Компјутерска припрема:

Срђан Салат

Штампа:

rotografika

СВЕТИГОРА

Београд - Цетиње 2011.

МОНАСТИР ЖИЧА

Манастир Жича, тачније црква Вазнесења Господњег или црква Светога Спаса, налази се у подножју планине Столови, у питомој и богатој равници у близини реке Ибра, четири километра од Краљева, на пола пута према Матарушкој Бањи. Иако је као главно манастирско здање, ова црква, за разлику од других значајних и велелепних немањихких грађевина углавном “мрамором” грађених, саздана од сасвим “обичног” материјала, омалтерисаног камена и опеке и без украсних скулптура, њен црквени и државни значај надилази значај свих осталих српских цркава и манастира. Жича је прво седиште Српске архиепископије која је изнедрила петорицу светаца од којих чак тројицу из Свете лозе Немањића - Саву, Симеона и Симона, затим Арсенија Првог као Савиног ученика и наследника на архиепископском трону, и епископа жичког Николаја Велимировића. Жича је и крунидбена црква Немањића, па и неких потоњих српских владара. После 1219. када је Сава Немањић у Никеји хиротонисан у првог српског архиепископа, у Жичи

“Свети Жича - свети живојворни и свеживојворни извор свих вечних светиња српских, као неразорива небеска лађа Христова, чежњиво носи сваку српску православну душу ка Свеисјини, ка Свељубави, ка Сврадосји, ка чудесном и чудојворном Сладчајшем Господу Христу, њом Једином Исјинијом Богу, њом Једином Исјинијом Човеку, њом Једином Исјинијом Човекољубцу.”

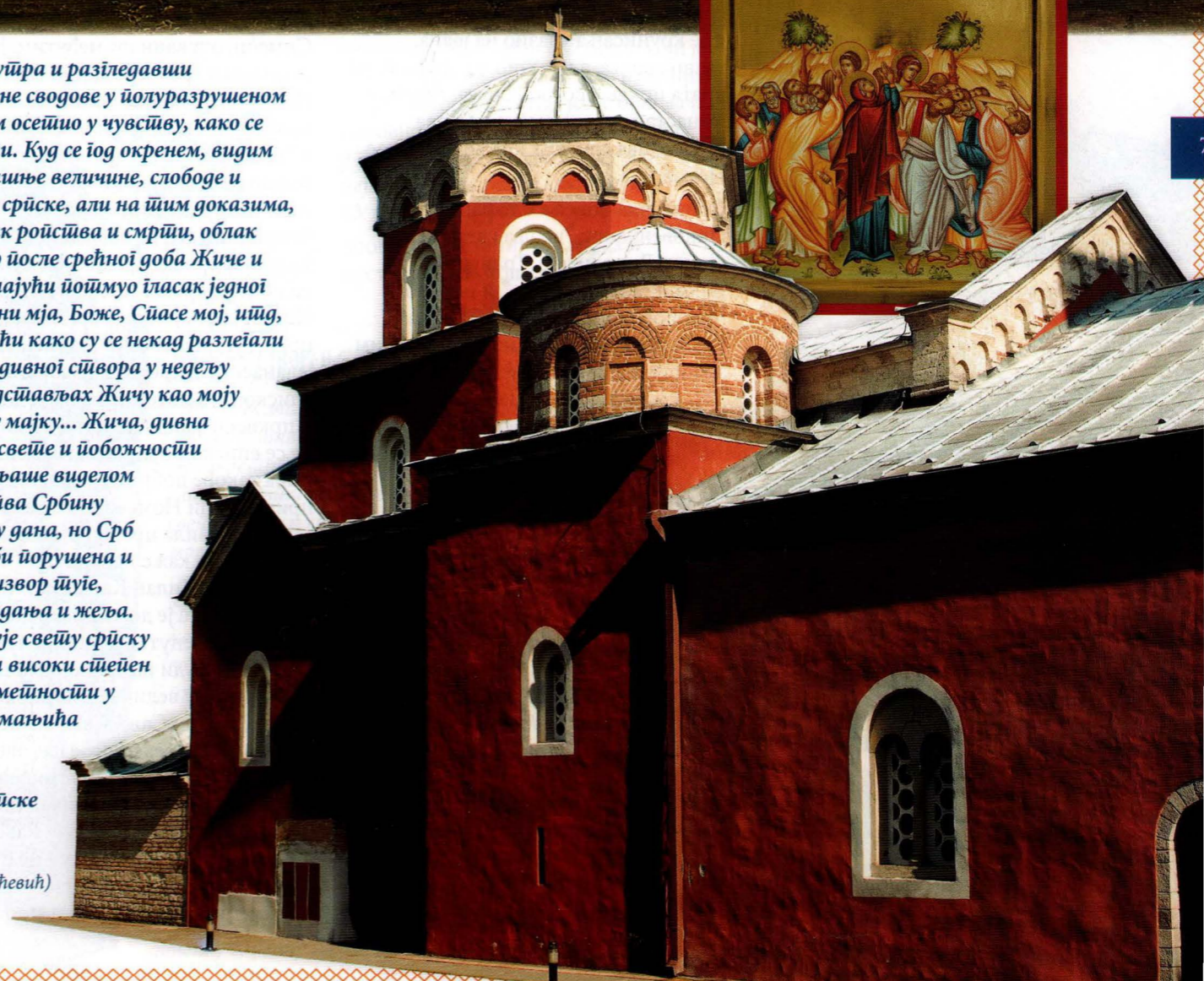
(Свети Јустин Ђелићки)

је успостављена спона двеју власти у земљи - краљевске и архиепископске, њихов склад и јединство, узајамност и дуговечност. Седиште архиепископије било је у овом манастиру готово све до краја 13. века, када се, напореда с растућим (не)приликама на балканској ветрометини, Архиепископија полако премешта у храм Светих апостола у Пећи као жичком метоху.

Жичу је заједно на Стефаном градио и његов млађи брат. Сава се, по доласку у Студеницу са преношењем Симеонових моштију из Хиландара, и лично ангажовао у изградњи Жиче, па и руководио неким радовима, нарочито осликавањем дома Спасова. Тачан датум, односно бар годину почетка изградње Спасове цркве и манастира Жиче историчари ни до данас нису утврдили. Већина њих се слаже само у томе да је Жича подигнута између 1206. и 1217. У њој је, руком првог архиепископа српског Саве крунисан први српски краљ - Стефан Првовенчани. Традицију крунисања српских краљева у Жичи наставили су, потом, Стефанови синови и наследници Радослав (1228) и Владислав (1234). Део немањихког крунидбеног обреда у чину

„Ушавши унутра и разлежавши величанствене сводове у полуразрушеном стању, ја сам осетио у чувству, како се не да описати. Куд се још окренем, видим доказ некадашње величине, слободе и љубавности српске, али на њим доказима, њихови облак ројства и смрти, облак који је дошао после срећног доба Жиче и Србије. Слушајући њојмоу јасак једног ојца: Помјани мја, Боже, Сјасе мој, ијд, а замишљајући како су се некад разлејали сводови овој дивној створе у недељу седму, ја представљах Жичу као моју некада болну мајку... Жича, дивна столица просвете и љубавности српске, светљаше виделом христјанства Србину за срећних му дана, но Срб јаде, Жича би порушена и Србу јосија извор јује, уздисања, надања и жеља. Жича јоказује свету српску љубавност и високи степен живојисне уметности у Србији за Немањића и турско вандалство које снађе српске земље јосле Косова.“

(Милан Милићевић)

Манастир Жича. Зедубина Стевана
Првовенчаног, осигдана у XII. веку

миропомазања, враћен је потом у Жичу тек 20. јуна 1889. године када је у овом манастиру миропомазан краљ Александар Обреновић, а, после њега је овде 2. септембра 1904. миропомазан и краљ Петар Карађорђевић.

Упркос томе што је у Жичи крунисано “само” пет краљева, манастир Жича је, осим синонима Велика архиепископија,

Велика црква и “мати свих цркава”, позната и по називу - “седмоврата Жича”. По народном предању, у Жичи је крунисано чак седам српских краљева од којих је сваки пре крунисања улазио на једна, главна врата, а излазио на друга, нова врата цркве Светога Спаса. Легенда је, настала из успомена на прва крунисања српских краљева из лозе Немањића.

Оснивачка повеља Стефана Првовенчаног, “краља све српске земље, Диоклитије, Травуније, Далмације и Захумља”, и његовог прворођеног сина и наследника Радослава, исписана на унутрашњим зидовима у пролазу испод куле пред храмом Светога Спаса - најстарији је историјски запис о Жичи.

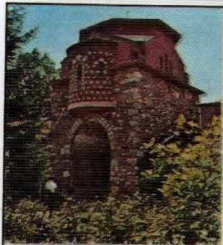
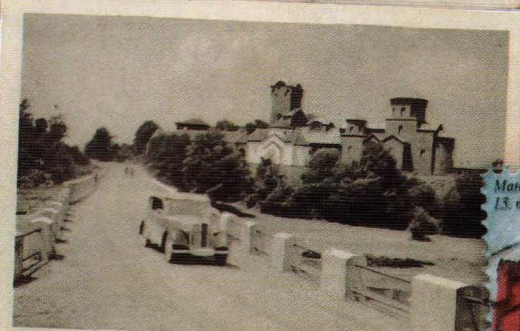
У повељи, или, заправо, двема повељама, стоји да је Спасова црква и подигнута да би била седиште

самосталне Српске архиепископије, и да би се у њој крунисали српски владари, односно устоличавали црквени поглавари.

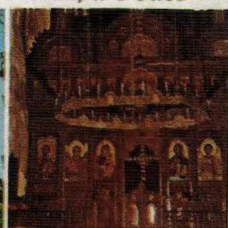
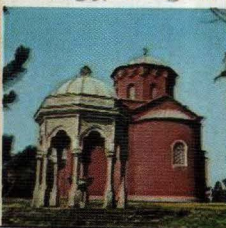
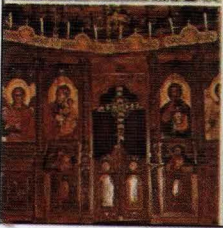
У средњовековној Србији, зна се, управљање црквом био је један од најважнијих

и најодговорнијих послова у држави, а положај који је заузимао поглавар цркве долазио је одмах после краљевског. Због свега тога, како констатује историчар Милан Кашанин - титула коју је носио архиепископ српски била је слична титули владара: архиепископ свих српских и поморских земаља. Краљ Стефан Првовенчани обдарује Жичу многобројним реликвијама - честицом Часног крста на којем је био разапет Исус Христ, ризом и појасем Богородичиним, десном руком Светог Јована Крститеља и Претече, моштима апостола и других светитеља, фрескама, иконама, златним и сребрним сасудима, књигама... што је све и побројано у оснивачкој повељи.

Од свих тих реликвија прикупљених с великом љубављу и трудом, а које су највећим делом сакупили Сава и његов такође замонашени отац Симеон, очувани су, међутим, још само један крст и рука Светог Јована. Највећи део жичке оснивачке повеље, ипак, садржи податке о “непокретним” даровима - земљишном имању, властелинству које не само да није мало по површини, већ се налази и диљем тадашње српске државе, од Жиче па до Скадарског језера и Зете. Истовремено, новом организацијом цркве, установљен је “размештај” једанаест епископија, изабрани су и епископи, а потом је ваљало донети и црквено законодавство по којем ће се епископи управљати, за шта се Сава такође побринуо преведећи и приређујући Номоканон - зборник законоправила црквеног византијског права. Како каже историчар уметности Милан Кашанин: “За седам векова, Жича је доживела неколике пресудне тренутке и видела пуно значајних људи на архиепископској столици, али велика њена епоха, то је епоха Светога Саве. Само на нешто више од пола века после његове смрти, Жича је била опустошена од страних пљачкаша, да никад после, ни после свих обнављања - како је то забележено већ у 14. веку - не буде “онаква каква беше испрва” Чак је и архиепископска столица морала

Поздрав из манастира Жиче

бити премештена из Жиче у Пећ. Способних управљача Цркве и тада је било, али ни један од њих ни за живота ни после смрти, није имао утицај и значај Светога Саве.”

ЖИЧКА КРОЗ ИСТОРИЈУ

Успон Српске архиепископије као средишта духовног, па и државног живота тадашње државе, није потрајао дуго - тек нешто више од пола века по завршетку Жиче, током којег је такође дограђивана и дотеривана.

Одмах после смрти архиепископа Саве Првог, који је преминуо 14. јануара 1236. године у Трнову, на пропутовању кроз Бугарску, манастир бива све чешће на мети пљачкашких хорди, нарочито половином 13. века, у време продора бугарских великаша Дрмана и Куделина, па и кнеза Шишмана. У тим нападима, уз велика грађевинска оштећења, нарочито страдају фреске у жичком храму

Вазнесење Господње

(Спасова црква),

које потом бивају и прсликане.

Опustoшену

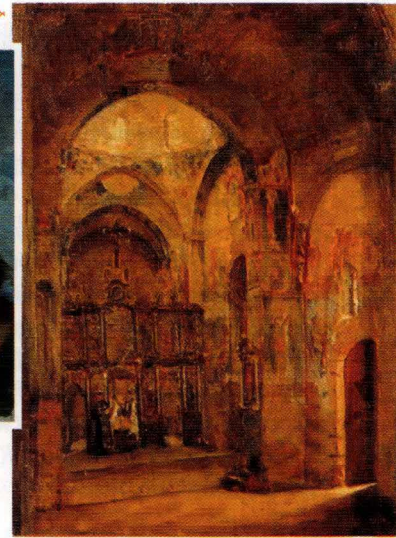
Жичу обновио

је архиепископ

Јевстатије Други

“Манастир Жича” и “Унутрашњост манастира Жиче”,
Ђорђе Крстић, 1883.

(1292 - 1309) један од најзначајнијих људи које је у средњем веку имала Српска Црква. О бризи Јевстатија Другог за живот Цркве и за правне односе у земљи сведочи ширење Номоканона Светога Саве. За његово време 1295. године у жупи Црној Стени, у манастиру Милешеви, један примерак Номоканона је преписао монах Герман, а други примерак “у дому Светих апостола у Расу”. Највећи посао који је на уметничком пољу сам дао извршити архиепископ Јевстатије јесте обнова и поновно живописање Спасове цркве у Жичи. Те фреске чиниле су једну од највећих сликарских скупина код нас у 13. веку.

Због све учесталијих напада и пустошења, и мошти краља Стефана,

који је

умро 1227. године, бивају пренете у Сопоћане. Нешто касније и мошти архиепископа Јевстатија Првог пренете су из Жиче у Пећ, у жички метох манастир Светих апостола.

Тиме, заправо, почиње и постепено пресељење Архиепископије. Нешто касније, Савин наследник Арсеније Први дефинитивно премешта архиепископски престо у Пећ, у новоизграђени храм Вазнесења Господњег, “мада су и после тога српски архиепископи, све до пада Смедерева 1459. често у Жичи становали”

С преносом државне престонице из Расе у Скопље, краљ Милутин је морао, већ из географског

ОБНОВИ СТВОРЕЊЕ СВОЈЕ

Док је Жича у грађњи, по биографима, то се дешава прво чудесно исцељење неког болесника молићвама Светиога Саве. „Узеши ослабљеног, унесе га у светињу цркву и сву ноћ остане на молићви молећи помоћи с висина... И кад су биле свршене молићве, ослабљени као од одра скочивши, ходаше.“ Доменијан говори како Сава током молићве „сав онесивши се светлом душом и бојомисаоним умом, прозре седмосирука небеса“. Другом приликом исти исај каже како Сава својом молићвом „пробија небеса“ и чини чуда „молићвом пробивши небеса и од Госиода праг измоли и најбоји ујарског краља стигуеном водом са свим његовим војницима“. Млађи биограф Теодосије има посебну склоност за опис оваквих сцена, и за то овде говори са више детаља. По њему, болесник је донео у близину храма и остављен је на њему

ради милостиње, и Сава наилази на њега током једног од својих обилазак градилишта. Сустрет са немоћним растурио је Саву: „Видевши овога како не може никако да се исправи, испуни се сузама и плакаше размишљајући о човечијој пројадљивости. И одмах одбацивши висину благородства и часног архимандриша... положивши тога ослабљеног у мантију, донесе са учеником у цркву и постави пред иконом Христовом који је лекар душе и тела.“ Даље, биограф говори о свеноћном бдењу у цркви, прилежној молићви праћеној великим изливом суза које делују као „неко лекарско помазање“. Савина молићва при том изговорена додсећа на цели домострој сасења преко овајлоћења Сина Божје, присећањем на нека од његових чудесних исцељења, а зајим мољењем за дојичног болесника. „Обнови створење своје, сабери разнесене уде његове и завежи жилама тела његова Твојом неизмерном влашћу и силом невидљивом“.

ЖИЧА ЗА ОСАМ ВЕКОВА ПОСТОЈАЊА СТРАДАВА 17 ПУТА

Пред напад на Југославију, 1941. године, њо брижљиво сачињеном немачком рајном њлану, требало је уништити и три главна ујорштва српског народа - манастир Жичу, Св. владика Николаја Велимировића и Народну библиотеку Србије. Окујатиор је знао да, ако пресече живоносну духовну и националну жилу куцавицу Србима, све остало ће лако пасти. Немци су, проучивши нашу традицију и духовност, добро схватили где се крију нека од наших највећих блаја. Манастир Жича је за осам векова постојања страдао 17 пута, од њога најгоре за време ове немачке рајне инвазије. Тада је тађан из ваздуха њомоћу њет рајних бомбардера, јужни зид је срушен, али се остатак одржао.

Затим су немачке трупе кренуле на Жичу њенковима, њоливале је бензином, њалиле, изгорео је владичански двор, као и читав библјотекa Св. Владике Николаја, која је тада бројила 58.000 књига.

Манастир Жича 1925.

ошћењима. Међутим, Народна библиотека Србије (основана 1832. године) је у бомбардовању Београда, 6. априла 1941. године, збрисана са лица земље, као и сва блаја нашег народа која је чувала.

Манастир Жича на цртежу Димитрија Јанковића, 1822-1828.

Стрељани су сви монаси, Владика Николај је одведен у затвор у манастир Љубосињу, ња Војловицу, а на крају у злогласни логор Дахау, заједно са патријархом Гаврилом Дожићем. Св. Владика Николај је преживео овај немачки рајни њлан, као и Жича, упркос њешким

разлога, претпоставити као седиште Архиепископије ближу Пећ удаљеној Жичи. Он је од Драгутина примио престо (1282) у краљевском дворцу у Дежеви, не у Жичи. Милутинов наследник Стефан Дечански такође није 1322. године крунисан у Жичи већ у Пећи, руком архиепископа Никодима. Подједнако у Жичи и Пећи био је активан Никодимов наследник свестрано обдарени Данило Други. У старој архиепископији Жичи оловом је покрио Спасову цркву, повисио кулу и живописао трпезарију и у исто време, као брижљив властелин "насадио многе винограде и раније насађене воћке распространио". У оквиру тадашње свеобухватне обнове, а свакако до средине 14. столећа, изграђен је и параклис посвећен Светом Теодору Тирону и Светом Теодору Стратилату, источно од велике цркве.

За краља, архиепископ Данило Други крунисао је Стефана Душана 1331, у дворској цркви Светог Јована Претече у Сврчину на Косову, а за цара патријарх Јоаникије, с бугарским патријархом Симеоном и охридским архиепископом Николом, на Ускрс 1346. у Скопљу.

Половином 15. века, Жича је готово опустела. Како је Иларион Руварац забележио у једном Псалтиру манастира Шишатовац, жички игуман Теофил је тада, с монасима Иларионом и Висарионом, прешао у Шишатовац, али, упркос и том исељењу - живот у жичком манастиру није сасвим прекинут.

Из три турска пописа од 1528. до 1572. године види се да је Жича и тада имала два калуђера, па чак да је и у то време поправљана спољна приправа Спасове цркве.

Уследили су затим и аустријско-

турски ратови и нова пустошења Жиче, коју у то време делимично обнавља Карађорђе, а онда подиже и - Први српски устанак. И баш у знак одмазде што су и жички монаси учествовали на страни устаника, Турци су поново разорили и попалили Жичу, која је опет опустела, безмало, наредних пола века.

Чех Ото Дубислав Пирх је у свом путопису по Србији из 1829. године записао: "Интересантнији је од вароши (Карановци), манастир Жича који лежи у њеној близини. Жича је сад само једна велика рушевина; један део краљевске палате, куле и црква још стоје и свуда се опажа необична величина димензија. Зидови су пуни старих натписа..."

Владика ужичко-крушевачки Јоаникије (Нешковић) потом предузима велику обнову 1865. године. Он је цркву и кубета покрио

лимом, подигао за монахе ћелије, за децу школу и друге зграде. Друштво Српске словесности, тада највиша културна институција код Срба, прима епископа Јоаникија у своје чланство, уз образложење: “Епископ Јоаникије заслужује особиту благодарност и признање нашег Друштва Српске словесности зато што је први почео и не престаје старати се да се на славу српског народа обнови стари и славни споменик историчне знаности и националне важности за народ српски храм Вознесенија Христова - црков епископију Жичу.” Већ 1882. године у Жичи је крунисан краљ Милан Обреновић.

У 1867. години у Жичи је сахрањено једно од прерано умрле деце познатог српског песника Јована Јовановића Змаја. Да би избегао судбину остале деце која су му рано умрла, песник је донео дете, новорђеног сина Југа, у близину манастира у нади да ће преживети. Дечак није оздравио и у манастирској порти је нашао покој.

Временом су уследила и нова разарања Жиче - Балкански ратови, Први и Други светски рат, па чак и елементарне непогоде у новије време, а нарочито снажни земљотрес 1987. године који је умало уништио осмовековни манастир.

Велики рестаураторски радови у тек минулом веку започети су убрзо по завршетку Првог светског рата - 1925. године и, малтене, нису прекидани све до почетка Другог светског рата.

У том периоду, осим рестаурације и обнове Спасове цркве која је по замисли Александра Дерока, а у доба владике Николаја (Велимировића), добила нешто друкчији изглед, дограђено је неколико нових зграда, као што је потпуно нова епископска палата, више монашких ћелија и конака, црква Светог Саве, трпезарија са звоником, параклис светог Јована изнад улазне куле, крстионица, помоћне зграде...

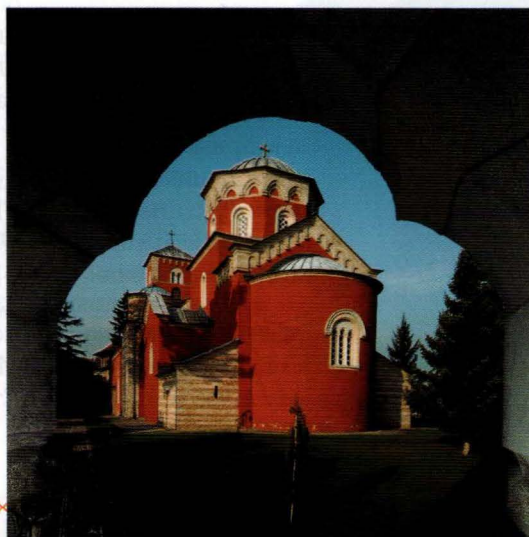
Највеће страдање Жича је доживела за време Другог светског рата када су немачки окупатори

*Владика ужичко-крушевачки
Јоаникије (Нешковић)*

бомбардовали манастир, тако да рестаураторски и обновитељски радови у Жичи, малтене, нису престајали чак ни док је рушена, а камоли по завршетку рата када су обновљени и Спасова црква и порушени епископски конак (1965).

Најобимнији рестаураторски радови, па и истраживања, предузети су, ипак, после још једног великог, али - природног разарања. Јак земљотрес 1987. године тада умало није сасвим срушио Жичу. Оштећења су била изузетно велика и тешка, посебно на цркви Светог Спаса. У пролеће 1999. године током НАТО агресије на СР Југославију у близини манастира Жиче пало је неколико пројектила који, Богу хвала, нису оштетили велику српску светињу. У великом пројекту заштите и реконструкције Жиче којим је од земљотреса 1987. године руководила

проф. др Милка Чанак-Медић, Спасовој цркви је, на основу многих претходних, не само археолошких истраживања, враћен готово аутентични изглед с почетка 13. века.

Дозидани су ђаконикон и проскомидија, изглед купола је, такође, примерен првобитном, а ниска олтарска преграда, попут оних какве су некада и биле у српским црквама, заменила је дотадашњу барокну, постављену у једној од обнова, током 19. века, од које се олтар више није ни видео.

У тим радовима, уређен је и цео манастирски комплекс који сада добија дефинитиван и сасвим друкчији изглед. Ако је “грађевински део” Жиче, упркос свим разарањима колико-толико очуван или реконструисан, од многобројних фресака, током вековног страдања, остало је веома мало, упркос такође многобројним конзерваторским радовима.

Од некадашњих 12 апостола осликаних по зидовима цркве, очувана је тек половина. Фрагментарно су очуване и једине две велике композиције од неколико десетина, колико их је било осликано када је црква у 13. веку грађена и дограђивана.

Жича је имала и велике губитке реликвија, икона, црквених књига и драгоцених предмета, тако да се више у Жичи не налази ни највредније реликвије - рука светог Јована Крститеља и честица Часног крста. Али, од Жиче је остало оно највредније - њен значај и свето име на које се, као један од најснажнијих стубова, ослања целокупна српска историја.

Источно од главног манастирског храма, цркве Светог Вознесења, налази се црква Св. Теодора Тирона и Теодора Стратилата, из 14. века, једина још очувана грађевина средњовековног манастирског комплекса, једноставне архитектуре и племенитих пропорција, обновљена крајем 18. века. Ова црквица као своје заштитнике има и апостоле Светог Петра и Павла. Основа јој је једнобродна, са апсидом на источној страни и полубочастим сводом. Живописана је половином XIV века.

СРБИЈА ЗА ВРЕМЕ ВЛАДАВИНЕ СТЕФАНА ПРВОВЕНЧАНОГ

“Од Немањиној доба слика Српсџва на Балкану љуна је реда нашеј дивној неимарсџва, зелених и модрих надземаљских свејлосџи нашеј црквеној сликарсџва, џрејџавих џламенова жижака крај којих бдију, у ноћи, џисци црнорисци, ученици белој Хиландара, величансџвених џојава средњовековних кџиџора, владара џросвејџиџеља и свејџиџеља, чије руке дойиру до Сирије и

Стефан Немања је своме средњем сину Стефану, после монашења 25. марта 1196. године у Студеници, предао на управу Србију. Најстаријем Вукану припала је удеона кнежевина са областима: Диоклија, Далмација, Требиње, Топлица и Хвосно. Не поштујући вољу оца Стефана Немање и одлуку државног сабора Вукан се сукобио са жупаном Стефаном желећи да себи обезбеди владарско првенство у држави. Уз помоћ угарске војске и краља Емерика

Прсџен краља
Сџефана
Првовенчаног.

Сачуван је уз његове мошџи у Сџуденици.
Прсџен је израђен од златџа и украшен је орнаментџом од филиџранских џлеџеница.

уклонио је Стефана и преотео му престо. Непретворни Вукан постао је жупан и вазал угарског краља. Србија је у овом рату изгубила територије источно од Мораве и претрпела озбиљна разарања. Убрзо између

Угара и Бугара долази до сукоба око граница у источној Србији. Цар Калојан победио је Угаре и освојио Браничево. Стефан Немањић користећи наклоност бугарског цара, уз помоћ домаћег племства поврати престо. Поражени Вукан се без последица повуче у Зету.

Византија је почетком XIII века била на заласку историјске славе. Растрзана политичким сукобима била је примамљив плен крсташима који су се окупили у Млецима. Византијски принц Алексије, син

Сџефан Првовенчани,
фреска из манасџирске цркве у Милешеви, око 1234. џодине

Синаја, дижући болнице и осџављајући џрај једне свејле, средњовековне српске кулџуре”

(М. Црњански)

“И џри сџтворисше на земљи вољу Тројице, оџац са два возљубљена чеда, Свејџи Симеон са бојоносним кир Сџефан, џавом, и са њима џомоћник Божији кир Сџефан, џрвовенчани краљ, сџтворивши вољу Божију на земљи, јависше се небесни џрађани на небесима.”
(Доментџијан)

свргнутог цара Исака, тежио је да уклони с престола стрица имењака. Папи Иноћентију III је понудио унију, а крсташима богат плен. Из Млетака је у јесен 1202. кренула на исток велика крсташка војска коју је предводио слепи млетачки дужд, Енрико Дандоло. Уместо похода на света места дужд је са карсташким ратницима напао Цариград. Византијски цар Алексије III пребегло је у Бугарску, а престо су преузели слепи Исак и његов син Алексије IV. Млетачки дужд Дандоло је покушао да од становника Цариграда наплати услуге за пребацивање крсташке војске, због тога је избила побуна међу становништвом. Осииони Млечани у јануару 1204. збацише са власти оба цара, оца и сина. Државни простор Византије издељен је у више крсташких држава, а најмоћнија међу њима је била Латинско царство са седиштем у Цариграду. У Малој Азији формирано је ново Грчко царство са центром у Никеји. Избегли васељенски патријарх и никејски владар били су носиоци византијске државотворне и верске традиције. Истовремено, у Епиру створена је још једна грчка држава коју је основао огранак династије Анђела. Распадом Византије ојачала је Бугарска држава. Владара Калојана крунисао је папски кардинал Лав у јесен 1204. године. У драматичним догађањима на Балкану Србија није учествовала, јер је Стефан Немањић остао по страни у време опасних сучељавања. Архимандрит Сава се вратио из Хиландара почетком 1206. са моштима Симеона Мироточивог. Мошти су похрањене у манастиру Студеници. На земним остацима

оца Симеона, Сава је измирио браћу Стефана и Вукана. Захваљујући Сави Србија је сачувала територијалну целовитост и грађански мир на дуже време. Из очеве задужбине Студенице благотворно је деловао на духовни и друштвени живот у Србији. Не ретко предводио је дипломатске мисије преговарајући са владарима из околнеја.

У Бугарској је после смрти цара Калојана настао метеж и борба око престола. Владарски трон преузео је Борило, сестрић преминулог цара. Угари су искористили смутње у суседству и приграбили Београд и Браничево. Калојанов рођак Стрез освојио је град Просек на Вардару и област до Охрида. Незавидан положај Бугарске искористио је жупан Стефан Немањић. Припојио је Србији Ниш са околином, Врање, област око горњег тока Јужне Мораве, Призрен са ширим подручјем, Горњи и Доњи Полог (област око Тетова). Проширење Србије на рачун Бугарске изазвало је огорчење код цара Борила. Он је савезника нашао у католичким државама. Удружена бугарско-угарска војска напала је Србију, вероватно 1212. године. У близини Ниша жупан Стефан је изненадним нападом током ноћи приморао противнике на повлачење. Уплашени овим поразом савезници су у рату против Србије ангажовали Стрезу, вероломног господара Просека. Савини биографи сведоче како је Свевишњи послао „анђела љута“ који је усмртио Стрезу. Његову област подијелише католички владар Солунске краљевине и епирски деспот који приграби Скопље и северну Македонију. Епирски деспот Михаило I, наставио је са ширењем своје државе, освојивши Албанију са Драчем. Запоседањем Скадра, деспот је дошао у сукоб са великим жупаном Стефаном. Ратоборног епирског владара убио је његов слуга. Наследник настрадаог Михаила I, пожурио је да утаначи мир са Стефаном 1214. године. У времену тешких искушења Србију су штитила светачка моћ Симеона, мудрост архимандрита Саве и политичка вештина жупана Стефана.

Србија је у другој деценији XIII века изазвала зближавање католичких држава на Балкану, Угарске и Латинског царства. Краљ Андрија и латински владар Хенрих склопили су споразум против жупана Стефана. По ратном плану удружена савезничка војска намеравала је, како сведочи жупан „прогнати ме и земљу отачаства мога разделити и себи задржати“. Стефан је заједно са Савом успео да преговорима код Равног (Ђуприја) одврати краља Андрију од напада на Србију. Без подршке Угара цар Хенрих је покушао да натера Стефана да му уступи део територије на југу. Знајући да га штити Свети Симеон, српски жупан је с војском запосео кланце у околини Ниша. Обесхрабрани цар Хенрих Фландријски безглаво је напустио Србију. На путу према Солуну, неким чудом, премину јуна 1216. године. Велике успехе жупан Стефан Немањић с разлогом приписује Симеону Мироточивом који је у одбрану државе „посредовао код Христа, Богородице и светаца“. Преломни догађаји оснажили су јединство Цркве и народа и државу оспособили за значајне политичке подухвате. У другој деценији XIII века Србија је заузела видно место међу хришћанским државама. Стефан је постао краљ „свих српских земаља“, а његови савременици су га прозвали „првовенчани краљ“. У залеђу српског Приморја задржала се традиција Дукљанске краљевине. Зету су краљ Стефан и архиепископ Сава називали „велико краљевство од почетка и отачаство

Стефана Немање“. После добијања аутокефалности Српске Цркве и проглашењем краљевине, српском владару је порастао углед и поштовање у Србији и међу хришћанским владарима. Поред краљевске титуле Стефан је преузео и византијску владарску одредницу самодржац, што је дослован превод царског епитета аутократор.

После уздицања Србије у ранг краљевине, на Балкану долази до значајних политичких дешавања. Цариградски престо уместо Хенриха преузео је његов зет, Петар Куртнејски. Убрзо потом, нови цар је страдао у сукобу против Епираца у Албанији. Након његове смрти избили су немири у Цариграду. У Бугарској такође долази до преврата, домаће племство збацило је са престола цара Борила, а устоличило Јована Асена II. Угарска је преживљавала унутрашњу кризу. Краљ Андрија се вратио из крсташког рата без славе и плена. Затекао је државу у политичким зађевицама и финансијским тешкоћама. У то време једино су Србија и Епирска држава биле поштеђене трзавица и политичке нестабилности.

СТВАРАЊЕ СРПСКЕ АУТОКЕФАЛНЕ ЦРКВЕ

Српска средњовековна симфонија не само да је имала два свеца као осниваче, браћу Саву и Стефана, синове Немањине, него је заиста и стиремила светости као својој мери и провери. У дечанској представи светлородне лозе Немањића дајто је стиремљење чиставе династије ка поистовођењу са узорима свештене библијске историје. Свети Сава је свој оца поистовејтио са Јаковом - Израјљем, браоцем изабраној

народа - тако сведочи Доментијан, који наводи речи Савине ујућене Симеону: „Подобниче бојовидноја Јакова, из тебе ће израсти друји Израјљ... и истиа твоја Бојом узростиавши назваће се избрање Божје“. Владари Србије доживљавали су своју земљу и народ као наслеђе Свете Тројице, које треба приводити у Царство Небеско личном храброшћу и врлином, али, на првом месту, побожношћу.

Захваљујући архимандриту Сави, његовом верском прегнућу, српски народ је стекао немерљиву духовну предност у односу на окружење. После повратка из Свете Горе 1206. Сава је одабрао манастир Студеницу за верско и културно средиште у којем се посебно његовао култ Светог Симеона Мироточивога. За потребе тог манастира саставио је Студенички типик 1208. са житијем светог Симеона. Архимандрит Сава деловао је на читавом простору Србије, окупљајући игумане свих манастира. Његовим трудом граде се веће и мање грађевине, а жупану Стефану значајно је помагао у градњи манастира Жича. После десет година, 1217. архимандрит Сава напушта Србију и одлази на Свету Гору. Недуго затим стиже у Nikeју код цара Теодора I Ласкариса и васељенског патријарха Манојла Сарантина Харитопула са молбом да Српској Цркви одобре аутокефалност. Долазак Саве, великог духовног ауторитета, Nikeјцима је користило у напорима за обнову Византијског царства. Одлуком васељенског патријарха и Nikeјског цара почетком 1219. Српска Црква добила је аутокефалност, а Сава посвећен за архиепископа. Канонским признањем Српске Цркве, незадовољан је био охридски архиепископ Димитрије Хоматијан под чијом јурисдикцијом се налазила Црква у Србији. Његове жалбе васељенском патријарху и претеће писмо архиепископу Сави нису нашкодили аутокефалности Српске Цркве. На повратку у домовину архиепископ Сава се краће време задржао у Хиландару. Из овог манастира повео је један број учених монаха који су били оспособљени за епископске и

остале црквене дужности. Иначе, монаси Српске Православне Цркве били су организовани по узору на византијско, пре свега светогорско монаштво. Архиепископ Сава, тврде биографи, завео је у српским областима „сваки устав Свете Горе“. Монаси су се лишавали овоземаљских навика, подвргавали сиромаштву, послушности, целибату и молитви. Из Хиландара на путу за Србију архиепископ Сава се задржао у Солуну где је саставио Номоканон, зборник црквених и грађанских закона. Овај зборник имао је огроман утицај на организацију целокупног друштвеног живота у Србији. Номоканон или Крмчија Светог Саве, је превод византијских правних норми на српски језик, али само оних закона који су се могли ускладити са црквеним и друштвеним приликама у Србији. Крмчија Светог Саве била је најстарији и најважнији закон у држави. Она је темељ српског законодавства на који се ослањао и Душанов законик позног немањићког периода. Приликом избора епископа, Сава је посвећивао само „часне мужеве који могу управљати људе по божанском закону и по предању светих апостола“. Након устоличења епископи су обавезно добијали законске књиге, међу којима је најважнији био Номоканон.

Архиепископа Саву и светогорске монахе дочекао је Стефан Немањић. Браћа су се договорили да заједнички приступе реорганизацији државе и Српске Православне Цркве држећи се канонских правила. Манастир Жича, посвећен Вазнесењу Господњем, постао је средиште архиепископије. У манастирској цркви, после крунисања Стефановог,

крунисаће се и будући владари и посвећивати архиепископи српски. Из Жиче Сава је помагао Стефану да управља државом. Савиним трудом „Српска архиепископија 1220. године је заједно са Липљанском била организована у десет епископија на челу са Архиепископијом. Наиме бројала је једанаест епископија, ако се ту урачуна и Жичка као посебна епархија. Поред Архиепископије, са седиштем у цркви Светог Спаса у Жичи, Српска Црква је у то време имала следеће епископије: Зетску, Рашку, Хвостанску, Хумску, Топличку, Будимаљску, Дабарску, Моравичку, Призренску и Липљанску, које су носиле називе по областима где им је био смештен катедрални храм. Старе епископије биле су Рашка, Призренска и Липљанска. Приликом формирања Српске Цркве водило се очигледно рачуна и о територијалном распореду епископских катедри, што је значило да све области српске средњовековне државе, а нарочито оне периферне, треба да буду прекривене мрежом епископија. Међутим, у то време организација Архиепископије и области у којима се простирала духовна власт појединих епископија није се поклапала у целини са државном територијом. Овакав закључак произилази из чињенице да су поједини крајеви и места у српској средњовековној држави, а нарочито у зетском приморју, били под јурисдикцијом католичких епископија. Српска архиепископија је наследила неколико старих епископских седишта, која нису била замењена 1220. године новим епископским катедрама. То су биле старе катедрале Охридске архиепископије: у Расу - Свети Апостоли, Призрену - Света

Богородица на Љевиши и у Липљану - Света Богородица у Грачаници. Хумска епископија наследила је тада већ напуштenu цркву Свете Богордице у Стону, док је за седиште зетског епископа одабран заустели манастир Светог Арханђела Михаила на Превлаци, у Боки Которској. Катедре неколико нових епископија, као и архиепископија биле су смештене у манастирима којима је ктитор био Стефан Немања или његови синови, или неко од чланова династије. То се може установити за Жичку, Топличку са храмом Светог Николе у Куршумлији и Будималску са храмом Светог Ђорђа код Берана. За катедре Хвостанске епископије са црквом Свете Богородице или Мале Студенице код Пећи, Дабарске са црквом Светог Николе код Прибоја и Моравичке епископије са црквом Светог Ахилија у Ариљу одређени су такође манастири који су вероватно уживали највећи углед на територији новоформираних епископија. То је био случај са храмом Дабарске епископије, који се помиње као врло угледан још у Студеничком типичу.”

(Марија Јанковић)

Најважнији задатак Српске архиепископије био је јачање и продубљивање православне вере међу народом, јер нису били ишчезли остаци јеретичких и паганских обичаја. Архиепископ Сава, са свештенством утврђивао је веру у народу још од времена док је био старшина манастира Студеница. Градио је богомоље и набављао црквене књиге и предмете неопходне за богослужење. Сава је по „уставу Свете Горе“ организовао духовни живот по српским манастирима. Основу тог устава (типика) представљао је Карејски типик из 1199. године. Исте године састављен је и Хиландарски типик који је превод уводног дела типика грчког манастира Богородице Евергетиде у Цариграду. Са мањим изменама Хиландарски типик Сава је преписао за Студеницу.

Епископије су биле материјално обезбеђене од стране владара. Краљ је епископијама поклањао

властелинства или приходе од царина и тргова. Епископија у Дабру на Лиму постављена је уз саму границу, служила је сузбијању богумилске јереси из Босне. Хумска и Зетска епископија смештене су на западном ободу Краљевине с намјером да онемогуће католички продор са простора Которске и Дубровачке бискупије. Граница српске државе на тој страни излазила је на Дрину и прелазила Неретву. Управо до тих река, допирала је у Савино време јурисдикција Српске аутокефалне Цркве. На том простору живело је већинско православно становништво. У Приморју између Цетине и Бојане живео је већи број католика, који су били под верском управом Дубровачке и Барске надбискупије. Српска Црква и владар се нису мешали у њихова духовна опредељења, али су забрањивали мисионарске акције католичког свештенства међу православним народом.

Касније, кад српска држава изгуби Хум, седиште епископије из Стона биће премештено у цркву Св. Петра и Павла у Бијелом Пољу. После организационих реформи (које је спровео архиепископ Сава) православље је постало државна вера немањићке Србије. Остаци паганских обичаја били су искорењени. Заједно са својим братом, краљем Стефаном, архиепископ Сава је градио цркве, а неке обнављао.

Тамо где није било чврстог материјала цркве су грађене од

дрвета, а велики крстови подизани у насељима на видним местима.

Српско свештенство се школовало по узору на светогорске монахе. Најспособнији су посвећивани за епископе и протопопе, остали за попове и ђаконе. Архиепископ Сава је ученике свештенике слао као егзархе (изасланике) са задатком да „у све крајеве отачаства свога попуњавају недостатке“. Они су са његовим благословом венчавали све брачне парове без обзира на године старости и бројност породице. За утемељење вере у држави била је пресудна духовна активност епископа и парохijsког свештенства. Осим тога, свештеници су својим радом допринели уздизању културе и јачању етичких вредности код народа.

Срби су веома рано постали препознатљив европски народ са светосављем као најбитнијим обележјем свога идентитета. Свети Сава је својим надахнућем обликовао национални простор и дубоко утемељио православље у свест народа. Захваљујући њему Српска Црква је стекла аутокефалност, а Срби значајну енергију у остваривању својих духовних и државних циљева.

Стефан Првовенчани је потоње године живота провео у духовном миру. Поштујући очев пример закалуђерио се и постао монах Симон. Упокојио се 1228. године.

СРПСКИ АРХИЕПИСКОПИ И ПАТРИЈАРСИ ОД УСПОСТАВЉАЊА СРПСКЕ АРХИЕПИСКОПИЈЕ ДО УКИДАЊА ПЕЋКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ

“У новооснованој и уједињеној држави своја оца Сава је први положио чврсти темељ хришћанском живоју и образовању, које се у средњем веку сједињавало са чврстим уређењем јерархијској и, нарочито, црквено-манастирској начина живоја, под чијим је утицајем српски народ усвојио духовни Источно-православни византијски правац, како у црквеном тако и у културном живоју. Правац, од кога се српски народ више није удаљавао. Учвршћивању њак такој нейроменљивој правца, утицају Византије на духовни живој српској народа, у главном допринела је знаменита Хиландарска Лавра, која се налазила у нейсредној близини Византије, у самом средишту

њеном, на самом извору њене културе. Сава је Хиландар и створио да би преко њега остварио свој идеал: једину изједначење Србије са Истоком. Хиландар је дакле койча између Истока и Србије, сироводник хришћанске источно византијске културе у Срба, главни извор одакле су долазили црквени њастиири, народни учиишељи и духовне вође за сву Србију и, ако не једино, оно најважније средиште српске књижевности и вишеј образовања.”

(Т. Бурковић, 1925)

Св. Сава, најмлађи син жупана Стефана Немање и Ане, је први српски архиепископ (1219-1233). Он је успео да добије одобрење за оснивање самосталне Српске Цркве од византијског цара Теодора I Ласкариса (1204-1222) и васељенског патријарха Манојла Сарантина, који га је у Nikeји и хиротонисао на празник Успенија Пресвете Богородице 1219. године за првог српског архиепископа. Св. Сава је потом од постојећих (епархија које су припадале Охридској архиепископији, грчкој) и новооснованих епархија устројио Српску аутокефалну (самосталну) Цркву, која је имала 11 епархија (владичанстава), а седиште јој је било у манастиру Жичи. Он је са оцем Немањом (Св. Симеоном

Мироточивим) и братом Стефаном градио манастире Студеницу, Хиландар и Жичу, где ће 1221. крунисати Стефана за “првовенчаног краља” српског. Св. Сава је путовао два пута у Свету земљу, 1229. први пут, а потом, када се повукао са архиепископског престола 1233, следеће, 1234. године опет је пошао на друго поклоничко путовање, кад је у повратку између 13. и 14. јануара 1235. преминуо у Трнову у Бугарској.

Арсеније I Сремац (1233-1263) - Њега је Свети Сава предложио за свога наследника на трону Српске архиепископије. Иначе, био је родом из “оностраног Срема”, како се Мачва

некад називала. Он је после монголске (татарске) најезде кроз Европу до Јадранског мора, кад су у повратку опустошили манастир Жичу, у Руговској клисури близу Пећи подигао као метох на имању манастира Жиче цркву Св. Апостола, која је по Жичи прозвана Св. Спас. Овде, у скровитије место преместио је седиште српске архиепископије, око 1253. г. Арсеније I Сремац престао је 1266. г. Сахрањен је у храму Светих апостола у Пећи. Услед нестабилних политичких прилика, мошти архиепископа Арсенија ношене су по разним манастирима. Тако су се оне налазиле у манастиру Довољи, Морачи на Медуну, у Добрићеву, Ждребаонику,

Свети Симеон, Свети српски архиепископ Сава, Арсеније и Данило са пресветом Богородицом, фреска у цркви Светиој Николе у Пећкој патријаршији

Косијереву, а од 1920. налазе се у манастиру Ждребаонику у близини Даниловграда у Црној Гори. Архиепископ Арсеније се први пут у Русији помиње као свети 1388. године, а канонизован је у Москви на Сабору 1549. године.

Сава II (1264-1271) је четврти син српског краља Стефана Првовенчаног. На крштењу се звао Предислав; пре избора за трећег по реду српског архиепископа био је у манастиру Хиландару, а потом епископ у Хуму (хумски). Св. Сава Други био је изабран још за живота за архиепископа Српске Цркве, јер се Св. Арсеније Сремац оболевши од узетости (парализе) повукао са архиепископског престола (1263), на кога је 1264. изабран Сава II и управљао узорно архиепископијом, као и његови претходници, до 1271. године. За време његове архиепископске управе Српском Црквом, брат његов и краљ Србије Урош I Немањић (1243-1276) са јаким војском

покушао је да освоји Мачву 1268. године, али је био заробљен, па је по уговору са Угрима (Мађарима) обећао дати на управу престо Србије

Фреска ојела, гробница и саркофаг архиепископа Саве Другог у цркви Светих Ајосџола Пећке Патријаршије

њиховом зету, свом сину Драгутину, који се био оженио кћерком угарског краља, Катариноом (Каталином). Као архиепископ Сава II "пазио је смислено на првозаконо предање, што је светим апостолима и богоносним оцима утврђена права вера и савршени устави по достојању". Управљао је Српском Црквом седам година. Упокојио се 8. фебруара 1271. године и сахрањен је у пећком храму Светих Апостола. Наша Црква га је уврстила у ред светитеља.

Данило I (1271-1272) После смрти архиепископа Св. Саве II (1264-1271), на престо Св. Саве био је изабран Данило I 1271. године. Пре избора био је игуман манастира Хиландара. За њега је забележено да је "био достојан водитељ вере божанствене и бринуо се за Христову Цркву као што треба." Он није дуго остао на архиепископској катедри - само годину дана.

Јоаникије I (1272-1276) је био пратилац и ученик Св. Саве II, са којим је ишао на поклонички пут у Јерусалим, па и када је он постао хумски епископ. За архиепископа Србије изабран је, као студенички игуман, 1272. године. У време његове управе Српском Црквом, византијски цар Михаило VIII, који је обновио Византију (1261), са Латинима је склопио унију у Лиону 1274. После две године. 1276, краљ Урош I (1243-1276) је изгубио престо и повукао се у Хум. Тада се и архиепископ Јоаникије повлачи са архиепископског трона са краљем и пријатељем Урошем I, који ускоро умире као монах Симон; затим је у Захумљу умро и архиепископ Јоаникије I, у Пилоту где је и сахрањен. Њихова тела (мошти) пренела је краљица Јелена Анжујска и сахранила у манастиру Сопоћанима, задужбини свог мужа, краља Уроша I.

Јевстатије I (1279-1286) рођен је у Жупи будимљанској. Он је изабран за архиепископа Србије, као зетски епископ (пре тога је био игуман Хиландара), месец дана после смрти архиепископа српског Јоаникија.

Сматра се да је као врло способан посредовао у смени на престоу на Сабору у Дежеву 1282, када су се краљеви Драгутин (1276-1316) и брат му Милутин (1282-1321) договорили да Србијом влада млађи брат Милутин.

Архиепископ Јевстатије је управљао Српском Црквом седам година. Преставио се 4. јануара 1286.

године, и прво је сахрањен у Жичи. Касније је пренет у Пећку патријаршију где је почивао до 1737. године, када је пренесен у Црну Реку.

Јаков (1286-1292) Архиепископ Јаков је наследио архиепископа Јевстатија 1286. кад је овај умро у манастиру Жичи. Његово тело је због ратних опасности Јаков I пренео у Пећ. О животу и раду архиепископа Јакова нема много података. У његовој биографији само је, у општим фразама, речено да је био "правитељ васакому делу закону преданију", да је дизао "од основица" цркве у "области држави великије архијепископије" и да се уопште много трудио и чинио прилоге. Био је познат као "љубитељ и приложник књига" Упокојио се 3. фебруара 1292. године.

Јевстатије II (1292-1309) О животу и раду архиепископа Јевстатија II нема скоро никаквих података. Вероватно је био епархијски епископ пре него што је на архиепископском престоу наследио архиепископа Јакова. Из биографије архиепископа Данила Другог, коју је написао Данилов ученик, сазнаје се да је архиепископ Јевстатије Други обновио манастир Жичу која је била опустела због "нашаствија безбожног језика куманска". За његово време је завршаван живопис у храму Светог Ахилија у Ариљу, тако да његов портрет стоји на јужном делу западног зида.

За време архиепископа Јевстатија II, као и двојице његових претходника, дошло је до наглог успона и ширења српске средњовековне државе. 1282. освојено је Скопље (где ће се пренети престоница Србије), оба Полога, Овче Поље, Злетово, Пијенац, Кичево, Дебар. На северу је освојено Браничево, Видин (1290). Основане су нове епархије (владичанства): Грачаничка, Кончанска, Лимска, Мачванска, Браничевска, Београдска, Скопска. Године 1299. у Солуну је прослављена и свадба краља Милутина и Симониде, кћерке византијског цара Андроника II (1282-1328). Освојене земље на северу од Охрида, Штипа и Прилепа, дате су српском краљу као мираз. Србија је била једна од најачих и богатијих (сребром, златом, храном) земаља Балкана и Европе.

Сава III (1309-1316) У време архиепископа Саве III дошло је до непријатељства између краља Драгутина и Милутина, који је желео да престо Србије остави сину Стефану кога је родила царска ћерка Симонида, што је било супротно договору у Дежеви 1282. Јерархија Цркве са

архиепископом Савом III је посредовала да Србија буде спасена од грађанског рата. Године 1313. када је краљевић Стефан устао против краља Милутина, Црква је поново посредовала, како при измирењу браће тако и оца и сина.

Архиепископ Сава “васпитање и наук Свете Горе, где се беше навикао благодати и смотрену разуму” је на архиепископском престољу заменио Јевстатија II после његове смрти 1309. Краљ Милутин се саветовао са њим пре подизања Бањске, чије довршење Сава није дочекао. Приликом повратка Данила Другог са Свете Горе, Сава му је за пребивање даровао своју келију. Потврђујући својом повељом даровницу краља Милутина Хиландару назвао се архиепископом свих српских и поморских земаља. “Личност архиепископа Саве III постаје нарочито значајна за развој средњовековне архитектуре у Србији зато што је везана за оне споменике који почињу да се граде у једном сасвим новом стилу. Он је био можда тај који је стајао на челу Хиландара док се овај градио; он је био тај под чијим се надзором обнавља Призренска епископија у његово време, док је стојао на челу Српске архиепископије, обновљена је црква Свети Ђорђе у Старом Нагоричану.” (Р. Грујић) По сведочанству архиепископа српског Никодима, његовог наследника, испуњавајући аманет Светога Саве, редовно је давао помоћ манастиру Хиландару. То је захтевао и од свих наследника. Упокојио се 26. јула 1316.

Никодим (1317-1324) Архиепископ Никодим је измирио краља Милутина и сина му Стефана, те је по смрти Милутиновој (1321) у Неродимљу на Богојављење 1322. крунисао Стефана за краља Србије, као што су и његови претходници крунисали претходне владаре. Архиепископ Никодим, као и Св. Сава а и неки други архиепископи, бавио се књижевним радом. Превео је Типик Светог Саве Освећеног (+ 531) са грчког на српски језик, где у предговору оштро говори против лењости на молитву и рад. За проучавање богослужења Српске Цркве Никодимов Типик је најважнији, јер је први пуни типик са календаром у Српској Цркви. Богослужење Српске Цркве је захваљујући овој књизи, већ у 14. веку доживело свој пуни развитак. Оригинал Никодимовог Типика је изгорео у Народној библиотеци 6. априла 1941. године приликом бомбардовања. Сачуван је за

науку захваљујући професору Лазару Мирковићу који га је “дао пре рата фотографски снимити целог од прве до последње стране.”

Данило II (1324-1337) Данило се још као монах и игуман Хиландара истакао у одбрани ове светиње од Каталонаца (Шпанаца), који су као најамници дошли у сукоб са византијским царем Михаилом IX, па су почели пустошити по Византији и Светој Гори. Данило је, као и претходник Никодим, био од српских владара задуживан за обављање дипломатских послова. Као способан, изабран је за бањског епископа. а потом за хумског, али оба пута после извесног времена; захвалио се, отишао у Хиландар одакле је изабран за архиепископа Србије. Данило је подигао више цркава и припрату у пећком манастиру. Он је писац Житија краљева и архиепископа српских. Будући одан краљу Милутину, нашао се крај његово смртне постеље и сахранио га у храму Светог Стефана у Бањској. За време његово била је српска победа на Велбужду (1330), подигнути су Високи Дечани - Стефана Дечанског. Дошло је до сукоба Стефана и краљевића Душана, и по смрти оца (Св. Стефана Дечанског) он је крунисао Душана за краља 1331. у Сврчину на Малу Госпојину.

Свети српски архиепископи Јефрем и Јоаникије I, фреска, сиволашња њријрајта манастира Грачаница

Јоаникије (1338-1346) - патријарх од 1346. до 1354. У време архиепископа Јоаникија, Српска Црква на Сабору у Скопљу 1346. уздигнута је на ранг Патријаршије, а он проглашен за првог српског патријарха (1346-1354). Са бугарским патријархом Симеоном, епископима и светогорским сабором, само седам дана касније од прогласа патријаршије, крунисао је Душана Силног Немањића на Ускрс 1346. за цара “Срба, Грка и приморских страна...” Тада је Србија била најјача држава на Балкану, па и међу најснажнијим у васељени, излазила је на три мора. Цар Душан подигао је Св. Архангеле и са патријархом Јоаникијем још много цркава у Србији и ван ње.

Као образован човек и бивши логотет Душанов, патријарх Јоаникије је учествовао у припремању Душановог законика, што се види и из заглавља Законика које говори о саставу сабора и каже: “Си же законик постављајем од православног сабора нашег, преосвештеним патријархом кир Јоаникијем и всеми архијереји и црковници, малими и великими, и мноју благоверним царем Стефаном, и васеми властели царства ми, малими же и великими.”

Сава IV (1354-1375) Други патријарх Српске патријаршије после патријарха Јоаникија (за време кога је издат први део /1349/ и други /1354/ Законика Душановог од 201 чл.) јесте Сава IV, који се оловљавао као и његов велики претходник - “патријарх српски и приморских земаља”. После смрти Јоаникија, првог патријарха српског (1354), цар Душан је у Серу сазвао Сабор који је 29. новембра исте године за другог српског патријарха изабрао хиландарског игумана Саву. Патријарх Сава је више од двадесет година провео у манастиру Хиландару где је био епископ, а крајем 1347. или почетком 1348. године постао је игуман. Сава, будући српски патријарх, живео је у Светој Гори у време њеног процвата, када је српско обележје било веома нарочито наглашено. У то време су у Светој Гори живели Свети Григорије Палама и будући цариградски патријарси Калист I и Фотије. Сава је лично познавао Григорија Синаита и пустињака Јефрема, који ће касније постати српски патријарх.

У време Саве IV трајао је сукоб Цариградске патријаршије са Српском патријаршијом. После годину дана од његовог ступања на “престо Св. Саве” преминуо је изненада (вероватно отрован) и сам Душан Силни (1331-

1355), што је изазивало нелагодности, те се деспот Јован Угљеша 1368. године измирио са Цариградском патријаршијом, што је учинио и кнез Лазар (1371-1389) са своје стране. Ти догађаји, као и марички пораз српске војске 1371. под заповедништвом краља Вукашина и смрт “нејаког” Уроша V (1355-1371), збили су се у време патријарха Саве IV.

Јефрем (1375-1380; и други пут 1389-1392) Патријарх Јефрем је био велики молитвеник и духовни ауторитет, два пута је седео “на престолу Св. Саве” Немањића: после смрти Саве IV од 1375. до 1380. и после патријарха Спиридона (1380-1389), који је умро после косовске катастрофе 1389. Доласком великог исихасте Јефрема, српски род био је веома поколебан и разједињен, те је овај велики молитвеник издао ране рода свога православног кога су Азијати разарали. Он се повукао у тиховање како први тако и други пут (1392), а преминуо је 1400. године.

Спиридон (1380-1389) је био четврти патријарх српски у време када је, како песник каже, “Српско пропадало царство” 1389. на Косову. Кнез Лазар је добро проценио митрополита мелничког Спиридона и приликом избора новог патријарха срећно се определио за њега, те је у то време разумевање и сарадња Цркве и државе било узор плодотворности. Патријарх Спиридон је био десна рука кнеза Лазара, његов саветник и помоћник. Патријарх Спиридон је надживео Косовску битку. Упокојио се 11. августа 1389. године. Српска Православна Црква га је уврстила у ред светитеља. Мошти му почивају у цркви Светог Димитрија у Пећкој патријаршији.

Данило III (1392. или 1393. до 1396) је наследио патријарха Јефрема, који се повукао други пут “из светских бура”. На место Светог Јефрема био је изабран Данило III, на сабору који је сазвао кнез Стефан Лазаревић у манастиру Жичи. То је врло тешко време у вазалној Србији, којом управља удова кнегиња Милица (1371-1396) до пунолетства сина Стефана. У време патријарха Данила III пренето је из Приштине (где је било сахрањено) тело кнеза Лазара у задужбину му Раваницу и он проглашен за светог. Патријарх Данило се бавио и књижевним радом. Написао је: Похвалу кнезу Лазару, Слово о Симеону Немањи, Слово о Светом Сави, Житије и Службу краљу

Милутину, Стихире Светом Симеону и краљу Милутину.

Сава V (1396. после 1407) је обавио сахрану патријарха Јефрема, подигао му гробницу и после седам година прогласио га за светитеља. То је описано и придодато Житију Св. Јефрема, које је написао епископ Марко из Хвосна. У време патријарховања Савиног одиграо се бој на Ровинама 1395, код Никопоља 1396, и код Ангоре. У прве две битке Срби су учествовали као вазали против хришћана, а у трећој бици предвођени су деспотом Стефаном (Стефан Високи) код Ангоре, где је Бајазит и поражен од Тимура (Тамерлана 1402). Тад су се Срби ослободили турског вазалства.

Кирил (после 1407. до 1419) Патријарх Кирил је 1418. осветио манастир Манасију - Ресаву, коју је подигао српски деспот Стефан Лазаревић (1389-1427). У време патријарха Кирила, на Западу су одржавани неки сабори да би се извршила реформа Римокатоличке цркве “у глави и у удовима”. На сабору у Констанци, где је осуђено учење Јана Хуса, био је и српски деспот Стефан Лазаревић (1414).

Никон (1420-1435) После смрти патријарха српског Кирила, између 1418. и 1420, његовим наследником постао је Никон. Попут својих претходника

Светији српски архиепископ Никодим, фреска, манастир Морача

столовао је у Жичи, из које се око 1428. године морао уклонити. Наиме, из једног записа у рукописном јеванђељу, који је оставио један светогорски монах око 1428. године, а који се задржао у Србији по жељи деспота Стефана и патријарха Никона ради преписивања књига, сазнаје се да се патријарх Никон уклонио са престола у Подунавље, са већим бројем бегунаца, када је Мурат Други упао у српску земљу. Патријарх Никон се склонио код деспота Ђурђа. Никон је много заслужан не само за наш црквени и уметнички живот, већ и за књижевност: по његовој заповести и захтеву написао је Константин Философ „Живот деспота Стефана”, једно од најзначајнијих књижевних дела из нашег средњег века.

У време патријарховања патријарха Никона преминуо је Стефан Лазаревић (+1427), а наследио га је деспот Ђурађ Бранковић (1427-1456). То су били врло тешки дани и године по хришћане

Никодим II (после 1445. до 1453) Као игуман манастира Студенице Никодим је изабран за митрополита рашког пре 1439. године, а за патријарха 1445. Био је претпоследњи српски патријарх пре пада Српске деспотовине под Турке, који ће 1453. освојити хришћанску Византију и Цариград. Он је хиротонисао молдавског митрополита Теоктиста (уместо старог Јоакима који је био присталица уније).

Иначе сам деспот Ђурађ, унук Св. Кнеза Лазара, нипошто није хтео пристати на унију нити слати своје изасланике у Фиренцу 1439, када је склопљена унија византијског цара са римским папом. Те године (1439) први пут је пала и Српска деспотовина под Турке, али јој је после неколико година враћена слобода.

Арсеније II (1453-1463) Српски патријарх Арсеније II последњи је српски патријарх на слободи. Он је надживео деспота Ђурђа Бранковића Смедеревца (1427-1456), као и сина му Лазара (деспота 1456-1458), као и коначни пад српске средњовековне државе-деспотовине под вишеструко турско ропство 1459. У тим временима “тешким” и “уснулим”, под силним и страшним збивањима “кад су живи завидели мртвима”, запустела је Српска патријаршија. Неки епископи, као митрополит смедеревски (по смрти Арсенија II, 1463) Павле, покушали су да обнове Српску патријаршију, али нису имали успеха.

СТЕФАН ПРОВОЕНЧАНИ - У БОГУ САМОДРЖИВИ КРАЉ СРПСКИ

“А овај бојољубиви бојочастиви сајресјољник своја ојачасјива јо јредању очеву, васјијан у доброј вери и савршен у јобожности, никада се није уздао у своју силу но у силу Боја ојачаскоја, коме исјрва би јредан ог свејој оца своја њејовом зајовешју јо речи Госјодњој.”
(Доменјијан)

“Јер блажени Сјтефан имађаше срце меко и мнојим сузама изобилно. Он беше нарави кројке, срца човекољубива, душе бојојросвећене. Беше исјински јобожан хришћанин, смирени јокајник и човекољубиви дародавац, а мудар и мирољубив владалац.”
(Св. Јусјин Ђелијски)

Немањин наследник, средњи син Стефан, био је мудар и талентован човек, добро образован у византијском духу. Он беше вешт дипломата и разуман ратник. Без икакве сумње, био је један од најдаровитијих људи међу свима Немањинима. У народу познат као Свети краљ, једна је од крсних слава Срба, а по њему се и седмица у којој се он слави назива Краљева недеља. Владаето Србијом од 1196. до 1128. године, прво као жупан, а потом и као краљ.

По његовом доласку на власт избија IV крсташки рат. Срушено је Византијско и створено Латинско царство. Србија је нападнута од Угарске, Бугарске и војске Латинског царства. Уз снажан отпор целокупног народа против завојевача и у савезу са Млетачком Републиком, Стефан Првовенчани спашава угрожену Србију. Крунисан је за краља у својој задужбини Жичи од свога брата и духовног оца Светог Саве. Побожан хришћанин, мудар и мирољубив владар, Стефан је са Светим

Савом уздигао Православље до великог поштовања у народу својем. По његовој жељи Свети Сава замонашио га је пред смрт и дао му име Симон. Упокојио се у Господу 24. септембра 1228. године.

Не зна се где умире краљ Стефан Првовенчани, али је јасно да то није ни у Жичи ни у Студеници. Сава путује из Жиче да би га видео у последњем моменту, а потом ради сахране пренеси га у Студеницу. „Подигосе га и са њиме стигосе до велике лавре Светога Симеона у Студеници...”

Положише га у цркву

Свете Богородице близу Светог Симеона оца његова“.

Прво је био сахрањен у манастиру Студеници, а после тога у својој задужбини Жичи. Његове мошти су преносене петнаестак пута, од тога три преноса су била у време Карађорђа: Први је био у време Кочине крајине, други пренос био је у пролеће 1806. кад је Студеница попаљена и била привремено напуштена, када су мошти смештене у манастир

Враћевшницу. Трећи пренос био је пред сам крај устанка 1813. када су мошти склоњене у манастир Фенек. Његове чудотворне мошти данас почивају у манастиру Студеници.

Стефан Немањић је био ожењен Евдокијом, кћерком Алексија III од кога је добио титулу севастократора, а Србија у то време уживала високо уважавање у Цариграду, као самостална и стабилна балканска

Крунисање Сјтефана Провенчаној, слика П. Јовановића из храма Свејој Георјија у Новом Сагу

држава. Стефановим именованем за великог жупана није био задовољан његов брат Вукан који је настојао да се домогне престола уз помоћ Угарске. Да би се обезбедио од напада Угарске и напада брата Вукана, 1201. Стефан од себе удаљава своју жену Евдокију са којом је имао сина Радослава и кћер Комнину. 1204. године Стефан се поново оженио другом женом, чије име није познато, добио је синове Владислава и Предислава. Ни тај брак није дуго потрајао и Стефан се оженио и по трећи пут, сада унуком млетачког дужда Енрика Дандола, Аном, како би ојачао везе са Млетачком Републиком и Западом. Са Аном је добио сина Уроша I.

Настављајући успешну државну политику свога оца, Стефан Првовенчани је учврстио Србију у кругу стабилних европских краљевина. У односу на Немањино време, Србија је проширила своје границе ка истоку обухватајући сада територије од Ниша и Врања, Прешево, Биначку Мораву, Горњи и Доњи Полог и Призрен. Пошто се Стефан крунисао, ускоро нестају велики кнежеви хумски, као и дукљанско-немањински краљеви споредне Вуканове лозе. Обе титуле уклапају се у титулу краља Стефана Првовенчаног - Краљ све Рашке земље и Далмације и Травуније и Захумља.

„Има дана у историји једног народа који остају неупоредиви и заувек у сећању, као одлучујући у судбини тога народа. Такав дан је био дан Вознесења Господњег - Спасовдан, 1220. године. Тога дана беше први српски архиепископ устоличен и први српски краљ беше крунисан у Жичи. Оба ова догађаја су имала подједнаку важност: пуна независност српског народа и цркве од страних држава. Оба ова достигнућа су била дело Светога Саве.” Наиме, он је српску цркву и државу привео и узнео ка Христу, тако да је Христово вознесење постало и наше спасење и освећење. То

Мада малобројна, сведочанства о свейшовном музицирању код Срба йоказују да је музика имала своје место у боју, на двору и у народу. Она је у држави Немањина била у сасијаву дворској церемонијала. Њени су носиоци били, као у земљама широм Евроје, иџрачи, свирачи и забављачи. Називани свиралницима, йлумцима и йраскавницима увеличавали су својом свирком весеље йоводом крунисања владара. Власијела је на крунисању Сџефана Првовенчаног слушала свирку бубњева и йусала.

владика Николај сасвим јасно исказује кроз краљев доживљај ове светковине: “Одушевљен изврсном лепотом Жиче, краљ је био неописиво радостан.” Биограф каже: “Он се није толико радовао краљевској круни или сјајном краљевском пурпуру. Прави узрок његове радости беше Жича и мноштво народа, који се дивило и у њој Бога славио.” Стефан је без сумње био дубоко побожан човек.

Онима који приме монашки завет - многи су греси страни и велика је милост Божија на њима. Краљ Стефан је већ био зашао у седму деценију живота, био је удовац и болешљив. Он на крају замоли Саву да га замонаши. Сава је то одлагао. Напокон га замонаши на смрти, те је као монах Симон сахрањен близу Светог Симеона. На дан годишњег помена Сава отвори гробницу покојног краља - монаха и нађе његово тело цело и непромењено. Из њега се осећао пријатан мирис. Тако се Првовенчани, што значи првокрунисани, првомиропомазани и првоосвећени краљ - овенчао и светачким венцем Христове победничке славе као Свети монах Симон, а народ га памти као “Светог краља”. Тиме је зачет свети српски краљевски род на светосавском родном чокоту са светосимеоновским кореном: “Савине живе речи о правој вери биле су потврђене чудом светог мира из тела Симеоновог. Стефан је био у духу и истини са обојицом, поштујући оца и слушајући брата. Тако су ова тројица у јединству неуморно подизали народ, како духовно тако и физички.”

СИНОВИ СТЕФАНА ПРВОВЕНЧАНОГ

После смрти Стефана Првовенчаног, у Жичи је обављен чин крунисања његовог наследника најстаријег сина Радослава, зета моћног господара солунске области, Теодора Анђела. „Венча краљевством сина његова Радослава у великој цркви у поменутој Жичи, утврдивши га молитвама и благословом. Предаде му да самодржавно управља отачаским и српским скиптром“.

Средњи син Стевана Првовенчаног, краљ Владислав, који је наследио на престолу старијег брата Радослава (1228-1234), многозаслужни је бранитељ и утемељивач

Свети српски архиепископ Сава II, четврти син Стефана Првовенчаног, дејтаљ лозе Немањина у манастиру Дечани

православља. Краљ Владислав је за кратке владавине (1234-1243) сузбијао богумилску јерес, спречио упад херцега Хрватске Коломана, очувавши границу православља на реци Цетини, одолео је и монголској најезди. Овекочен је као градитељ манастира Милешеве, у који је пренео из Бугарске мошти свога стрица Светог Саве. Црква га светкује 7. октобра, када је главна светковина и родитеља му Стевана Првовенчаног (Светог Краља).

Најуспешнији на владалачком трону је био трећи син Стевана Првовенчаног, краљ Урош I (1243-1267), који је ојачао Србију и знатно је економски унапредио. Градитељ Сопоћана, Урош I Немањин, кога је збацио с престола син Драгутин, постао је монах Симеон. Упокојио се 1. (14.) маја 1277. године.

Четврти син краља Стевана Првовенчаног ревносни следбеник свог великог стрица, Светог Саве, наш трећи по реду архиепископ (1263-1271), назван Сава II (световно име: Предислав). Замонашен у Хиландару, Сава је постао епископ хумски, да би потом на архиепископском трону заменио Арсенија Сремца. Као гонитељ јеретика заслужан је

Стефан Урош I Немањин, трећи син Стефана Првовенчаног, дејтаљ лозе Немањина у манастиру Дечани

за јачање светосавског православља. Његов главни помен у цркви је 21. фебруара. Помиње се и друге недеље по Духовима, када је спомен на светитеље атоске који су просијали на Светој Гори.

Стефан Првовенчани је имао и две кћерке Комнину и још једну непознатог имена.

КЊИЖЕВНО ДЕЛО СТЕФАНА ПРВОВЕНЧАНОГ

“У војсци искусан и храброшћу удивљен..., када сеђаше у челу трпезе весељаше благороднике бубњевима и гулама... а неговаше много и књижевност, и уз то беше врло разуман и вешт приповедалац.” Теодосије

О Стефану Првовенчаном (који је, као и отац му, такође носио народно име Немања) Теодосије Хиландарац написа да је “у свему благопохваљен, у војништву вешт и храброшћу славан ... Правдом и истином светло украшен, љубављу према ништима богољубац изврстан, а беше и Светог писма учен тумач”. Стефан је био и један од првих српских писаца и једини наш световни писац у средњем веку.

Из неког разлога, како у својој чувеној књизи „Српска књижевност средњег века”

примећује професор Милан Кашанин, „овај изванредни владар-писац не само што није био много читан, него о њему није ни писано много”. О Стефану Првовенчаном, чијом је иницијативом и акцијом проглашена српска краљевина и уз сарадњу Светог Саве задобијена аутокефалност Српске православне цркве, завршена и живописана Богородичина црква у Студеници и сазидана и декорисана фрескама Спасова црва у Жичи, напомиње професор Кашанин, нико у средњем веку написао није биографију, нити у модерно доба израдио монографију - од онога што се о њему зна, још понајвише се зна од њега самог.

Карактеристично је да највећи број Стефанових дела јесу текстови правног карактера; овим делима близак је своме оцу, састављачу „Хиландарске повеље” и брату Сави, аутору три типика и црквеног законика (Крмчије). Ти правни списи јесу, поред поновљене „Хиландарске повеље” још и „Повеља о пријатељству и трговини са Дубровником” (око 1215), Повеље манастиру Жича (око 1219. између 1224-1227) и Повеља манастиру св. Богородице на Мљету (око 1220). Један од тих текстова, Жичка повеља из 1224-1227. истовремено

је и законски акт којим се регулишу питања везана за манастир и његове приходе, као и питања из области брачног законодавства. Иако правни по својој суштини, његови списи садрже и детаље уметничког карактера. Стефан је свему давао печат своје богате емотивности и луцидности, образовања и промишљености.

У свом најзначајнијем делу Житију свога оца Светог Симеона, Стефан полази од чињенице да је Господ његовим прадедовима и дедовима дао да владају српском земљом; њега је поставио за великог жупана, отворила се могућност да се и шире пише о догађајима из живота владара, јер се они дешавају по Божијој промисли и под Божјим окриљем. Стефан је радо прихватио ту идеју, али је морао и да је допуни: Немања не само да је по Божијој вољи владар, него је и владар који ће постати Светитељ.

Иако није прво, па чак ни једно од првих дела, Живот светог Симеона се, по томе што је потпуно самостално и целовито дело, ставља на чело свих списа о Немањи. Стефаново дело имало је да испуни и један нови циљ - да прослави Немању као српског светитеља. Оно је, по свој прилици, и писано за потребе култа, као што је то случај са Савином Службом Светом Симеону. Настајало је у дужем временском интервалу; почетак писања није могуће сасвим прецизно утврдити (узима се обично 1208), а година завршетка је поуздана (1216). Према Првовенчаном његов отац ће, у овом делу, бити приказан као “сакупилац пропалих земаља отачаства свога, пастир и учитељ, градитељ цркава, па, штавише, и обновилац порушених”.

ЦРКВА У КОЈОЈ ЈЕ ХИРОТОНИСАН СВЕТИ САВА ПРЕТВОРЕНА У ЦАМИЈУ

Древна базилика у некадашњој Никеји, данас Изнику, у којој је 1219. године патријарх Манојло 1010-ово извесно увео Светио Саву у чин архиепископа, претворена је у цамију! Саборна црква из шестог века била је посвећена Светиој Софији, а од времена Атанасурка 1923. године претворена је у музеј. Последњих година црква је темељно реконструисана, а по завршетку радова у њој су почетком новембра ове године (2011) почеле да се одржавају муслиманске молитве. Ово је изузетно значајан сакрални сименик за цео хришћански свет, а посебно Србе. У овој цркви је 787. године одржан Седми васељенски сабор. Сабор који је одржан у Никеји је један од најзначајнијих, јер га признају и католици и протестанти, он је био истински хришћански, а сада је на њом месту цамија. Иако ни у једном спису није забележено да је Свети Саву хироноисан, све чињенице на њој упућују, јер се хирононија увек обављала у саборним храмовима,

а ово је једини у Никеји. Након што је Свети Саву добио сименик архиепископа, Српска православна црква је стекла аутокефалност, што је био преломни моменат у нашој историји.

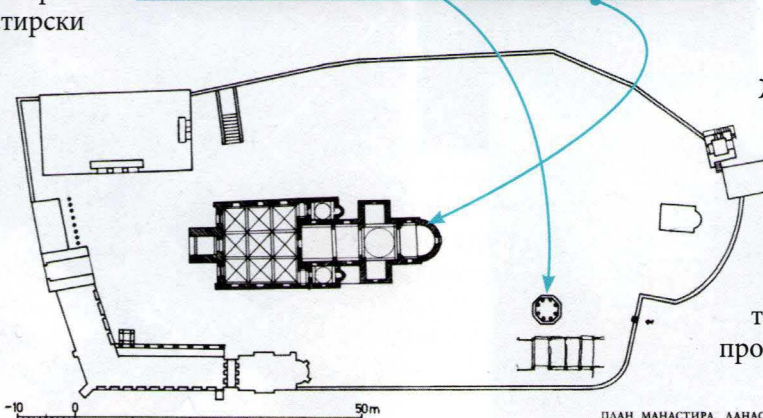
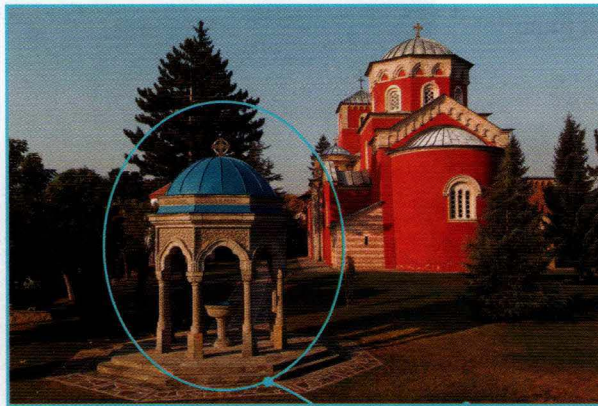
МАНАСТИРСКО НАСЕЉЕ

ЖИЧКО МАНАСТИРСКО НАСЕЉЕ У СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Просторну структуру Жичког архиепископског манастира чинили су ограђени простор и зграде распоређене уз бедеме тако да уоквирују централно постављену главну цркву, као код осталих источнохришћанских манастира. Међу зградама архиепископије, поред најважнијих манастирских постројења, као што су улаз, трпезарија и монашке келије, постојало је и пребивалиште архиепископа и, вероватно, палата ктитора. Просторни распоред тих најважнијих манастирских здања оквирно је утврђен. Од грађевина из средњовековне епохе поред Спасове цркве стоји параклис Светог Теодора Тирона и Светог Теодора Стратилата, сада сматран црквом Светог Петра и Павла, а обимни манастирски зидови и друге зграде из те епохе више нису видни, али су се делом опажали у 19. веку када су их путописци описивали. Од њих се сазнаје да је Жича била ограђена дебелим зидом са кулама, чији су се трагови познавали.

У највећој мери се видела западна кула кроз коју је водио главни улаз у Архиепископију. Према тада забележеном предању, велика зграда, чији су остаци постојали северозападно од Спасове цркве, сматрана је краљевским двором. Тамо су биле и келије које је подигао митрополит Захарије вероватно на старијим темељима 1562. године. Друга већа зграда, чије су знатне остатке запазили путописци у 19.

Појед са истока на цркву Вазнесења Христјовој и ројонда за аџиасму у њвром џлану

веку, налазила се наспрам палате на југозападној страни; вероватно је била трпезарија, као што је и сада.

На неке од тих остатака наилазило се приликом ископавања тридесетих година, када су уобличаване спољна припрата и кула и када су грађене поменуте манастирске зграде, а потом поново током каснијих археолошких ископавања. Утврђено је да су садашњи обимни зидови на јужној и западној страни подигнути делом на остацима старих бедема. То није случај на северној страни, где су средњовековне зграде биле изграђене сасвим близу цркве, а тиме и бедеми. На источној страни архиепископско насеље се прекидало непосредно иза средњовековног параклиса, закључујући по морфологији тла, чији велики пад започиње на неколико метара источно од њега.

ИЗГЛЕД МАНАСТИРСКОГ НАСЕЉА У ВРЕМЕ ВЛАДАНЈЕ НИКОЛАЈА, ПО ПИСАЊУ ЧУВЕНЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНИЦЕ ИСДОРЕ СЕКУЛИЋ

Жича не лежи строго манастирски, повучена у страну и скривена. Она лежи некако централно, и капије јој воде у више праваца непосредно у световни живот, у борбу таштина, у неuko таворење простог човека.

На путу од Краљева ка Жичи, искрсне, да се после више не изгуби, горња конструкција велике жичке цркве. У влажном пролетњем ваздуху, залебди главна, румена купола, а сњом и око ње делови оне карактеристичне и богате кровне комбинације која одликује старе православне храмове на Балкану.

УЛАЗ И СТАРА КУЛА

Главни, масивни улаз у манастир стварно је део старе куле. Пред тим улазом дочекало нас је нешто пријатно и весело: многоструко ударање чекића у камен. Разабирали се ударци великих чекића у велике коцке; па пажљива, размакнута одбијања клесачких справа; па ситно прикуцкивање малих чекића по некој загонетној површини, као кад копита шарају по старинским авлијама калдрмисаним облим речним шљунком. Док смо пролазили кроз сведену капију под негдашњом кулом, одјек од оног рада, ручног рада, не машинског, пребаци нас некуда у старину нашу, у времена мајстора и сараора, у времена кад су нам владари и архипастири градили манастире и утврђења рукама и душама. Кад униђосмо у унутрашњост манастира, збиља, пуно каменог матријала, људи чуче над послом руке измахују. Оно ситно куцкање, то су предрадови за мозаичко поплочавање целог простора пред главним улазом у цркву. Жича се сва обнавља, сва расте.

ВЕЛИКА ЦРКВА СВЕТОГ СПАСА

Сада, прилази се улазу у Жичу преко издигнутог зиданог моста који држи ниво улаза, и с њим заједно чини брану манастира. Главна црква, пре неколико година још рушевна у нартексу, и гола изнутра, сад је покривена и затворена, и изнутра, бар око олтара, и украшена. Дрво иконостаса и певница је тамно и пријатно; кандила, велики свећњаци и полијелеј

Зайадна кайија манастира

у старом стилу венца, блистају. У обиму велике цркве, израђена су још два параклиса, и богослужења и молитве на разним олтарима продужују се и дању и ноћу.

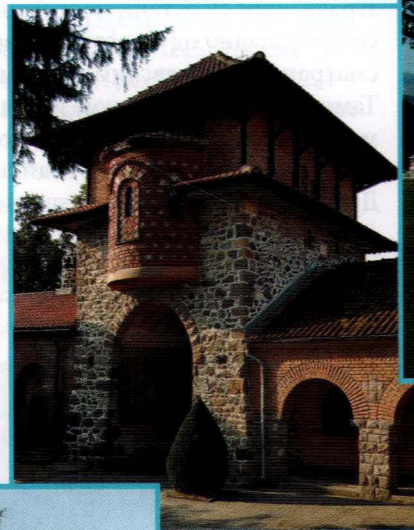
ЦРКВА СВЕТОГ САВЕ

С јужне стране велике цркве стоји обновљена црква Светог Саве, још један олтар и амвон за проповеди које ће неговати велику традицију некадашње тесне везе између владара, манастира и народа. Отуда, за храм Светог Саве везана је непосредно, једним малим тремом, нова огромна трпезарија за народ, за сиромашан и прост народ,

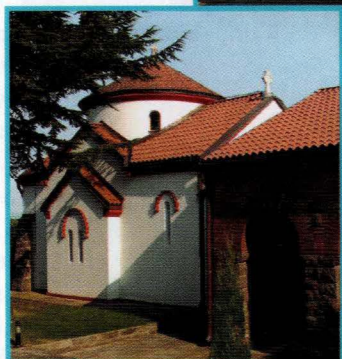
Црква Светих апостола Петра и Павла и звоник

Црква Светио Јована Крстићелја

Црква Светио Саве

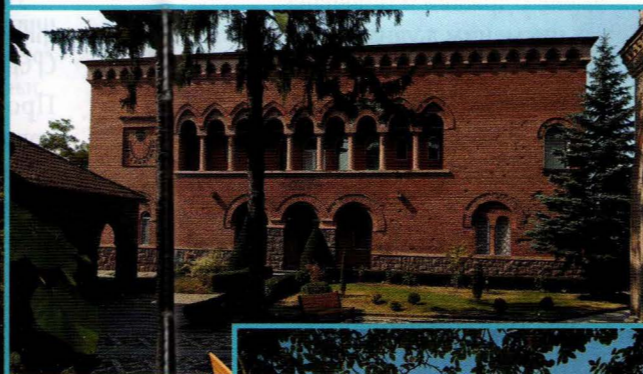

који о стварима живота „мисли светитељски“ (Владика Николај) а не светски.

ТРПЕЗАРИЈА

Владика Николај воли да нахрани сиромашне. Изгледа да га много мучи представа о човеку који нема да се насити, и који се као дете радује залогату. Стално понавља да би фондови за споменике умрлима један део новца требали да одреде за трпезу сиромаша, бар једаред годишње. Тешко је бити гладан и жељан, и топло би поменуо покојника онај ко бар једног дана седне за трпезу без бриге, и не устане од ње гладан. Народна

Владичански конак

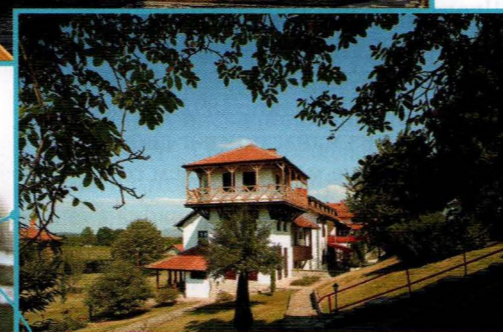
трпезарија у Жичи, дакако биће и народно сбориште, претворљиво у духовне манифестације у вези с питањима и догађајима животним. Трпезарија та је таква да ће окупљеном народу служити као право почаствовање. То је импозантна дворана, са лепом дрвернаријом, са великом сликом Тајне вечере у прочељу, а свуда наоколо са сликама које приказују живот Светог Саве, и моменте живота његовог родитеља Немање и његове браће. Занимљива очигледна настава како се светско и светачко може мешати, и како се и мешало у породици Немањиној од Србије до Свете Горе, и од Жиче до Хиландара.

МАЛА ЦРКВА И СТАЗА У МОЗАИКУ

Занимљиво је отићи у дно порте и видети да се оправља врло стара и врло скромна једна црквица. Још један олтар; и на иконостас Богородица са неким особитим веселим осмехом. Крај те цркве вам привуче пажњу низбрдна поширока путања: она је стаклено чиста, јер је сва у мозаику од крупног шљунка црног и белог. Мозаик су слагали прости мајстори, али он је технички врло сигуран, тврд и раван, и још је и пун слика, стилизованих грана, животиња, нарочито лепо израђених голубова у лету. Свршава се та путања масивним вратима која се отварају на ливаду и у миран хоризонт зеленила.

КОНАЦИ

Западну старну манастира затварају делови нове, делом приправљене зграде за становање. У непосредној комбинацији са чеоном фасадом главне румене цркве, пружа се нов, румен, у стилу властелинских двораца изведен конак за госте. Шупљикава фасада од стубова и плитке лође има од помешаног стила византијско талијанског, који је исцветао из напора јаке Византије да ослабелу римски запад веже са Оријентом. Али трем конака, сав у дрвету, са гранањем у гостинску трпезарију, у библиотеку која изненађује и лепим орманима и

Сестирински конак, шивара и иконојсна радионица
Мали конак

пуним орманима модерних књига, и у ванредно развијено степениште, тај трем је наш, српски, по сваком детаљу, и по благој домаћинској хармонији. Конак за госте и стару зграду са монашким келијама везује складна тераса која отвара широк поглед на околину. Пред вече је ту хладовина, не само угодна телу, него и корисна души. Западна умирућа светлост додирује ту пределе севера, језиво се гаси и хладни, и подсећа на оно зановавање које треба испунити молитвама, јер су с те стране сенке смрти.

МОНАШКИ КОНАК И ШТАМПАРИЈА

Монашки конак је ониска, дуга, старинска, али оправљена зграда, у којој су на спрату хелије. У приземљу је смештена штампарија. Ово није илузија и реч, него стварна скромна штампарија с намештајем, и у којој се ради. Жича има модерну библиотеку и има штампарију. То треба запамтити, благосиљати, помагати и волети. Сви треба да чинимо што можемо да такав манастирски организам ојача, да се у манастиру Светог Саве имадне напоредо светиња верска и светиња просветна, да се сложе на послу молитва и књига.

ВЛАДИЧАНСКИ КОНАК

У Жичи се свугде осећа да је Владика Николај дуго живео у Охриду, Охрид се види нарочито на жичком владичанском конаку, тамо далеко од гостинског конака, и близу старој црквици. Скроман је и мали тај конак, али је зналачки попет на дебели манастирски зид од старине. Тако насађен са хошима окренут у широко поље, тај конак је прави чардак, и чини врло привлачан кут у комплексу зграда за становање.

СИРОТИЊСКИ ДОМ ЗА СТАРЕ

Ту близу је и нова, симпатична једносратна кућа која ће ускоро прорадити као сиротињски дом за старце, и као склониште за оне старе људе који желе крај живота провести уз манастир, у сиромашној

Црква костурница

једноставности, која је добар пут и кроз цео живот, а једини добар за излазак из живота. Преко пута, опет нешто ново: каменити павиљон под кубетом, где ће се о Богојављењу вршити водоосвећење. А крај тога павиљона велика наслага тесаних камених коцки. Градиће се ускоро нов звоник, висок преко двадесет метара, како би звона жичка звонила надалеко. Још нисмо готови са грађевинама.

СПОМЕНИК ПАТРИЈАРХУ ВАРНАВИ

Близу главног улаза у манастир стоји споменик патријарху Варнави. И ми смо се после хладне јутарње кише огрејали на сунцу крај патријархове чесме.

Споменик патријарху Варнави

ћелија за једног монаха. Којег? Онога који је желео да станује крај мало корака удаљене нове црквице, озидане над неколико костурница које су откривене случајно, приликом копања. Још један жички олтар, дакле! Црквица је необично складна. Са три стране је око ње трем у стилу охридских цркава, низак у кратким стубићима, доста дубок, интимно склониште од сунца и невремена за људе и птице.

МАНАСТИРСКО НАСЕЉЕ ДАНАС

У порти дома Светог Спаса се данас поред старе цркве Светог Петра и Павла налази и црква Светог Саве и гробљански храм Успења Пресвете Богородице из 1936. када је саграђена и Костурница, као и изнад западног улаза Црква Светог Јована Крститеља. У оквиру манастирског комплекса налази се Владичански двор, саграђен 1935. у време владике Николаја. Спаљен је у немачком бомбардовању 1941. као и већи део манастирског комплекса. Обновљен је 1965. године, а Жича је данас и епископско седиште. Током последњих деценија саграђени су монашки конак, економија, млекар, пекара, објекти за госте,

ЦРКВА КОСТУРНИЦА

И тако огрејани кренули смо стазицом благог успона на брежуљчић, и зараван по њему. Пре је ту била само звонара. Ни та звонара сад више није само звонара. Под њом је изграђена

урађен је ентеријер на обновљеној народној трпезарији и преуређење манастирског комплекса.

О ШКОЛИ У ЖИЧИ

Још у доба Немањића при манастиру је постојала школа, у којој је, како написао средњовековни биограф, Сава Немањић и дан и ноћ учио ученике своје. За осам векова свога постојања манастир је више пута рушен, пљачкан и паљен, али се сваки пут изнова уздизао из пепела, као жар-птица вере и поноса. Исту је судбину делило и манастирско училиште. Први пут се школа у Жичи документовано помиње 1775. године, и то као манастирска школа. После Првог српског устанка настају крупне промене у држави и повећава се потреба за писменим људима, постаје неопходно да поред монаха и попова још понеко научи да чита и пише. Расте због тога број ученика, па се 1844. у манастирском лугу поред Жичке реке гради школска зграда за тридесетак ђака. Први познати учитељ, у училишној 1849/50. години, био је Никола Поповић. Школа је у манастирском дворишту радила скоро 40 година, а онда је због трошности и оронулости зграде затворена 1880. Године 1892. школа је измештена из манастирског дворишта и утемељена на месту на којем се и данас налази.

Гробљанска црква посвећена Успењу Пресвете Богородице

АРХИТЕКТУРА МАНАСТИРА ЖИЧЕ

Манастир Жича се налази у плодној, пространој и житом посејаној, моравичкој равници у близини данашњег Краљева. Цркву посвећену Вазнесењу Господњем подигао је краљ Стефан Првовенчани са својим братом Св. Савом, између 1208. и 1215. године, а позната је и под именом Спасова црква. Жичка црква представља архитектонску конкретизацију свих програмских садржаја, а мисли се пре свега на литургијске и церемонијалне, које је млада тек формирана Српска архиепископија требала да поседује.

ДОМ СВЕТОГ СПАСА ЈЕДНОБРОДНА ЦРКВА

Црква Вазнесења је једнобродна грађевина са једним осмостраним кубетом које се ослања на кубично постоље које је широко исто колико и главни брод цркве. Поткуполни простор ове цркве је проширен „вестибили“ који се својом формом затварају у четвртасте певнице и на тај начин формирају ниски попречни брод-„трансепт“. Овакво решење ће касније имати готово све доцније подигнуте немањићке цркве које своје идејне узоре црпу из архитектуре манастира Студенице и Жиче. Уз олтарски травеј (попречни брод који се налази испред олтара) дозидане су две посебне капеле у којима се налази проскомидија и ђаконикон које су вратима повезани са олтаром. Сам олтарски простор је једноделан са лучном апсидом споља. Црква је имала припрату одвојену од наоса вратима али су та два простора спојена приликом крунисања Стефана Првовенчаног за краља да би се повећала унутрашњост храма.

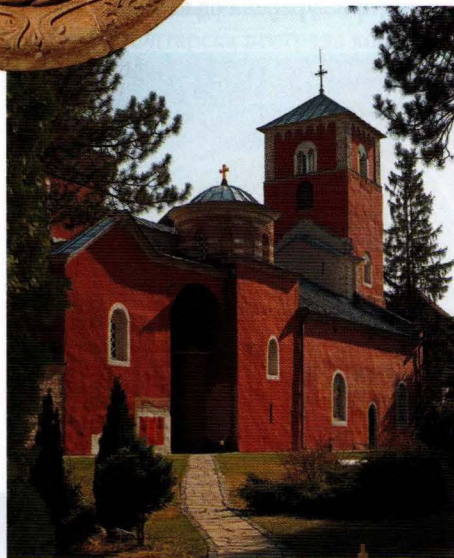
УНУТРАШЊА ПРИПРАТА

Унутрашња припрата, исте је ширине и висине као и главни брод, грађена је заједно с црквом и има бочно ослоњене капеле с малим полукружним апсидама

и кружним куполама. Капеле су споља, својом зидном површином безмало у истој равни с певничким трансептима-„вестибилима“, и након рестаурације почетком XX века, извршено је њихово архитектонско повезивање сводном конструкцијом која је покривена кровом на две воде.

ПАРАКЛИС

Бочне капеле, које се налазе уз припрату, посвећене су светитељима које су њихови ктитори поштовали и славили. Северна

капела посвећена је Светом Сави-Освећеном, по коме је Свети Сава добио

монашко име. Јужна капела посвећена је Светом Стефану кога су Немањићи славили као заштитника династије. Обе су подигнуте са намером да буду гробне цркве својих задужбинара.

СПОЉНА ПРИПРАТА

Испред храма дозидана је по угледу на светогорске манастире велика спољна припрата на стубовима између девет крстастих сводова која је имала и спрат-„катикумену“. Зидови спољне припрате настављају се на спољашње зидове капела и на тај начин је добијена једна органска архитектонска целина.

КУЛА

Испред припрате, у средини, дограђена је а затим и називијана једна висока кула, са капелом на спрату. Тространи звоник је грађен истовремено кад и спољна припрата. Има велики улазни отвор у облику моћног портала који је засведен полуобличастим сводом. Над њим се налази конструкција пирга који по својој архитектури припада романичкој архитектури.

Мада је забележено да су на Жичи радили и „мраморници“ црква је споља омалтерисана и нема пластичних украса само аркадице на венцу подкровног венца, кубета и пирга подсећају на романски стил. Жича је дуго била у рушевинама, али је оправљена први пут у самом почетку кад је изграђена а други пут је рестаурисана 1928 год. После завршетка другог светског рата поново је археолошки и

архитектонски истражена и враћена јој је аутентична архитектура из времена њеног грађења. У манастирскоме кругу од средњевековних споменика налази се још и црквица Св. Петра и Павла.

ФАСАДЕ

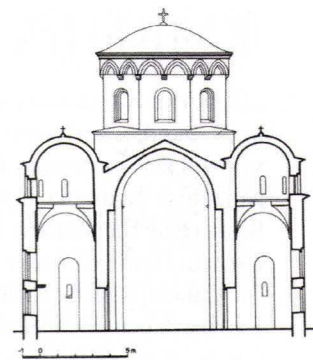
Фасаде су резултат наглашено издужене структуре коју чини главни брод и спољна припрага. Изглед Спасовог храма у Жичи представља доминантну архитектонску форму која је наглашена снажном осмостраном куполом и кулом над улазом. На тај начин постигнута је хармонична и динамична архитектура уклапања наглашених литургијских потреба са потребом за упечатљивим репером да се преко наглашене куполе и доминантне куле из даљине он визуално сагледава. Јужна и северна фасада поседују потребну разиграност, остварену уз помоћ малих једнокуполно завршених параклиса и вестиба, ооквирених забатима у делу

попречног брода односно његовог трансепта. На овим фасадама највише је видљиво степеновање архитектонских маса које је било потребно због високог поткуполног ослонца и њеног волумена. Њено кубично постоље је више него код раније подигнутих храмова и додирује својом висином теме крова.

ОДНОС ЖИЧЕ И СТУДЕНИЦЕ

Археолошка и архитектонска истраживања су довела до спознаје да је њена архитектура, било да је у основи или у детаљима, свој инспиративни узор имала у Богородичиној цркви у Студеници. Из њеног решења преузети су бројни детаљи као што је поткровни фриз од низа слепих аркадица. Између ова два храма постоје, такође и битне разлике у завршној обради која је код ове прве урађена од квалитетног

мермера, а и оплемењена је ненадмашном каменом пластиком која је присутна у мноштву детаља. Спасова црква је другачија и своју спољашњу

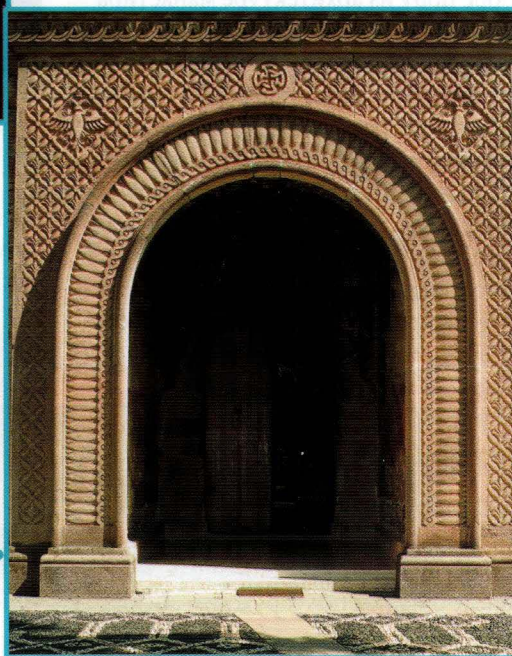
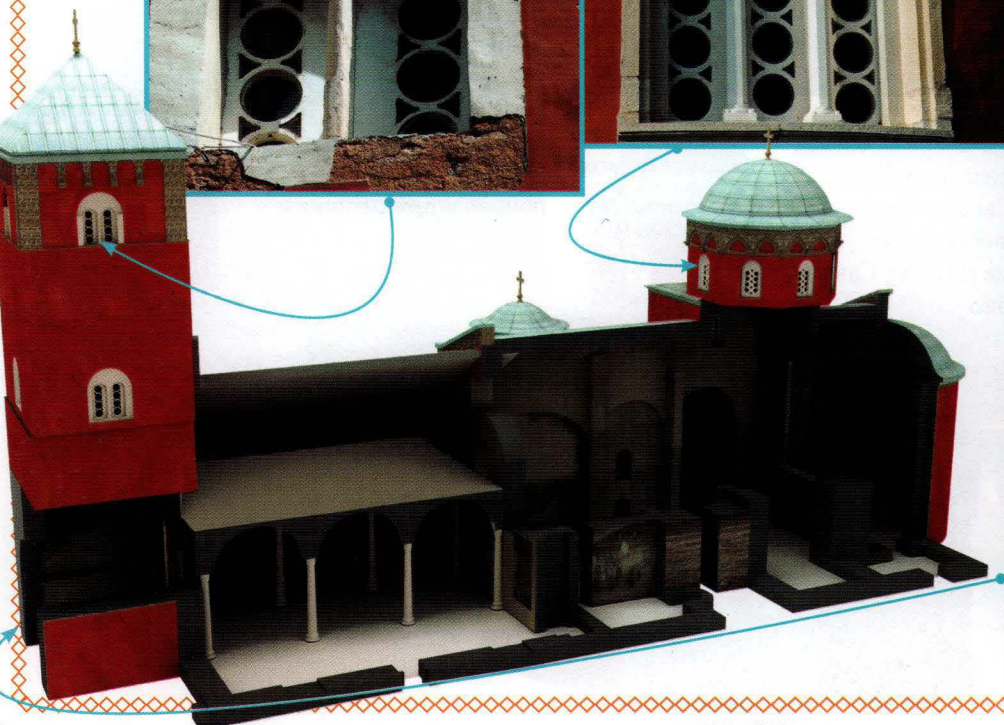

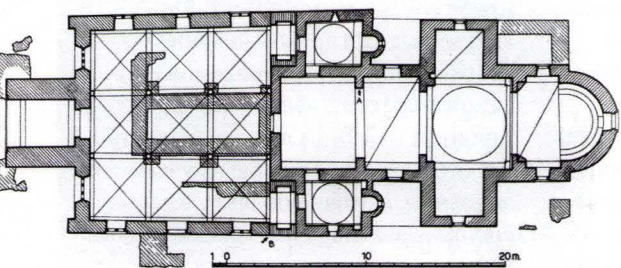
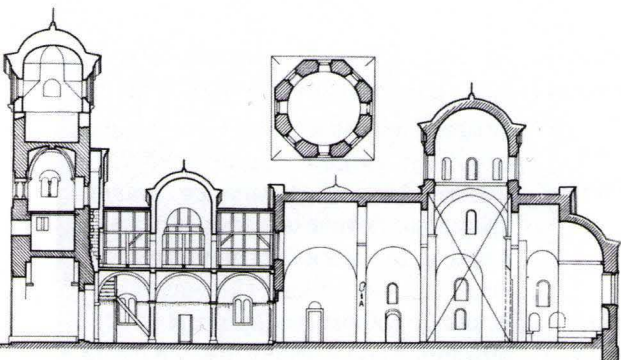
Појречни пресек кроз иријрају и бочне капеле

препознатљивост дугује изражајно јакој црвеној боји у контрасту са белом у којој су урађени украси. Портал и сви прозори, као и они на тамбуру имају беле мермерне оквире. Особеност фасада су подстрешја кровова која су украшена слепим аркадама ослоњеним на конзолице, а на угловима на лезене. Жичке аркаде имају обележја протоготике, какве постоје на бројним цариградских храмовима и под утицајем су готичког стила који је у повоју и који се тек рађа и који ће и на нашу архитектуру имати битнијег утицаја тек са изградњом манастира Градца.

ПОРТАЛ

Црква је имала више портала са улазима у бочне капеле, по којима је у народу названа “седмоврата Жича”. По предању је са сваким новим

Подужни пресек и основа цркве Вазнесења Христјовој

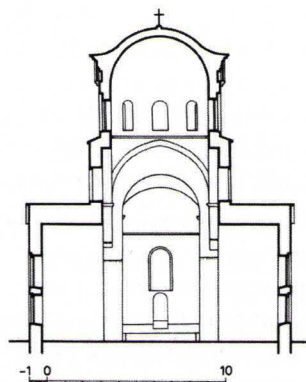
крунисањем владара по један портал био зазиђиван тако да данас на цркви имамо само западни портал који је некада вероватно био богато обрађен у камену, јер од њега није остало скоро ништа, већ се његова архитектура може сагледати преко преосталих фрагмената, који по својим карактеристика припадају рашком стилу који је своје узоре црпео из романике.

ПРОЗОРИ

Сви прозори на главном делу цркве, спољне припрате, куполе и куле су једноделни, двојни и троделни. Најсложенији и најлепши прозор налази се на источној фасади цркве на олтарској апсиди.

АРХИТЕКТОНСКИ УКРАС И НАМЕШТАЈ

Унутрашњи архитектонски украс и намештај Жичког храма незнатно су сачувани. Ипак се на основу појединих детаља пронађених током бројних археолошких и архитектонских истраживања делимично могу сагледати у својој величини и лепоти коју је Спасова црква поседовала. Њихови облици, начин обраде и употребљени материјал показују са колико су пажње осмишљени и урађени, чинећи одговарајућу допуну снажном и изражајном сликарству,

Појречни пресек кроз куйолу

посебно оном из доба краља Милутина када су стваралачи траг оставили врхунски сликари из византијског света као што је био Астрапа који је живописао Богородицу Љевишку у Призрену.

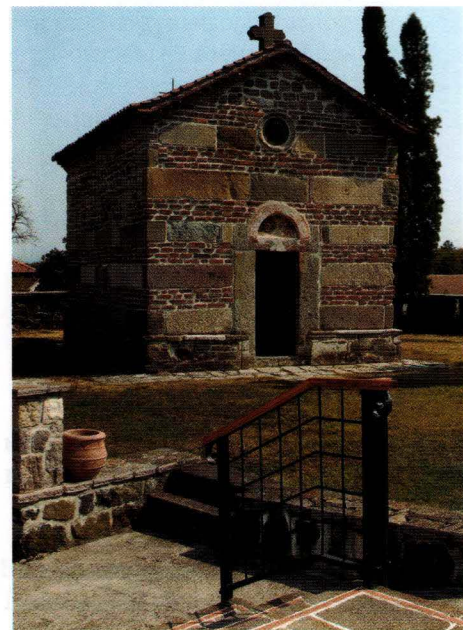
Доминантни делови конструкције били су означени богатим венцима бојеног рељефног украса израђеног у малтеру. Олтарска преграда која је делила олтарски простор од наоса била је урађена од белог мермера и постављена између два пиластра. Она је сачињена од по две парапетне плоче оквирене профилисаним стубићем, с обе стране средишног пролаза. На парпет су се ослањали стубићи који су даље преко капитела носили архитектурну греду.

Целокупну архитектуру манастира Жиче не би било могуће сагледати да није било бројних обнова које је Спасова црква доживела и којима се дошло до овога данас и што је њена најидеалнија реконструкција. Упечатљивом својом архитектонском формом и изразитом бојом, као својим специфичним програмским садржајима Жички храм плени својом лепотом већ више векова и спада у ред најзначајнијих наших цркава која је са својим особеностима имала снажан утицаја на развој потоње црквене архитектуре у Србији.

ЦРКВА СВЕТОГ ПЕТРА И ПАВЛА

Црква Св. Петра и Павла, првобитно је била посвећена Св. Теодору Тирону и Св. Теодору Стратилату, а промену заштитника добила је

у једној од својих обнова. Налази се у источном делу манастирског комплекса. О времену грађења храма нема података. Остаци првобитних фресака који су пронађени приликом конзерваторских радова, датовани су на основу стилских карактеристика у XIV век и они представљају временски оријентир изградњи цркве. Особености архитектуре и живопис упућују нас да је храм могао настати средином наведеног века.

Црква Св. Петра и Павла једнобродна је грађевина издужене правоугаоне основе, засвођена полуобличастим сводом и полукружним завршетком апсидалног дела. Наведена црква има више градитељских фаза као резултат њених обнова након рушења и великог страдања током аустријско-турских ратова. Црква је осветљена минималним прозором олтарске апсиде, а још по један се налази на северном и јужном зиду цркве, док је улаз у средини западног зида изнад којег се налази плитка лунета са фреском заштитником храма. Црква је грађена наизменично од тесаног камена доста издуженог формата и слоја од више опека у идентичној висини као што је слој камена. Покривена је двосливним кровом од камених плоча са благо избаченим каменним венцем. Првобитни изглед храма нарушен је

ратним дешавањима а његова обнова је извршена век касније почетком XVIII века. Иако без нарочитих архитектонских обележја, црква Св. Петра и Павла у Жичи у духу је стилских и програмских концепције које су присутне у стваралаштву током средњег века.

АРХИТЕКТУРА ОСТАЛИХ ОБЈЕКТА

Истовремено са Спасовим домом, у склопу Жичког манастирског комплекса биле су подигнуте и остале зграде за живот монаха. Манастир је се налази на благом узвишењу које је некад било опасно одбрамбеним зидинама. Као и остали наши манастири имао је благо издужени кружни облик. Унутар оградног зида налазиле су се: трпезарија са кухињом, конаци за становање монаха и остале економске зграде. Манастир је имао две улазне порте са западне и источне старне. На југозападу се налазила главна капија, а на североистоку друга, која је омогућавала везу с манастирским поседом које се налазило у непосредном окружењу самог манастира. Жича је током свог дугог историјског трајања много пута рушена и обнављана, али је њено манастирско језгро задржало свој облик. Делови просторија и поједини делови зидова пропалих грађевина коришћени су и у обновама које су у каснијим вековима следиле. Положајни распоред обновљених објеката није се мењао, било да су нове зграде подизане на старијим остацима или су грађене независно од њих. Због тога је највише архитектонских трагова сачувано из последњих градитељских периода, а старији они средњевековни се само понегде могу препознати, али су делом били још видни средином XIX века када су их описали поједини путописци. На основу њихових записа и скица запажамо да је Жича била ограђена снажним зидовима и одбрамбеним кулама, чији су се трагови у том периоду још увек познавали. У највећој мери били су видни остаци улазне куле на западу кроз коју је водио главни улаз у манастир. Према предању које се тада још могло чути, велика зграда, чији су остаци постојали северозападно од

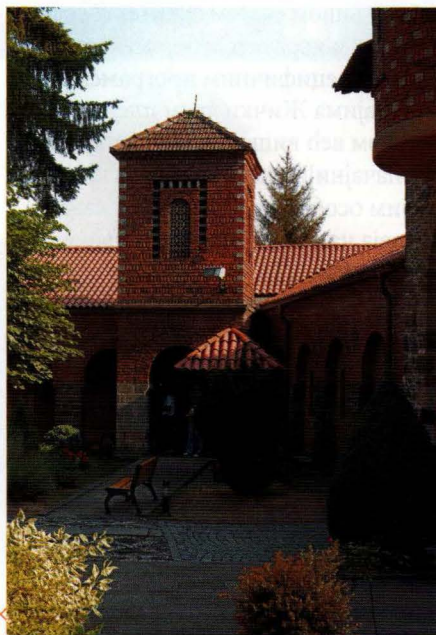
главне цркве, сматрана је за краљевску палату. Уз њу били су подигнути конаци за смештај монаха које је у каснијем средњевековном периоду обновио на старим темељима митрополит Захарије.

Конаке у програмском облику карактерише једноставна организациона шема, у којој доминира наглашена хоризонтална функционална форма у оквиру које су смештенене келије за становање монаха. Спољним архитектонским изразом доминира трем са бројним снажним испадима у виду еркера ван равни главног корпуса самог објекта. На такав начин постигнута је једна хармонична и динамична архитектура која је своје узорне црпела из свеогорских узора. А жички конаци су били свакако ти који су морали кроз своју архитектуру да искажу и своју величину у намени али и у архитектонском изразу кроз једну допадљиву и угледљиву архитектуру. Конаци су оријентисани ка дворишту Спасове цркве у њих се улази из црквене порте. У периоду након завршетка Првог светског рата започета је велика обнова манастира Жиче уз свесрдно залагање тадашњег владике Николаја Велимировића, који је духовно и материјално обновио Жичу. У том временском периоду изграђена је нова епископска палата, црква Светог Саве, трпезарија обновљени конаци и подигнута агиазма.

Следећа велика зграда коју су приметили путописци у XIX веку, налазила се насупрот палате на

југозападној страни и вероватно је била трпезарија, као што је и сада.

Стефан Немања и Свети Сава подигли су у Жичи заједничку трпезарију за монахе. Она није очувана, јер садашња трпезарија потиче из каснијег периода и дело је које је настала приликом неке од њених обнове. Постављена је, како је уобичајено, наспрам западног улаза у главну цркву и после цркве спада у најмонументалније зграде у манастирском комплексу. О архитектури трпезарије можемо само да претпостављамо по свој прилици то је била велика правоугаона просторија са две апсиде на ужим зидовима. Источна полукружна апсида је знатно већа. Западни и јужни зид трпезарије представљао је саставни део спољнег одбрамбеног зида, на чијем врху су се налазили одбрамбени зупци. Њен главни улаз окренут је ка Спасовој цркви, могуће да је делимично био заклоњен неком врстом мраморног или пак дрвеног трема и представљао у неком смислу неку врсту предтрпезарије-„преткуће“. Трем је вероватно био декоративно обрађен стубовима и луцима који су архитектонски рашчлањавали улазну фасаду трпезарије и давали јој потребну архитектонску монументалност и препознатљивост. У време настанка, трпезарија је била покривена двосливним кровом. У својој дугој историји манастирска трпезарија је обнављана у више наврта. Велика обнова извршена између 1313. и 1316. године, за време краља Милутина и архиепископа Саве III, ранијег призренског епископа. Доласком Турака она је јако страдала и од њене средњевековне архитектуре до данас није остало ништа. Највероватније да су унутрашње зидне површине биле живописане. Могуће да је имала спрат, па је приземље морало да буде високо. За овакаву претпоставку има основа јер је Жича дуги низ година била седиште Српске архиепископије и по својој архитектури и њеној величини била је највећи храм у северним деловима Српске земље. Самим тим је својим обимом и садржајима конкретно и сама трпезарија морала функционално да одговори тим потребама.

СЛИКАРСТВО ЖИЧЕ

“Прашћећи у корак судбину народа који ју је створио, Жича је вековала стварајући и обнављајући се. Мушине бујице ишеобних стилова разираћивале су је, стирале њен златни сјај и односиле у невољу сведочанства о узвишеном уметничком предању њених ктиторских и обновитеља. Губици су ушлоко ижежи, што је реч о једном од најзначајнијих стеменика српске историје и културе, још ово институцији за себе. Осетљиве и ломљиве, нарочито су створале жичке фреске. Чини се зато, да има нарочито оправданост свако посезање у прошлост да би се одане, заваривајући некако време, прокријумчарило бар неке светле зрнце изубљеног сликарског блага Жиче.”

(Драган Војводић)

Свети апостол Павле

Свети апостол Петар

Жича је кроз историју много пута паљена, рушена и уништана, па није ни чудо што је њено фреско сликарство до нашег времена допрло у врло скромном обиму. Од њеног сликарства остала је једва петина, од тога опет веома мало припада најстаријем слоју из 13 века: у певницама и у кули, док је више живописа из четрнаестог века сачувано у олтару, наосу, капелама и на улазу. Све остале сликане површине у манастирском комплексу потпуно су уништене.

О највероватнијем изгледу некадашњег фрескописа у манастиру Жичи, Бранислав Тодић пише: “Претпоставља се да су првобитно, тј. 1220-1221. као што и данас видимо на фрескама из 14. века у олтару били Служба Св. Литургије, ликови чувених цариградских и јерусалимских епископа у рамовима који су опонашали праве иконе, постављени тачно изнад места на коме су у разним приликама седели

српски архиепископи, настављачи њихове службе и дела, старозаветни првосвештеници, затим многи други свети епископи, а било је вероватно и неких уобичајених представа, које нису сачуване. По много старијим обичајима, Вазнесење Христово је било подигнуто у куполу, слику неба, што се овде срећно подударило с истицањем слике храмовне славе. А испод ње, на пандатифима су насликани - као што се то вековима чинило у хришћанској уметности - јеванђелисти, у тренутку док пишу своја сведочанства о Христовом оваплоћењу, и Нерукотворени образи Христови на убрису и керамици, видљиви докази његовог отелотворења. Ниже, такође у поткуполном простору, поред пророка и мученика, највише у медаљонима на луцима (јер симболична њихова крв утврђује Христову Цркву на земљи), нашле су се познате новозаветне сцене, али необично удружене: Благовести Захарији, Благовести

Богородици, Тајна вечера, Неверовање Томино, Одашиљање апостола (сада уништено, али су га видели и описали први истраживачи) и Силазак Светог Духа на апостоле. Неке иконографске реткости (Христос Старац дана у Благовестима, персонификације Космоса у виду владара са телохранитељима у Духовима, Јуда означен затамњеним нимбом у Тајној вечери) недвосмислено упућују на старије предлошке, којима су се сигурно служили сликари доба Светог Саве. Преостале сцене циклуса Празника биле су у осталим просторима цркве, с Успењем Богородице на западном зиду, а у том делу, најнижем појасу, били су изгледа и првобитно, Сабор арханђела, свети лекари, монаси, мелоди и ратници. У истом појасу, али ближе иконостасу, налазиле су се две фреско - иконе Богородице, затим свети патрони бочних црквица - Св. Сава и Св. Стефан, и до њих двојица славних и у Србији веома поштованих светих

ратника - Ђорђе и Димитрије, сви под украшеним сликаним луковима. На источне стране певничких простора, који се гранају лево и десно од средишњег дела цркве, постављени су Распеће и Скидање са крста, и око њих су се низале појединачне представе апостола (и оне на слоју из 13. века) и Богородица Страдална (Страсна) у виду диптиха (14. век). А у бочним параклисима су се вероватно у Савино време видели ликови заштитника ових простора и призори из њихових живота, поред других светитеља и богослужбених тема у олтару.”

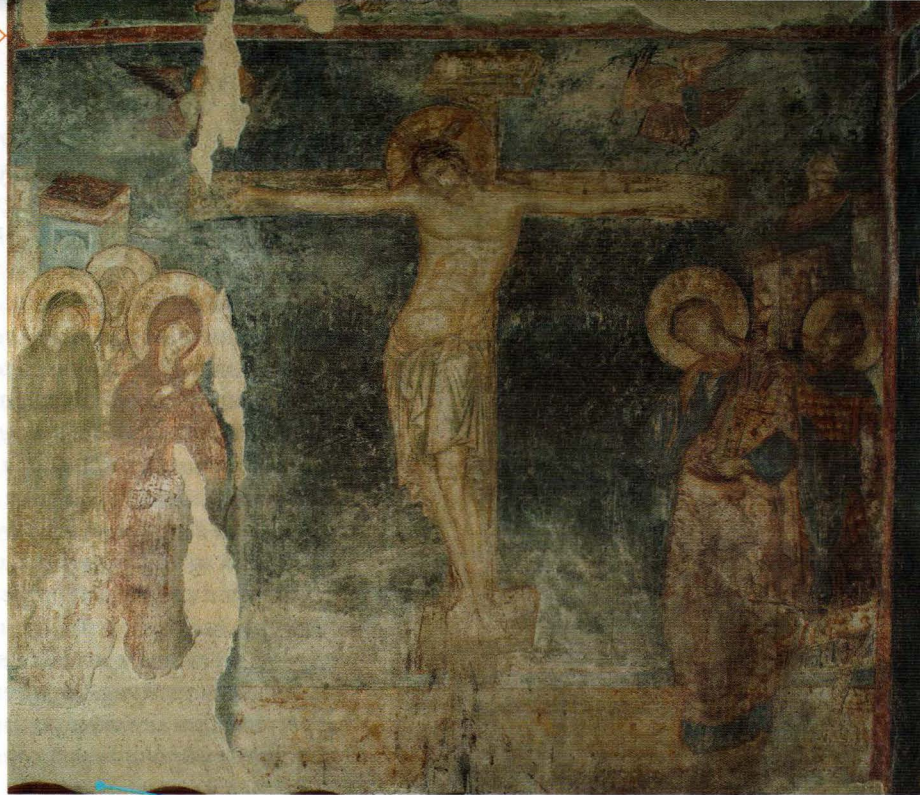
СЛИКАРСТВО ИЗ 13. ВЕКА

ПЕВНИЦЕ

Део најстаријег живописа у Жичи налази се у певницама. Истрвене и од влаге испошћене још увек су очуване у доњој зони јужне певнице једно Распеће и неколико апостола, а у северној само једна мања група фигура са Скидања са крста и две апостолске фигуре, али и оне без глава, док су композиције у другом реду уништене с малтером и срушеним сводовима.

РАСПЕЋЕ

У односу на старије студеничко Распеће, на овој слици смањена је и величина фигура и редуциран њихов број на главне учеснике трагичног призора. Распети Христос, закован гвозденим клиновима, стоји на малом постољу, благо погнут у куку који прекрива бели перизон, с главом палом на десно раме, најочљивијим знаком његовог последњег тренутка. Иста лица као и у Студеници: Исусова мајка скрушених руку, с још две пратиље испод северног и апостол Јован са Лонгином, испод јужног крака крста - стоје симетрично распоређени у две групе. Очишћена од студеничких литерарних додатака, жичка композиција сад је без златастог блеска великих звезда на плавом небу и без одсјаја залазећег сунца на ниске бедеме јерусалимскога града, али је ипак допуњена скромном архитектурном кулисом иза фигура које стоје и племенитом уздржаношћу

Распеће Христово

изражавају своју жалост и тугу.

СКИДАЊЕ СА КРСТА

На источном зиду супротне северне певнице насликан је други мање истицан догађај

Ајосџоли

Христове драме - Скидање са крста, од којег су остале само још фигуре три жене испред једног здања јерусалимског града и, веома фрагментарно, део главе и ноге мртвог тела које је

Ајосџоли

Скидање са крста

Никодим помоћу лествица скинуо с крста да га сахрани. По остацима доњих делова хаљине две фигуре надесно види се да је сцена била комплетирана истим личностима као и претходна - с Јованом до крста и Богородицом на самом крају.

СЛИКАРСТВО У КУЛИ, 13 ВЕК

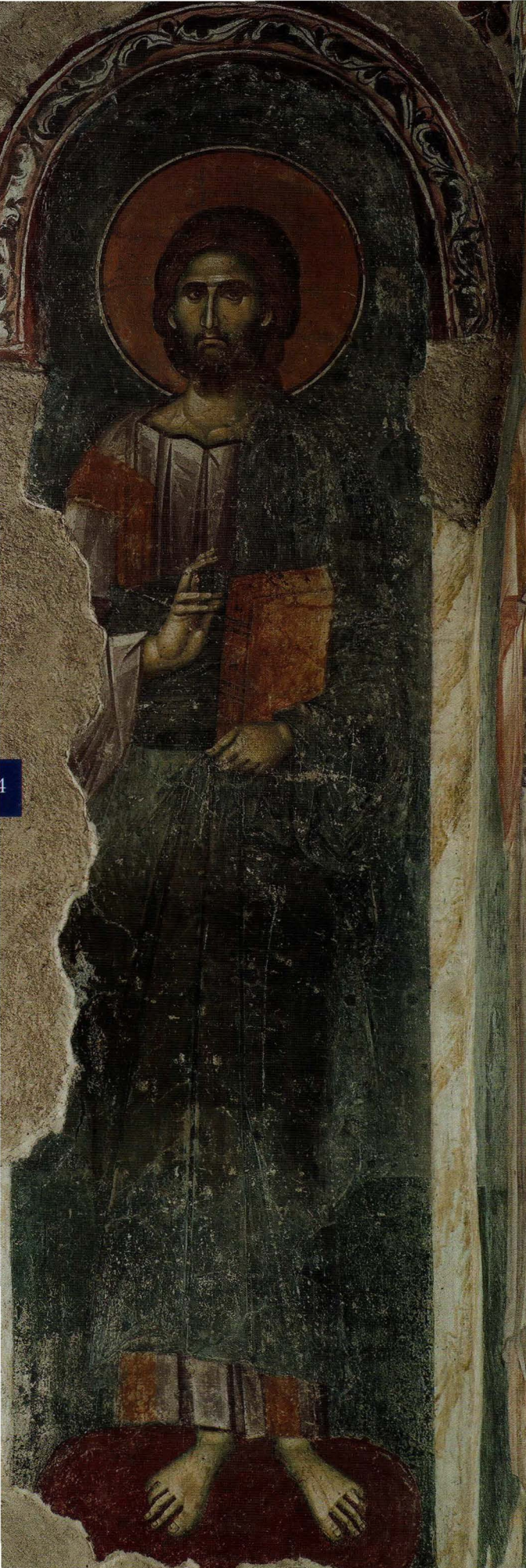
И поред великих оштећења и фрагментарности, фреске у квадратној просторији (капели) на спрату куле значајне су као остаци најранијег живописа у Жичи. Оне су, нажалост, двоструко страдале од ватре која им је уништила боју и од рушења горњег дела куле, којом приликом су уништени горњи слојеви живописа.

На источном зиду испод Распећа на средини насликани су ликови цара Константина и царице Јелене са великим крстом између њих. Од слике Распећа остао је само доњи део, док је између врата налево остала цела фигура Архиђакона Стефана с дарохранилницом и кадионицом у рукама, а надесно су приказани цар Константин и царица Јелена. У ниши је Христос из Деисиса. У остале три стране горње зоне распознају се трагови од по две фигуре. Са стране бифора затворени у златни оквир икона распознају се попрсни ликови два велика монашка Савина узора Свети Сава Јерусалимски и Свети Теодор Студит. Приказана су и четири главна црквена оца с крстовима и књигама у руци, од којих се могу идентификовати Свети Григорије Богослов и Свети Јован Златоусти. Изнад стубића јужне и северне бифоре у округлим медаљонима уметнута су два арханђела, а на западном „Богородица Шира од небеса” (Оранта)

СЛИКАРСТВО ИЗ 14. ВЕКА

ФРЕСКОПИС У ОЛТАРУ

Живопис у олтару и наосу избором и презентацијом својих тема сведочи да је црква у Жичи архиепископска црква. Прво што пада у очи то је глорификовање монаштва и светих отаца. У олтару се виде скоро

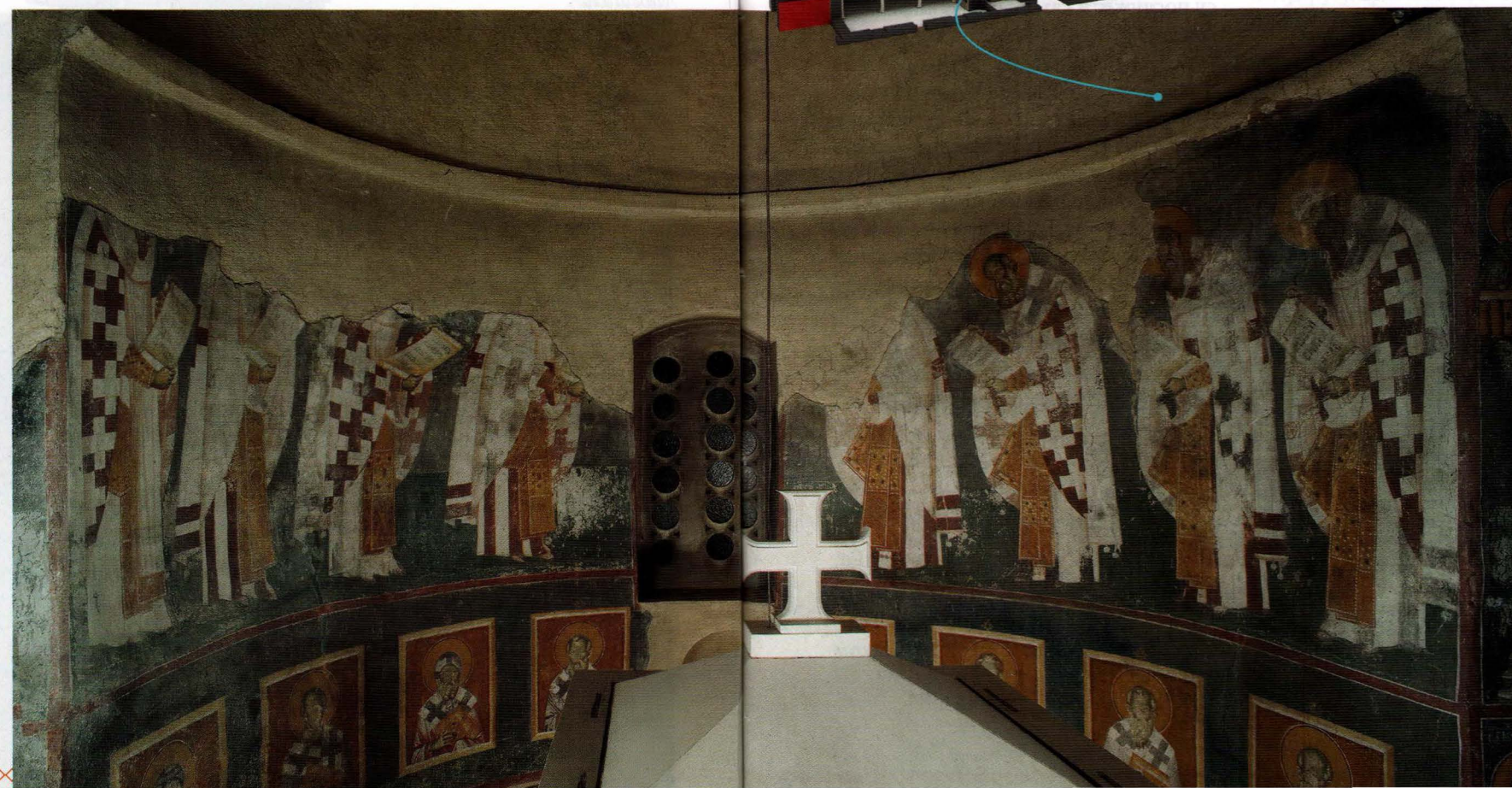

Христос

искључиво архијерејске фигуре: у првој зони у бистама њих дванаест урамљених златним оквирима икона које такође имају златно позађе, у другој зони на „Поклоњењу жртви” у целом расту њих осам; на јужном и на северном зиду и у другој зони и на пиластрима је такође осам изолованих архијерејских фигура. Ако овом импозантном броју од 34 највиша хришћанска црквена достојанственика додамо по једног анђела-ђакона доле и по два старозаветна првосвештеника горе, у трећем реду на призиданим пиластрима до иконостаса - приказаће се да су на равним површинама олтара сликани само највиши црквени представници. То постројавање епископа у главној архиепископској цркви као у галерији понавља, без сумње распоред и садржину првобитног олтарског декора који је могао сугерисати само први српски архиепископ Свети Сава. Овакав живопис у олтару имао је за циљ да сугерише епископима који се ту постављају да чувају „указања светих богоносних отаца”.

ПОВОРКА СВЕТИХ ОТАЦА

„Највећи домет монументалности достигла је поворка црквених отаца на полукругу велике апсиде. Ова сад једина литургичка композиција у простору резервисаном за обављање најглавнијег обреда богослужења изазива дивљење колико монументалношћу фигура и целокупног концепта толико и чуђење што је без Агнеца, жртваног Христа-детета на патени или бар саме патене, иако се цела та поворка окренула баш ка месту где би га требало очекивати. У овој композицији, таквој каква је, напуштен је ипак свечани карактер ликова архијереја еп фасе, чије се присуство у њој раније сматрало искључиво симболичним, па је донекле прихваћена реалистичка концепција

Свети Никола

која имитира сам литургијски ритуал. По четири главна литургичара лево и десно од прозора, у благо погнутом ставу, са својим сентенцијама на развијеним пергаментима, у свечаној богослужбеној одежди, дата су у мирном и достојанственом правилном ритму, без волумена, како је и другде у монументалном сликарству. Од оваквог третмана у површини одудара обрада глава које су сенчењем добиле пластицитет, типичан за фрескосликарство прве половине четрнаестог века.” (Павле Мијовић)

ФРЕСКОПИС У БРОДУ (НАОСУ) ЦРКВЕ

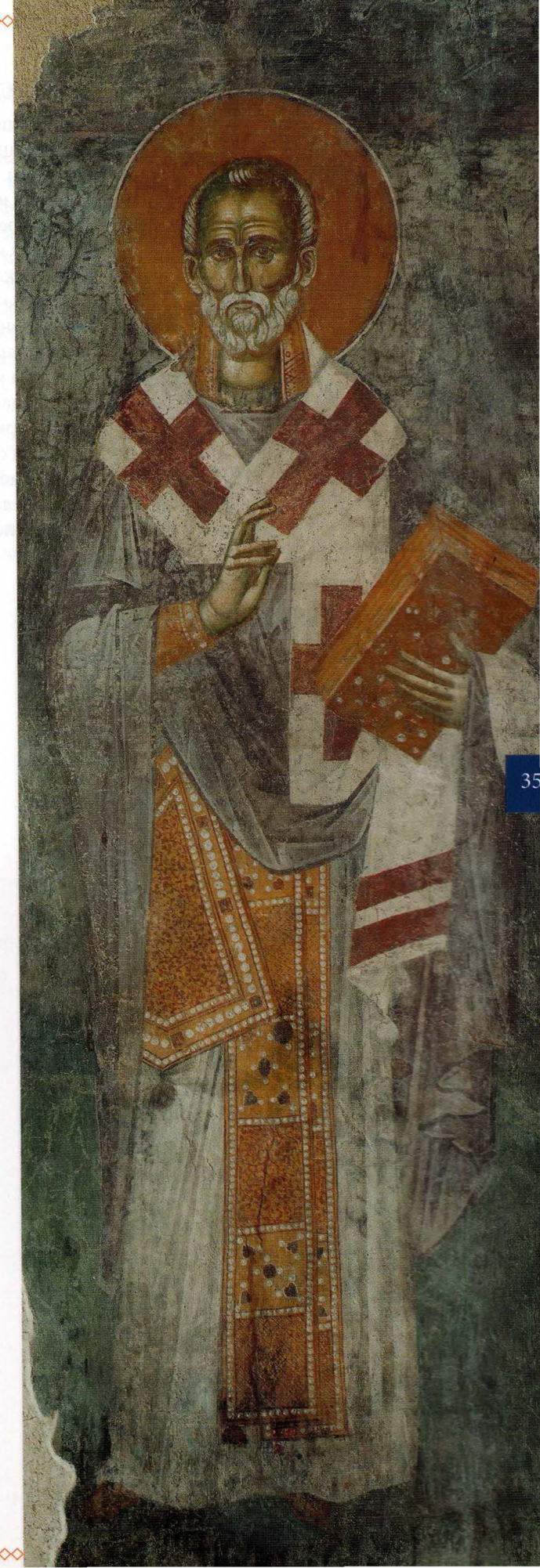
У фрескопису брода цркве није очувана ни петина живописа. Време је избрисало фреску Пантократора из куполе, а од осам одабраних пророка остале су само босе ноге и крајеви хаљина. Боље су очувана четири јеванђелиста у пандантифима, по два анђела у медаљонима и Христов лик на Керамиону и Убрису.

ЈЕВАНЂЕЛИСТИ

Јеванђелисти су приказани у својим писарницама како пишу јеванђеља, сагласно традицији на којој земаљска црква почива на њиховом учењу. Приказани у пречишћеној редакцији, Марко и Лука су окренути према Христовом лику на Керамиону, а Јован и Матеј према Убрису.

У поткуполном простору од дванаест главних празника очувала су се само три: „Благовести са Христом Старим данима” на источном, а „Тајна

Поклоњење Ајнецу

вечера” на западном луку, док су духови на тимпану јужног прозора. На супротним зидним површинама, око северног прозора налазе се композиције Благовести Захарији и Томино неверство, док је трећа композиција за коју се претпоставља да је била „Не дотичи ме се” потпуно уништена. На јужном зиду се може претпоставити да је била композиција „Христов улазак у Јерусалим” по ногама магарета које су остале од целокупне представе.

Ниже су постављене две стојеће фигуре - цареви Соломон и Давид, а испод њих две најмонументалније стојеће фигуре Христа Спаситеља и Богородице Одигитрије (Путеводитељке)

Свети архиђакон Стефан и Свети Димитрије

БЛАГОВЕСТИ

Богородица је у Благовестима приказана како седи на раскошној столици. Обучена је у тамноплаву хаљину и тамноцрвени огртач, полуокренута према арханђелу Гаврилу и у разговору је са њим. Лева рука је испред тела са савијеном шаком, а десну је подигла изнад лица у знак изненађења због вести коју јој арханђео јавља. Раскошна столица је окерне боје, са наслоном и ручицама с обе стране седишта и тамноцрвеним јастуком. Престо је један од симбола Богородице. Испод њених ногу је црвено постоље. Тело арханђела Гаврила је већим делом уништено. Сачувана је лепо сликана

глава са дугом косом, везана траком. Арханђео је десну руку испружио према Богородици којој прилази, благосиља је и јавља радосну вест да ће родити Месију. Између Богородице и арханђела Гаврила је сегмент неба и у њему попрсје Христос Старац данима. Коса и брада су му седе, у левој руци држи савијен свитак, а десном благосиља.

ТАЈНА ВЕЧЕРА

Представа последње Христове вечере са ученицима добро се уклопила у прстенасти простор. Врхунац драматичности - реаговање на Христове речи о издаји коју му припрема један од њих - постигнут је наглим сагибањем у учитељев skut најмлађег преплашеног ученика, апостола Јована. Запажа се то и по зачуђеном погледу старих апостола и журбом Јуде да први узме евхаристијски хлеб, и по томе што сва лица осим њега имају златне ореоле, а Јудин лик је сликан и помраченим тоном.

У поткуполном простору са јужне стране на врху је сликан Силазак Светог Духа на апостоле, у средини су неидентификовани пророци и доле великомученици Стефан и Димитрије.

СИЛАЗАК СВЕТОГ ДУХА НА АПОСТОЛЕ

Добро груписани, апостоли седе на ниским седиштима. Већина прати слетање црвених језика на сваког од њих. Горе су окренути један према другом, врховни апостоли Петар и Павле, а доле најмлађи, вероватно Филип и Тома.

Код фрескописа наоса интересантно је да се погледу наметала отварањем врата најпре једна симетричност с великим фигурама Јована Претече и Светог Николе, (висина 2, 35 м) на првим пиластрима, затим још већим фигурама Светог Георгија и Димитрија (2,60 м) и најзад још монументалнијим Христа и Богородице (преко 3 м) у дубини на другим још ширим пиластрима тријумфалног лука.

Три узане површине западног пиластра до јужне певнице могле су послужити само за појединачне фигуре. Његову северну и источну страну у најнижој зони сликар је наменио једној композицији, Страдалној (Страсној) Мајци Божијој, с Арханђелом и Богородицом које не раздваја бордура, и једним светитељем с крстом који би могао бити писац неког текста о Страдањима. Изнад њих су у бистама, с клобуцима на главама и крстовима у рукама три јеврејска младића: Азарије, Ананије и Мисаил.

БОГОРОДИЦА СТРАДАЈНА ("СТРАСНА")

Св Сава: "Поклонимо се часном лику Пресвете Богородице, уздижући душевне очи ка праобразној слици, постављајући ум у несхватљиво."

Најстарији лик Богородице Страдалне ("Страсне") у српској уметности сачувао се у Жичи. Представља стојећу Одигитрију са Христом нагнутим као да бежи из мајчиног наручја, у ствари застрашеним

визијом својих будућих патњи, чије симболе приноси арханђео Гаврило. По неким ауторима ова је фреска из времена Светог Саве, а може бити реплика старије хиландарске. Смештена је на југозападни ступац поткуполног простора који је сав посвећен тематици Христових страдања. Она је логични наставак идејне целине цркве посвећене Христу Спаситељу и његовом искупитељском путу који води кроз страдања, смрт и васкрсење.

У најнижој зони наоса, западног тарвеја, смештени су Свети ратници, од којих је један до Светог Николе Свети Јевстатије. Исту схему имала је и северна страна, само што су ратници носили свечана одећа. На потрбушју лукова налазе се сачувани медаљони са ликовима разних светитеља.

УСПЕЊЕ БОГОРАНИЦЕ

На чистој површини западног зида, изнад врата, насликано је монументално Успење Пресвете Богородице. Ово је најлепша и најбоље очувана фреска у Жичи. Средишњи мотив приказује тренутак испуштања Богородичине душе, допуњен појавом Христа, који је стигао са два анђела да би њену душу прихватио. Апостоли размакнути на крајевима одра у две групе по шест, и четири архијереја - искључиви су сведоци овог збивања у кући апостола Јакова на Сиону.

Три света врача: Козма, Пантелејмон и Дамјан, са лекарским атрибутима у рукама, насликани су јужно од врата, док им два арханђела са медаљоном христа Емануила, међу њима, чине пандан на северној страни. Арханђели Михаило и Гаврило ту чувају улаз у храм. Цео тај низ фигура, мањег формата од суседних на северном и јужном зиду одудара од осталог у наосу и олтару. Он се, међутим, сасвим уклапа у сликарство две бочне капеле које су радили други зографи, можда и њихови ученици.

ЖИВОПИС У ПАРАКЛИСИМА (КАПЕЛАМА), 14. ВЕК

Северна капелица је посвећена Светом Сави Јерусалимском, а јужна Светом великомученику Стефану, светитељима под чијом су заштитом били браћа Сава и Стефан. Чињеница да у капелицама нису приказане сцене њихове смрти, већ смрти њихових заштитника, доказ је да параклиси понављају првобитно сликарство из њиховог времена.

ПАРАКЛИС СВЕТОГ СТЕФАНА

Сцене из живота Светог Стефана Првомученика су изванредно занимљиве. Оне су некад заузимале у другој зони цео јужни, источни и северни зид, а очувало их се у фрагментима свега три: Свети Стефан пред судијом, Каменовање Светог Стефана и Пренос моштију Светог Стефана.

На јужном зиду горе приказано је Распеће, у конхи нише Богородица Оранта, испод ње у полукруту црквени оци Григорије Назијанин, Василије Салаквејски, Јован Златоусти и Атанасије Велики. У продужетку олтарског простора насликани су још патријарх Митрофан који је у Цариграду дочекао Стефанов саркофаг и Григорије Ниски, који је Првомученику одржао беседу и два друга неидентификована оца на северном зиду. Неизоставне Благовести дошле су око нише у висини Оранте, а испод њих ђакони, од којих се распознају имена Лаврентија и Авиве. У западном делу су насликани свети ратници Димитрије и Георгије, а на јужном Прокопије и Артемије, на северном Свети Никола и Свети Стефан.

ПАРАКЛИС СВЕТОГ САВЕ ЈЕРУСАЛИМСКОГ

У овој капели композиција „Сахрана Светог Саве Јерусалимског” више не постоји. С Агнецом и архијерејима у апсиди, Светим Спиридоном, Светим Романом, Ваведењем, Благословом три јерарха на западном зиду и старозаветним светитељима на пандантифима, који су се одржали до Другог светског рата, нестала је у последњој епизоди потресне драме Жиче. По преосталим, иако веома оштећеним фигурама Антонија Великог, Саве Освећеног, Василија и Атанасија на јужном зиду, да се закључити да је ове слике сликао један од два зографа који је сликао и фреске у јужној капели.

Свети Ђорђе и Свети Сава Освећени

Зайадни зид брода цркве са сценом Усијења Пресвете Богородице

ЖИВОПИС УЛАЗА У СПОЉНУ ПРИПРАТУ, 14. ВЕК

Краљ Стефан Првовенчани, ктитор Жиче, одредио је својом повељом “да се у овом светом храму Спаса

Сликариство у параклису Светиој Арханђела Стефана

нашег овде постављају сви будући краљеви ове државе; и да се архиепископи и епископи и игумани постављају овде.” Улога Жиче као крунидбене цркве и места за хиротонију вишег свештенства оставила је траг на њеном живопису из доба краља Милутина, а могућно је да је слично било и на његовом првобитном слоју.

Реч је о сликарству у улазној просторији испод куле звоника, заправо у некој врсти вестибила испред главног улаза у храм. Ту су сасвим добро очуване фреске: портрети првих ктитора, краљева Стефана Првовенчаног и Радослава, заједно са текстовима њихових повеља дарованих Жичи, ликови апостола Петра с црквом над главом, а Павла

с књигом над главом, сцена Христове проповеди апостолима: “Будите као ово дете”, композиција божићне стихире: “Шта да ти принесемо, Христе” с ликовима краља Милутина, архиепископа Саве III и чланова њихове пратње и, најзад, слика Четрдесеторице севастихијских мученика у часу њиховог смрзавања на језеру. Све заједно повезане су идејом о краљевском и свештеничком достојанству код Срба, његовој природи и пореклу.

“Сасвим је другачије сликарство у засведеном улазу куле, толико другачије да делује усамљено у српској уметности доба краља Милутина. Фигуре на овим фрескама су лаке, издужене и сразмера другачијих од оних у

наосу и параклисима. Иако понекад незграпне у цртежу, неприродних ставова, великих стопала и шака, оне поседују зачуђујућу лепоту (Севастијски мученици на своду), или чар свежине (Божићна химна), па чак и једну врсту поетског реализма на портретима. Драперије на њима су светлих пастелних тонова, с обилном употребом беле, којом се уноси светлост у скоро прозачну одећу, меко савијених набора и лако завијорених крајева. Ове фреске расветљених боја, хладних и чистих прелива, и стакластог сјаја, остају засад усамљене у старој српској уметности и без правих сродника. Усамљене су оне и по свом садржају, који је потпуно прилагођен месту где се налазе. Наиме оне су изабране с намером да се истакне карактер храма у који се улази, да се укаже на примере праве вере и да се издвоје они који су непосредним старањем око Жиче принели, попут старих дародавалаца, свој прилог Христу.” Б. Тодић

АПОСТОЛ ПЕТАР

“Ти си Петар, и на овом камену сазидаћу цркву своју, и враћа њаклена неће је надвладајти. И даћу ти кључеве од Царства небескога: и све што ишћо свежеш на земљи биће свезано на небесима; и што раздријешено на земљи биће раздријешено на небесима.” (Матеј, 16. 18-19)

Жички мајстор у простору испод куле слика на левом луку апостола Петра како у динамичном ставу обема рукама над главом носи цркву. Темпераментно цртана фигура у контурама подвучених љубичастих и мркожутних прелива ухваћена је у енергичном покрету, који се још смелије оцртава са залепршаним лаким античким хаљинама.

АПОСТОЛ ПАВЛЕ

“Не ишћем ја ово да вас иосрамам, нећо вас учим као своју љубазну децу. Јер ако имате и шћрисића учиићеља у Христју, али неимате мноћо ошћаца, јер вас ја у Христју Исусу родих, нећо вас молим ућледајте се на мене као ја на Христја.”

У истој равни, и у истом ставу као Петар, на десној страни насликан је апостол Павле с великом књигом својих посланица на глави, атрибутом по којем се лако препознаје да је он одену у теоретску формулу основе хришћанског учења. Лепог мрког мужевног лица, апостол садржи све фигуративне особине једног од бољих мајстора жичких фресака. Сав насићен смелошћу ума и карактера, чисто моделован у хармонијама светлоплавог, окера и жутог, он је задржао и сву звучну колоритност и исцрпност у опису облика које су постигли бољи сликари овога храма.

ЧЕТРАДЕСЕТ МУЧЕНИКА

“Не само часиј војничку, но и шела наша узми од нас; нишћиа нам није драже и чесније од Христиа Боиа нашеија.”

На слици су представљени мученици који су својом крвљу утврђивали Цркву Христову, чије дело су касније наставили ктитори подизањем и даривањем цркава.

БОЖИЋНА ХИМНА - ШТА ДА ТИ ПРИНЕСЕМО ХРИСТЕ

На врху композиције је светлосни круг у коме је Богородица на престолу са малим Христом у крилу. Даље су приказани анђели како певају, источни краљеви како доносе дарове и пастири који су задивљени вешћу и догађајем рођења Богомладенца Христа. Земља и пустиња су персонификоване у две младе жене које су смештене испред учесника свечаности. Са леве стране је скупина великодостојника на челу са архиепископом Савом III, док је на челу десне поворке краљ Милутин. Приказивањем архиепископа и краља заједно испољава се идеја о потпуној хармонији између Цркве и државе.

КТИТОРСКИ ПОРТЕТИ

У овом делу, испод Божићне химне приказани су ликови ктитора Стефана Првовенчаног надесно и његовог сина краља Радослава налево од улаза у припрату, с целокупним текстом онсивачке жичке повеље исписане у

два дела, на северном и јужном зиду.

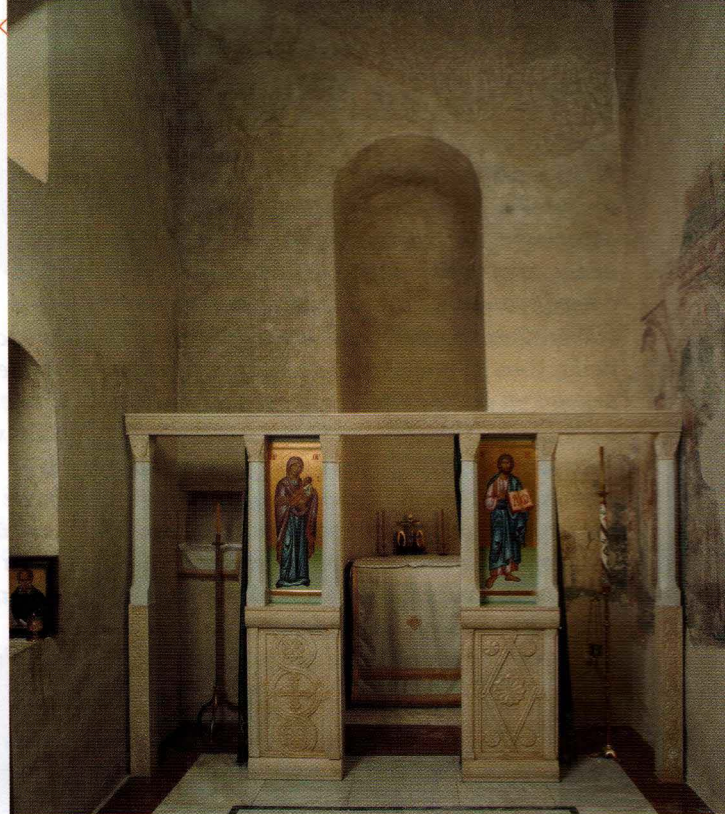
СЛИКАРСТВО СПОЉНЕ ПРИПРАТЕ

Од целокупног сликарства велике жичке спољне припрате очуван је само на западном зиду један фрагмент Јесејевог родног стабла, у којем је Христос последњи потомак.

ФРАГМЕНТИ ПРВОБИТНОГ ЖИЧКОГ СЛИКАРСТВА

У периоду од 1998. до 1991. године вршена су археолошка ископавања у манастиру Жичи. У тим ископавањима у двама јамама у ђаконикону и спољној припрати пронађено је преко три стотине фрагмената најстаријег жичког сликарства, о којима је писала Зорица Златић - Ивановић.

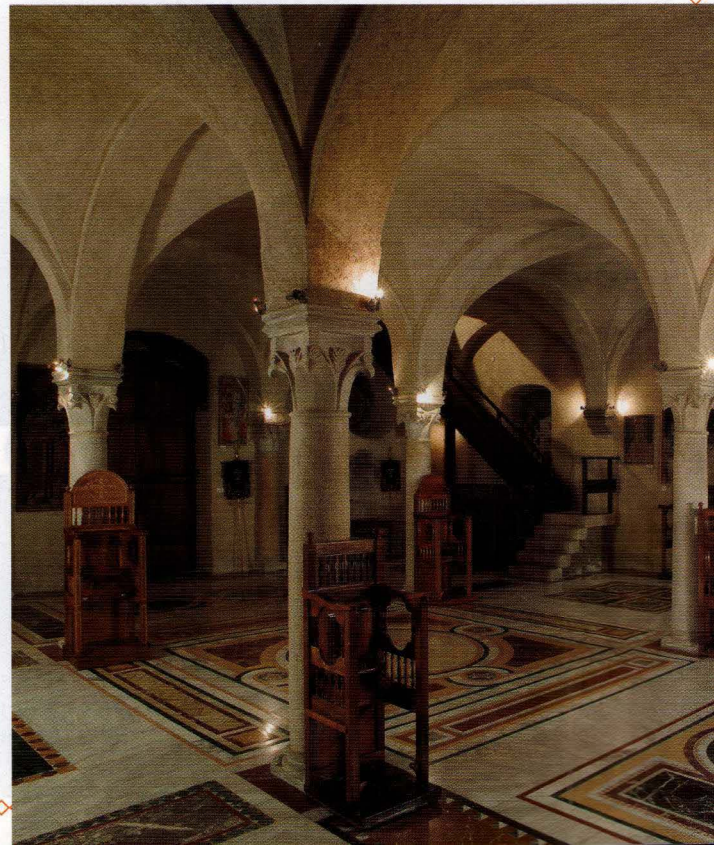
Ови уломци изузетно брижљиво сакупљени и с пажњом сложени у простране и дубоке јаме, заштићени од влаге, светлости и топлоте, дочекали су крај 20. века и једну од највећих обнова Жиче да својим скромним форматима и делимично очуваним садржајем допринесу укупној реконструкцији жичке историје. Фрагменти фресака на којима су на плавој позадини сачувана златом и црвеном бојом исписана слова, златом сликани ореоли, позадине, могли би се везати за цариградске мајсторе фресака чије веома оштећене трагове данас налазимо у певничким просторима Цркве Светог Спаса. Посебно

Параклис Свeјој Савe Освeћeној

важно је истаћи да комади фресака са очуваним словима указују да су натписи у Жичи, у време Светога Саве, писани на српско-словенском језику.

Припрати

МАНАСТИРСКА РИЗНИЦА

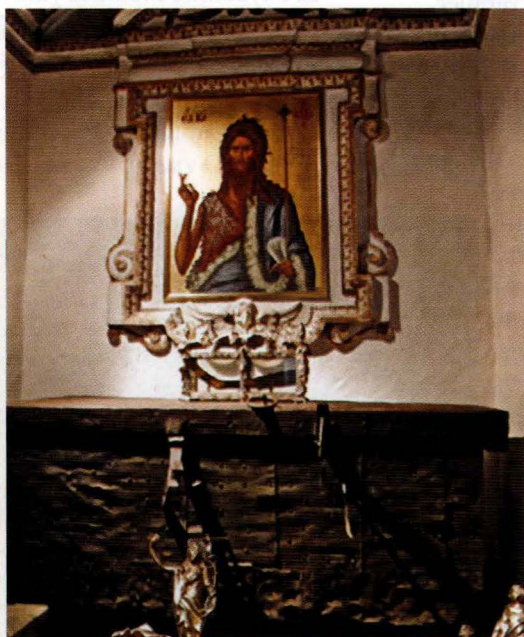
“Ово је сѣрашно. Ово нас доцније поколење не може разумети, шѣа ми хоћемо са уништињем манастира, ових народних светишника, у којима се први прѣи некад пробудила народна свесѣ, просветѣа и идеја о целокујном нашем ѣлемену: који бејашу народне библиоѣеке, универзитѣи и академије: и који после ѣоѣа, у несрећним, по наше ѣлеме, временима бѣше с векова на векове мртѣва прѣдсѣража нашем ѣлемену, васѣишавајући срѣске синове и после са ѣуѣисѣвом шаљући их у народ, да ѣа уче, да се не прѣвари и не одроди, и да ѣа кришѣвају, блаѣосѣвају му бракове и све радове; да креје народну мисао, како би се час прѣ ослободила и прѣвратишила народна сила и власѣ, ѣа су у славу великоѣа Боѣа, срећно ѣу мисију извршавали и прѣвели народ у ѣихо безојасно прѣсѣанишѣе. Па сада!? Па после!? Све ово разрушено, ѣонишѣено,

На северном и јужном зиду под кулом манастира Жиче налазе се остаци преписа Жичке повеља. Текст повеље се се исписивао на зиду како би био што приступачнији, како би био више читан. Сама,

оригинална повеља је у вртлогу историје изгубљена. Натпису на северном зиду недостаје завршетак, прекида се у средини реченице. Сматра се да је настао крајем 1219. године. Главни садржај представља попис дарова манастиру, уједно то је и први опис жичке ризнице.

ЧЕСТИЦА ЧАСНОГ КРСТА

На првом месту је списак реликвија. „Свете частице Часног и животворног крста Господњег и светих страсти Христових и од ризе и појаса Пресвете Богородице, и од деснице светог пророка Претече, Крститеља Јована, коју положи на теме Господње, крстећи га, и од главе Претечине и од моштију свих

Рука Светѣој Јована Крстѣиѣља, данас у катедралу у Сијени

РУКА СВЕТОГ ЈОВАНА КРСТИТЕЉА

Из Жичке повеље сазнајемо да је прву срѣску крунидбену и катедралну цркву Светѣи Сава снабдео најзнамениѣијим хришћанским светишњама, међу којима је била и рука Светѣој Јована Крстѣиѣља. Заједно са друѣим драѣоценостѣима она је у немирним временима друѣе ѣоловине 13. века, из Жиче пренетѣа у ново црквено средишѣе у Пећи, а онда је у 15. стѣолећу реликвија дошла у ѣосед владарској дома Бранковића. Јелена, жена десѣоѣа Лазара Бранковића, реликвију је устѣујила своје оцу, морејском десѣоѣу Томи Палеолоћу, који је у смѣјним временима ѣурских освајања избеао у Иѣталију, ѣоневши са собом и Прѣтечину десницу. Он је, за боѣаѣу надокнаду, реликвију устѣујѣо ѣаѣи Пију Друѣоме, који је 1464. ѣодине ѣоклонио катедралу у родном граду Сијени. О садашњем изгледу и стѣању ове реликвије др Даница Пойовић, научни саветѣник Балканолошкој инстѣиѣуѣа САНУ, каже: “Секретѣар надбискуѣа сијенске катедрале одвео нас је до месѣа ѣде се чува реликвија. Имала сам осећај да сам се вратишила у средњи век. Реликвија се, заједно са даровном ѣовелом ѣаѣе Пија II, налази у ѣвозденој шкрињѣ -каси великих димензија ѣохрањеној у скривници. Та веома мала прѣстѣорија која се налази ѣоред катеде Светѣој Јована Прѣтече, ѣодишѣуѣа је након прѣсѣећа реликвије. До скривнице

Пуџир:
Цркви
Светиој Саве
у Жичи за
здравље моје и
моје деце Лена
Јањић 1936.

Пуџир:
Светиој
Жичи
џриложи
за здравље
своје
џородица
Димитријевић
28. VI 1925.

Сребрни
џуџир

године посетио Јоаким Вујић,
српски списатељ. Он, поред
осталог, казује да “код
овог порушеног манастира
није друго ништа видети
него унаоколо порушене
келије, које жалосни изглед
оку човеческом представљају.”
Годину дана касније (1872) Вук
Караџић каже да су у манастиру
Жичи само развалине. Скоро две
деценије касније (1846) у истом
рушевном стању Жичу је затекао
Јанко Шафарик. Овај медицинар
и професор славистике поднео је
“Попечитељству просвештенија”
исцрпан

светих
апостола,
пророка, мученика и преподобних
светитеља...“ Истичу се они дарови
који чине посебност жичке ризнице
као средишта Архиепископије, а
затим следе они које се могу наћи и
у осталим храмовима „иконе светих
и часних ликова и сасуде златне и
сребрне и рипиде многе и завесе и

покрове
свете и ризе
часне и света
јеванђеља
и књиге многе
и друге украсе који су на
просвећење Спасу нашем
Исусу Христу“. Честице
Часног крста налазе се
у крсту који је некада
припадао оснивачу
династије Стефану
Немањи. По устаљеном
обичају, он се предаје
наследнику на трону.
Кад га владар не носи на
себи, чува се у најугледнијем
храму државе. Овде је доспео у
ризницу Жиче.

ПОПИС РИЗНИЦЕ

У свом раду “Манастир Жича
у црквеним инвентарима 19.
века” Слободан Милеуснић нас
подсећа на тадашњу ризницу
манастира Жиче, од које је мало
који предмет дочекао наше
време. Када је учени Димитрије
Давидовић 1822. године походио
манастир Жичу, затекао га је у
рушевинама. О његовом тадашњем
изгледу сачуван је и цртеж који је
највероватније сачинио поп Јанко
Молер. Убрзо после Давидовића
ову светињу је 22. септембра 1826.

се стиже узким завојитим ходником,
кроз двоје џвоздених вратиа из 15. века.
Та вратиа, као и шкриња са реликвијом,
оџкључавају се већ вековима уз
џомоћ два кључа, од којих се један
чува у Надбискупији а други у џрадској
курији. Преџечина десница износи се
верницима само једанџуџ џодишње -
на други дан Духова, када се излаже
у џлавном оџџару цркве. Од 1464.
џодине џошијује се у Сијени као највећа
светиња. Реликвија џредџавља
одлично очувану руку до лакџиа, са
оковом који џоџиче из два различџиа
џериода: сџаријеџ, од џозлаћеноџ
сребра, раћеноџ у џехници филиџрана,
са умеџнуџитим бисерима и драџим
камењем. Иџиом џериоду џриџада
и кружни заџварач са медаљоном у
којем је лик Светиој Јована Преџече, а
око њеџа урезан најџиис: “Преџечина
десница Јованова џокри ме Саву
архиеџискоџа срџскоџ.”

Риџида
са сџеном
Криџијења
Хриџивоџ

Дарохранилица

извештај са 13 цртежа. Коначно, 1855. године жички епископ Јоаникије Нешковић “отпоче” како каже “понављати знаменити у србској историји манастир Жичу, порушену и запуштену...” Упоредо са обновом прибављане су, било куповином или дароване, и црквено уметничке - драгоцености којима је манастир увелико оскудевао. О тим

црквеним потрепштинама сведоче три инвентара, односно “Списак свештени утвари црквени и добара движими и недвижими” манастира Жиче за 1859, 1860. и 1861. годину. У списку из 1861. године се каже да је укупан збир богослужбених утвари и предмета којима манастир

Жича располаже 120, од тога црквеног текстила 26, свештених и других предмета 35, односно 43 (овде је под редним бројем 2

наведено два нова путира сребрна са свим прибором, што подразумева још два диска, две звездице, две кашичице и два копља), богослужбених и других црквених књига 39 (овде је наведен један страорукописни

Крст:
Приложила
Сјанка Ђосић Св.
Жичи за сјасење
своје душе

служебник и један старорукописни триод), а под редним бројем 17 забележено је: Дванаест месечних минеја на велико коло, један празнични, које је приложио Господар и кнез Србије Михаило.

Данас се у манастирској ризници налазе предмети који, углавном, припадају 20. веку.

КРСТ КРАЉА АЛЕКСАНДРА ОБРЕНОВИЋА

Крст који је краљ Александар Обреновић 1889. године, поводом свој миројомазања, поклонио манастиру Жичи и који је од Друјој светској рајиа био у Немачкој, после више од шест деценија враћен је српском манастиру. Крст је из Жиче несјао током Друјој светској рајиа, да би га 1946. године неизнајни немачки војник предао бискупском музеју, у коме је био деценијама изложен. Наша Црква је појраживала крст од 2003. године, да би га Немци враћили 2010. Овај поглаћени крст од филигранској сребра филигранским радом су уобличио и драгим камењем украсили иризренски мајстори. У његовом средишњу је дрвени крст украшен финим рељефом, а на дну поглаћеној постоља највише “Александар Први, по милости Божијој и вољи народној краљ Србије, манастиру Жичи на дан свој миројомазања 20. јуна 1889. године.

Наличје крста
краља Александра
Обреновића

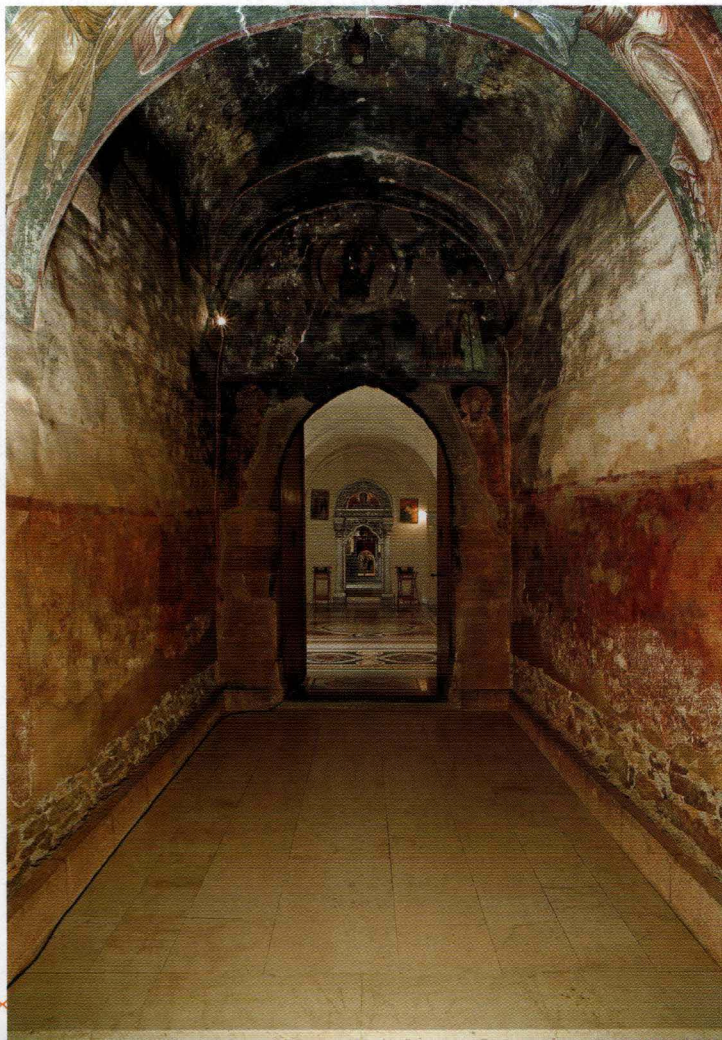
ЖИЧКА ПОВЕЉА

Највећи део Жичке повеље садржи податке о даровима у земљишном имању. Првовенчани краљ је Жичи даровао 57 села и заселака, што значи више од хиљаду хектара земље и неколико хиљада људи који су обрађивали земљу или се бавили занатом. Главна група дарованих села налазила се у непосредној близини Жиче, у Хвосну и у Црној Гори. Занимљиво је да данас, после осам векова, од ових села 38 носи иста имена.

Уз плодну земљу у равници, Жича је оснивачком повељом добила и осам њанана са 217 њасијских породица. Жичи су припадале као њасијска њанана Желџин,

Изучавање Жичке повеље почиње и тече упоредо са настанком нове српске државе. Оно што је учињено током треће деценије 19. века изазива дивљење. Већ 1822. године кнез Милош поручује Васи Поповићу да локалне власти буду при руци људима који ће доћи у Жичу. То су Димитрије Давидовић и Јован Петровић-Ковач, познат још из времена Црнога Ђорђа по свом раду на опремању устанничких топова: „Ових дана мислим послати Давидовића у манастир Жичу. Ако би могао из оног записа на дувари извадити, тога ради препоручујем вам да се постарате скеле на месту оном угодити. Притом, нужно је да се у исто доба кад Давидовић тамо дошао буде, да се и молер онај вама познати, еда би средство какво пронаћи могао за копирати слова боље.“

Препис је касније уступљен редакцији Летописа Матице српске и ту је објављен 1828. године. Већ 1826. г. Јоаким Вујић током свог путовања извршио је за себе препис текста Жичке повеље и објавио након две године (1828). Тако се десило да се у оквиру једне исте године појаве два издања текста ове повеље.

Редакција Летописа Матице српске се извињава што јој техничке могућности не дозвољавају штампање текста на начин близак изворнику: „Због скраћени речи и многи писмени међусобно сливених, какви ни у каквој типографији нема“. Стога се Павле Шафарик обраћа властима Српске кнежевине да му доставе копију преписа из 1822. г. У томе је успео и према добијеној копији припремио своје издање. Алекса

Кошленик, Слане њољане, Јаворје и Луковица. Владари који су наследили Стефана Првовенчаног даривали су Архиепископију имањима на Косову и Дреници. Од средине XIII века, Архиепископија је раслојала и њврћавом која је у случају њасности мола да њијши архиепископске грађоности и светиње, архиву и библиотеку. Био је њо праг Мајлич, утврђен двор њодијуи на двадесетак километара од Жиче. У њему се и данас виде остаци архиепископске њалане и цркве Светио Ђорђа.

Вукомановић на лицу места у манастиру Жичи упоређује Шафариково издање са текстом на зиду и већ на самом почетку примећује извесне пропусте: „Ја нисам могао споредити цио надпис те да видим колико и какијех још разлика има између самога натписа на зиду и онога што је штампано у Шафариковој књизи. Али из оно мало спореденијех врста види се да би натпис жички требало још једном љуцки преписати и наштампати.“ У међувремену је и Милош С. Милојевић у оквиру свог путописа по Старој Србији приредио још једно издање Жичке повеље на основу сопственог читања текста. Ф. Миклошић према прва три издања (Летопис Матице српске, Ј. Вујић, и П. Шафарик) приређује презентацију у оквиру свога подухвата Монумена Србица (1858), које се и данас сматра као пример најбоље очуваности текста тако да и приређивачи најновијег издања Српске књижевне задруге (1999) за подлогу узимају Миклошићеву верзију, јер „преноси стање боље очуваности него што је оно данас“. Као што је раније Алекса Вукомановић на лицу места поредио текст на зиду са Шафариковим издањем, тако је и Љубомир Ковачевић са Миклошићевом књигом у

рукама стајао испред зида на коме је исписана Повеља и бележио разлике и одступања. Све до шездесетих година прошлог века о Жичкој повељи се говорило као о једном акту, а онда се стало на гледиште да је ту реч о сажецима две повеље.

Значај Жичке повеље је вишеструк. У првом реду, због оскудице извора. Без ње у сазнањима о српском средњем веку постојала би велика празнина, која не може да се допуни сведочењем других извора, јер њих једноставно нема. Из ове Повеље сазнајемо титулу краља Стефана Првовенчаног и његовог најстаријег сина Радослава, предвиђеног за наследника.

Једино овде сачуван је списак реликвија приложених седишту Архиепископије. Следи попис имања датих манастиру. На основу овог пописа, у литератури је чињено више покушаја да се границе жичког поседа утврде у данашњим приликама. Поред одредби које се тичу самог манастира, ту су и оне од општег значаја и односе се на све житеље српске државе, у

првом реду то су прописи о судском поступку: „И да се не позива човек архиепископа краљу без краљевог печата, већ ако је коме дужан човек архиепископа да га позивају с краљевим печатом краљу“. Бројније су одредбе из области брачног права које иду за тим да утврде институцију брака.

За протеклих сто педесет година Жичка повеља је стално предмет интересовања, тако да је њој у протеклом периоду посвећено око педесет радова. Ту је она истовремено и извор података, али и као објекат изучавања.

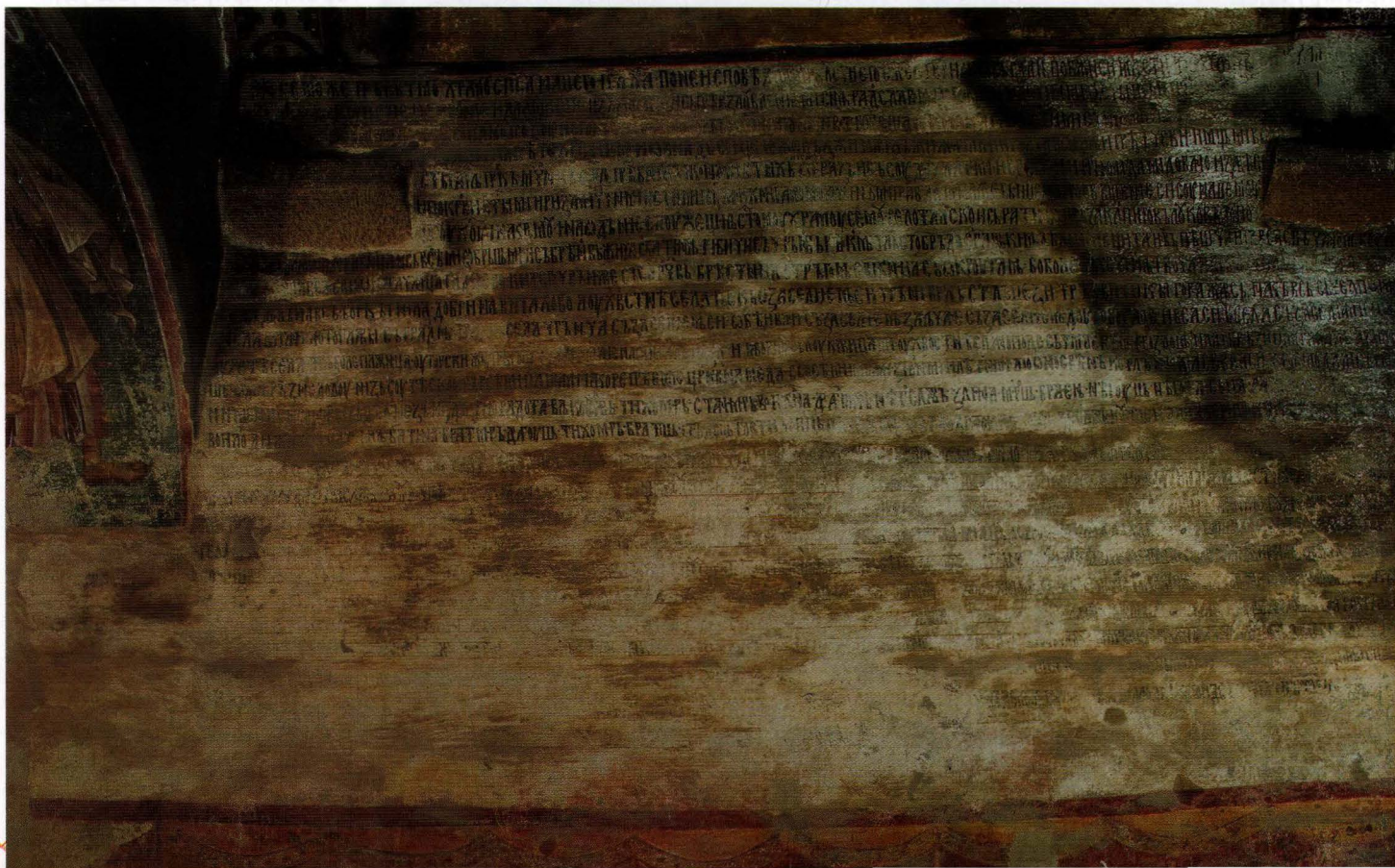
НАТПИС НА СЕВЕРНОМ ЗИДУ

Овом пресветом храму Спаса нашега Исуса Христа, по неизрецивој милости његовој, коју сатвори са нама, ја Стефан, по Божјој милости венчани први краљ све српске земље, Диоклитије и Травуније и Далмације и Захумља, са превазљубљеним сином својим Радославом, по Божјој милости мојим намесником, приносимо

Твоја од Твојих, да бисмо били помињани у молитвама, дар Спасу нашем Исусу Христу и његовим светима: свете частице часног и животворећег крста Господњег и светих страсти Христових и од ризе и појаса Пресвете Богородице и од деснице светога пророка Претече Крститеља Јована, коју положи на теме Господње, крстећи га, и од главе Претечине и од моштију свих светих апостола, пророка, мученика и преподобних светитеља; иконе светих и часних ликова и сасуде златне и сребрне и рипиде многе и завесе и покрове свете и ризе часне и света јеванђеља и књиге многе и друге украсе који су на просвећење Спасу нашем Исусу Христу.

А за храну и одевање онима који служе светом храму овом: село Талско, са Ратином и са Заклопитом Луком; Тополница с Војушама, Рибница са свим брежуљцима и са Бреном; Жича са Батином, Рибићи с Црном Реком, Тлсто Брдо са Рашким Делом и са Штитарином, Пешчаница сва с Печаном, Буковица, Граховишта сва, Свињци,

Наћпис на северном зиду главної улаза у цркви Вазнесења Христївої

Грачаница, Радијево, Конарево, Чрњаве са Серчом, Бресница са тргом, Свибница са Округлом, Боболје са Чечином, Гвочаница са Пупавницама; у Јелцима села: Долња Вас, Борак, Ѓњила, Добриња, Витахово; а у Хвосну села: Пећ са својим засеоцима, Чрни Врх, Стлпези, Требовитићи, Горажда Вас, Накл Вас са Челпецима и Лабљанима, Љутоглави са градом; а у Затону села: Чрнча са својим засеоцима, обе Ивање са засеоцима, Замчане са засеоцима Дубово, Гаје, и сва ова села са засеоцима својим; а ово су у Зети села: Требоље, Плавници; у Горској Жупи Голич. А ово су планине: на Спорима Ноздре, Јаворје с Лукавицама; у Хвосну Слано Поље са Тмастим Гвоздом, над Брезницама Жељин, а за зимске паше од Брезне наниже низ Сутјеску са свим пашама као што обухвата црквена међа, са свим пашама зимским и летњим са оне стране Котленика.

А ово су Власи које смо дали овој цркви – ово су имена: Грд кнез с децом, Радота, Влкослав, Тихомир, Станимир, Војихна, Драгшан, Његослав, Злина, Мирош, Брајен, Његуш, Његота, Сина, Радомир, Драган, Братин, Војило, Држихна, Пачемил, Батина, Братмир, Драгуш, Тихомир, Братеш, Грдош, Гостило, Поп, Пачен, Бун, Стан, Драгоман, Стан, Десислав, Купљен, Дајша, Берило, Њег, Бунило, Драгомир, Братен, Станимир, Братоњег, Његота, с децом, Драгуш, Братило, Радослав, Тудор, Луцан, Добромир, Драгослав, Мужило, Тихоч, Драгомир, Драгуш, Куман, Милобрат, Драгуш, Драгослав, Брапа, Предило, Драга, Првослав, Драгуш, Полиград, Радиш, Тихомир, с таштом и децом, Злата, Стан, Драган, Поп, Мик, Добриша, Берило са децом, Гостимир, Рад, Гостимирова мати, Чуч, Куман, Братослав, Бута, Њег, Васил, Братеш, Братослав, Добрц, Љев, Драгомир, Сраштан, Тудор, Тихомир, Бунило, Браја, Гостило, Војмир, Божаја, Турјак, Предимир,

Буч, Красимир, Братило, Будислав, Тихослав, Мргела, Радуш, Купљен, Братан, Бун, Продан, Војихна, Братохна, Гостиша, Илија, Букор, Рад, Братина, Бала, Срацин, Хреља, Милац, Добромир, Сина, Влад, Десио, Доброслав, Тешемир, Будин, Божица, Куман, Букор, Рад, Влад, Стан, Поњег, Руг, Грдош, Злата, Стан, Драгут, Влксан, Богдан, Братослав, Бегота, с децом, Толак, Драгун, Лубота, Кулин, Велимир, Брзеј, Тудор, Букор, Нанота, Сина, Њег, Братеша, Берислав, Првослав, Буцкат, Црномуж, Грдан, Никола, Драгош, Драгослав, Војин, Гугота, Вусин, Скоромир, Пружин, Војислав, Дода, Радота, Велимир, Повржен, Војислав, Берило, Мирош, Вељен, Срацин, Андрија, Бегота, Гостило, Чврњега, Гргур, Букор, Богдан, Стан, Десимир, Бежан, Пљен, Вратиша, Дедол, удовица Драгушла и Тус с мајком, Грипон, Чрнота, Стан, Шарбан, Војњег, Белота, Војила, Мирош, Славко, Гостило, Њег, Продан, Бун, Дјед, Драгуш, Гуња, Братимир, Вокосав, Гостимир, Ходиша, Предихна, Букор, Трусен, Нерад, Сингур, Драгуш.

И ове жупе приложисмо под власт ове цркве: Крушилницу, Мораву, Борач, Лепенице обе, Белица, Левоч, Лугомја, Расина, Јелшаница. И над овим што се прилаже овој цркви да нема протопоп дворски никакву власт, него што долази или од попова или од Влаха, или поповски бир од земље, који долази од попова, половина да се узима за ову цркву. И да се не позива архиепископов човек краљу без краљевог печата, већ ако је коме дужан архиепископов човек, да га позивају с краљевим печатом краљу. Па ако не дође на печат, онда да му се печати упишу код краља и да глобу узме архиепископ себи. И ако се позове краљев човек архиепископу, и да буде....

НАТПИС НА ЈУЖНОМ ЗНАУ

Овај свети и преосвећени храм Спаса нашег Исуса Христа ја,

милошћу Божјом венчани краљ Стефан и с превазљубљеним сином својим Радославом првенцем, кога и благословисмо да буде краљ читаве ове државе, у овом храму Спаса нашег овде да постављају се сви будући краљеви ове државе; и архиепископи и епископи и игумани да се постављају овде.

И ове жупе приложисмо под власт овој цркви: Крушилницу, Мораву, Борач, Лепенице обе, Белица, Левоч, Лугомира, Расина, и Влахе све ове краљевске државе.

И у овим жупама, које приложисмо цркви Спаса нашега: да немају протопопови дворски никакву власт а оно што долази од попова или од Влаха или земаљских људи, што је поповски бир, што се узима на људе, да се све то узима за ову цркву.

А у жупама које су дошле под друге епископије, да узима протопоп дворски половину бира поповског, а оно што је врховина поповска, да од тога не узима протопоп делове, него да све то епископ узме.

А у ове четири жупе: Јелашница, Пнућа, оба Ибра, од почетка није улазио протопоп, па и даље нека су од протопопова слободне.

А четири манастира краљевска: Света Богородица Студеничка и Свети Ђорђе у Расу и Светогорски манастир и Света Богородица Градачка – над ова четири манастира или где су им села под којим епископијама, да над њима епископи немају никакве власти; а што се тиче постављања попова у овим манастирским областима и сваког духовног исправљања, све то преносим на архиепископа. А што се тиче постављања игумана, што по праву припада краљевству, да га архиепископ благослови божаствено, а краљ да му да жезло и да га целовом својим постави за игумана.

И потом божаствени овај закон научивши према црквеном уставу и предању, и Господња забрана би, да се не раздваја муж од жене и жена од мужа; ако се пронађе да је ко

ову страшну заповест преступио, оваквом казном да се казни: буде ли то ко од властеле, да се од њега одузме за краља шест коња; ако ли је ко од других војника, да му се узму два коња; ако ли то ко од убогих људи учини, да му се одузму два вола.

Женама такође заповедам: ако ли је она која преступи закон од властеле, то властелинском казном да се казни; ако ли је од нижих, то према роду да се казни; ако ли неку родитељи или ко други одведе, то такви да се казне према своме чину; ако ли сама од себе полуди, оставивши свога мужа, а има сопствену имовину, глобом да се казни. А ако нема имовину, телесном казном да се казни, како буде по вољи њеног мужа. Казнивши је да је води.

Ако не усхтедне да је води, то по кажњавању да је прода, коме он хоће. И сваки муж који је пустио жену, пошто буде кажњен, да је врати у свој дом. Ако ли ово не послуша, такав и од божаствене цркве да буде завезан и да не буде у милости Господњој. И ако другу жену узме, да плати глобу сличну

првој. Или ко да жену таквом који не жели да живи са својом, онда и тај да подлеже истој казни као и онај који је жену отерао. А забране женама да буду на овај начин: да оставивши свога мужа немају право другога узети.

Епископима и онима који управљају запрећује се божаственом претњом да нико не одступи од овог божаственог закона, осим ако је реч о прељуби. И ово потанко и разложно да се испита код властеле и војника, те да они који управљају наплате од њих казну. А који су убоги, њима да се узму по два вола. Ако су из жупа које су под влашћу архиепископије, да узме архиепископија, а под влашћу других епископија, то да узме епископија једног вола а другог да узме онај који управља.

А ако неко противзаконито узме свастику, а буде ли то властелин или војник, да га онај који влада казни одузимањем два вола. Ако је од убогих, то да узима епископ половину а такви да се распуштају.

Који се позивају пред епископе и стављају под њихову руку, за такву руку и печат епископи да наплаћују.

И да се не позива архиепископов човек краљу без краљевог печата, већ ако је коме дужан архиепископов човек, да се позива с краљевим печатом краљу. Па ако не дође на печат, онда да му се печати упишу код краља а да глобу узме архиепископ себи.

И ово све учинисмо теби, Спасе мој, и предадосмо божаственој и неизреченој слави царства твога. Ако ко преступи и разори нешто од овог преданог теби, ко год да буде, потворивши ово, не само да је крив и одбачен од божаственог тела и крви Господа Бога и Спаса нашега Исуса Христа и Богоматере која га је родила, Пресвете Приснодеве Марије, него нека и анатема на њему буде и клетва од Светих небеских сила, Јована Претече и Крститеља и Светих преславних апостола и Светог првомученика Стефана и Светог оца нашег Саве и Светих отаца наших 318 никејских, и од мене грешног да је завезан у овом веку и у будућем и наследник да буде издајника Јуде и саучесник оних који рекоше: "Узми, разапни га; крв његова на нама и на чедима нашим". И нека се приброји к њима.

Највише на јужном зиду главне улаза у цркви Вазнесења Христјовој

ЖИЧКА БЕСЕДА О ПРАВОЈ ВЕРИ СВЕТОГА САВЕ НЗ 1220. год.

Манастир Жича, чију је изградњу Сава лично надгледао постојала је средишње црквеној и културној животи. Постојала је оно што је Свуденица раније била. Како сазнајемо из житија, Сава је „најпре изабра од својих ученика бојоразумне и бојобојљиве и часне мужеве који могу управљати, људе по божаственом закону и по предању светих апостола... и осветивши их саборима их епископима и расписавши (предавши) крајеве ошчасива своја.” Кад је тако Сава хиротонисао и на епархије постојави довољан број епископа, и довршио изградњу Жиче, у договору са браћом Стефаном сазвао је на Савовдан 1220. године државни сабор, на коме су ирисусивовали како власнела, тако и епископи,

свештенство и монаштво “сав народ христоиименијих људи на објављење свете истиније вере, на проклињање безбожних јерейика и свих који не исповедају Христа, истинијоја Боја нашеја. Тада је Сава одржао своју чувену беседу о правој вери, која сдржи пројрам будућеја рага. Она је усјвари “синодик православља”. Том приликом је Стефана крунисао по православном обреду.” Тако је “по речима историчара “тај велики јерарх и родољуб српски, а уз то редак државник и организатор, својим љљивим, разборијим и неогморним радом извео Српску Цркву из нејресјаној лушања од истока- зајагу и од зајага- истоку, усјалио је коначно и усјердио православље међу Србима у држави Немањина”

Браћо и другови и оци и чеда богозвана, приклоните богољубива срца ваша да чујете божанствене заповести. И пошто чујете ове свете речи, положите их, дакле, браћо, у ваша срца и на савести душа ваших и пред очи ума, и разумејте.

Премилосрдни и човекољубиви Бог, имајући неизмерну милост према људском роду, приклони небеса и сиђе на земљу и својим божаственим промислом и добровољним подношењем многоврских страдања божанског тела просвети наш род и посла свете Апостоле у сав свет, рекавши им:

„Идите и научите све народе, крстећи их у име Оца и Сина и Светога Духа” (Мт 28,19). Али како они сами до нас не дођоше, то оци наши, чувши уистину речи њихове, повероваше им. Предобри Бог, који има бескрајну милост и не жели да ни један од нас погине (I Тим 2,4), и по истој тој првој заповести и на исти начин по учењу и проповедању светих Апостола, уздиже мене на ово светитељство, хотећи да преко мене „испуни недостатке наших отаца.” (Кол 1,24). И Духом својим Светим заповеди ми да вам објавим реч своју о вашем спасењу, коју, с љубављу чувши је, сачувајте, да и ми постанемо заједничари реда светих.

И ово прво молим вас, дакле, браћо и чеда, нашу сву наду на Бога положивши, право

вере Његове да се држимо Јер „друге основе”, као што рече Апостол, „нико не може положити, већ само коју положи” (I Кор 3,11) Дух Свети преко светих апостола и богоносних отаца, а то је права вера, која је на светих седам васељенских сабора потврђена и проповедана.

После овога, на основама овим свете вере, достоји нам злато и сребро и драго камење (упор. I Кор 3,12) зидати, тј. добра дела. Јер нити користи исправност живота без праве вере у Бога и просвећене, нити нас право исповедање без добрих дела може представити

Господу, већ нам треба имати обоје, да „савршен буде Божји човек” (II Тим 3,17), а не да због недостатка храмље живот наш. Јер, „вера је спасоносна”, као што рече Апостол, „која кроз љубав дела” (Гал 5,6).

Верујемо, дакле, у Оца и Сина и Светога Духа, појући Тројицу Божаствену, узрок и творца свега проузрокованог и сазданог, видљивог и невидљивог, која је дакле једне суштине, то јест природе, у три лица, то јест састава и лица, чиме нећемо да подразумевамо обличјем или разликом у три Бога или три природе или три суштине, трудимо се разумевати, него (исповедамо) једнога Бога и једну његову просту и бестелесну природу и суштину, а разликом лица различитост Ипостаси означавамо; Тројици клањајући се у Јединици и Јединици у Тројици, Јединици Триипостасној и Тројици Једносуштној и Јединомоћној и сабеспочетној. Ову једину познајемо која јесте увек, беспочетну, нестворену, бесмртну, непропадљиву, бестрасну, која све ствара и (све) држи и (о свему) промишља.

И једнога од Тројице, не Оца ни Светога Духа, већ од Бога Оца рођенога Сина и Бога Слово (Логоса), надвремено и нераздељиво рођенога од Њега а не створеног, једносуштног родитељу и увек са Њим постојећег; које је добротом све привео из небића у

биће, и који је у последње дане ради нашег спасења сишао с небеса и уселио се у Утробу Деве и сјединио се са телом одушевљеним, душу разумну и умну по суштаству од те Свете и Пречисте Богородице Марије.

Он, од Бога Оца Једносуштни Њему Бог Слово (Логос), који је ради великог човекољубља изволео, вољом Оца и Духа, да спасе своје створење; из Очевог наручја, одакле не одступи, сиђе и ушавши у утробу Пречисте Деве, узевши на себе раније не узето тело, одуховљено душом разумном и умном, раније не примљено примивши, произађе Бог оваплоћен, родивши се неизрециво и сачувавши неповређеним девичанство Оне која је родила; не претрпевши ни сливање нити промену, него остаде што је и била а постаде оно што не беше; узевши обличје слуге (Флп 2,7) истинито а не привиђењем, у свему осим греха уподоби се нама. (Упор. Јевр 4,15; 2,17).

Знамо га као савршенога Бога и савршенога Човека, не другога и другога, већ једнога истога и пре оваплоћења и по оваплоћењу, једно сложено биће, Њега једног истог у две савршене природе и својства и у две природне воље, и дејствима обема по саставу сједињеним неизменљиво: исповедамо Њега једног истог вољом хотећег и који дела божанска као Бог, и њега једног истог вољомхотећег и који дела људска дела као човек. Јер Он не беше подложен природним потребама, него се по вољи својој родио, по вољи гладнео, по вољи жеднео, по вољи се трудио, по вољи се бојао, по вољи умро, одиста а не привидно претрпео све природне и нелажне људске муке.

Он, безгрешни, био је распет и смрт окусио, и трећег дана васкрснуо телом, не видевши трулежност (према ДА 2, 17), и људску суштину неповређену и без смрти васкрсе, и узевши је на небеса седе с десне

стране Оца; и опет ће доћи да суди живима и мртвима; као што се узнесе телом својим, тако ће дошавши, дати свакоме по делу његовом. Јер рече: „Васкрснуће мртви и устаће који су у гробовима, и они који су чинили добро” са правом вером, „поћи ће у живот вечни, а који су чинили зла – у васкрсење суда.” (Јн 5,25. 28-29; упор. I Кор 15,52).

Ка овоме, ми се поклањамо и целивамо свечасну икону, људског оваплоћења Бога Слова (Логоса), помазаног божанством, и који је остао непромењен, тако да онај који је помазан вером сматра да види самога Бога који се јавио у телу и са људима поживео (упор. II Тим 3,16; Варух 3,38). Клањамо се и дрвету Часнога крста и светим часним сасудима и божанским црквама и светим местима. Клањамо се и часној икони Пресвете Богородице и иконама свечасних Божјих угодника, уздижући очи душе ка првообразном лику и узносећи ум на оно што је несхватљиво.

Ово су, богољубиви, правоверних отачаских предања заповести. Овима и ми последујући, тако верујемо и тако исповедамо, а све јеретике и сваку јерес њихову проклињемо. Примамо светих седам Васељенских сабора, (први) који је био у Никеји 318 светих Отаца; (други) у Константиновом граду 164 светих Отаца; трећи, ранији у Ефесу 200 светих Отаца, четврти у Халкидону, 630 светих Отаца, пети у Константиновом граду 164 светих Отаца, шести опет у Константиновом граду 170 светих Отаца. И још онај, који је мало касније био у Никејској митрополији, седми сабор 350 светих Отаца, који се одричу часних икона и не сликају их или им се не поклањају, безбожно клеветајући хришћане.

А примамо и све свете Саборе који су се Божјом благодаћу у разна

времена или на разним местима окупљали ради благочашћа и јеванђељског живота, које прима Саборна црква. А оних којих се одрекоше ови свети Оци, одричемо се и ми; и којих се одрекоше свети Оци они, одричемо се и ми; које су проклили они, и ми проклињемо.

Јер многе јереси у различита времена и године ђаво измисли, и многи кукољ зловерја кроз оне који му служе, безаконе начелнике јереси, у васељени посеја ради рушења и смућивања праве вере, које ми проклињемо, и с њима оне који измислише зле догмате, и гнушамо се сваке јереси нечастиве. Но, штавише, ка свакој побожности журимо се, којом нас уче богомудре слуге Божје: пророци, апостоли и светитељи, као што и сам Господ наш Исус Христос, Син Божји, рече, када од Оца дође на земљу и оваплоти се и роди се по други пут, од Пречисте увек Деве, и догмате домостроја Очевог и Свог изврши дивно, и заиста неизрециво распсе се на крсту, и трећи дан васкрсну, и четрдесет дана остаде овде на земљи по васкрсењу Своме. И када хтеде узићи на небо ка Оцу, својим ученицима, апостолима, заповеди говорећи:

„Идите и научите све крајеве, крстећи их у име Оца и Сина и Светога Духа, учећи их да чувају све што сам заповедио вама” (Мт 28,19). И опет: „Проповедајте Јеванђеље сваком створењу; ко веру има и крсти се, спашће се; а који нема веру, осудиће се” (Мр 16, 15). Ово је, дакле, права вера Божја, крстити се у име Оца и Сина и Светога Духа. И тако ми, који смо хришћани, обећали смо да се молимо Богу своме, увек чувајући Његове заповести, и чинећи увек његову вољу. Јер „вера без дела мртва је”, по речи Јаковљевој (Јак 2, 20, 26). Но, браћо и чеда моја љубљена, као што и напред рекох, обоје да држимо са страхом и трепетом. Држите

реч Божју и свету веру Његову, и трисвето име Његово с чистим срцем призивајте, и не ленећи се у светим молитвама припадајте к Њему, исповедајући грехове своје, плачући са сузама пред Њим, и Њему појући и препојући у срцима вашим непрестано, дан и ноћ, не слабећи. Јер Бог, када му се исповедамо и молимо га, сам уверава људе и духовно улази у срца оних који добро слушају учење о Богу.

Јер учење духовно није игра, ни безумље људских мисли, већ проповедана света вера Божја, на којој су основани сви Свети чиновни у Христу Исусу, Господу нашем, о коме пророци Светим Духом Божјим прорекоше, и сви свети сачуваше, и преподобни оци без порока беспрекорно одржаше, као на недељивом крајугаоном камену црквеном, Христу, који је Премудрост Очева и сила, светодуховски и силно и крепко и чврсто и поуздано у вери, који и до сада многе уверава и утврђује и потврђује свима своју веру божанску. И до нас предобри човекољубац богатом својом милошћу достиже, исправљајући наше недостатке, хотећи као истинити пастир да нас, заблуделе овце, сакупи у небески тор. Овај ми догледајући мисаоним и душевним очима, молимо се увек Њему, како сам дарује изрећи то или помислити, и неизрециво сачувати. И ми, вољу Његову сатворивши, примићемо од Њега спасење у овом веку и у будућем, уколико верно сачувамо Његове заповести, које нам је сам Бог заповедио да чувамо, и обећа нам награду небеску за то, говорећи: "Заиста, кажем вам, који реч моју одржи, неће окусити смрти довека" (Јн 8, 51).

Да, чеда моја љубљена, шта је дакле од речи ове поузданије или праведније, коју Христос сам посведочава и истином утврђује?

Шта ли је боље од овога: не окусити смрти довека? Јер само то неokuшање смрти већ је далеко од греха; јер окушањем греха укус смрти уђе у род људски, до Христа (прибл. Рим 5, 12). Ради тога Он окуси смрт, који је безгрешан и бесмртан по првом рођењу од Оца; но нас ради окуси је, и пострада, да и ми вером Онога окусимо бесмртност, као што рече пророк: „Окусите и видите како добар је Господ” (Пс 34, 8). Добар дакле веома и праведан и веран у свима својим речима (упор. Пс 145, 9), и сва дела Његова су у вери. Зато, чеда моја богољубна, ми који га љубимо треба да чинимо дела вере у Христу Исусу Господу нашем, ми који смо примили веру бесмртну од Њега, дар толики – да не умремо у векове! Зато, ако ово сачувате, бићете блажени од Бога у векове и биће блажена срца ваша, и блажене биће душе ваше, и блажени бићете, ви који сре примили Божју веру и сачували се чисто у њој. Гледајући на бесмртни Христов дар, бесмртна дела у Христу свагда творите: веру чисту и молитву честу, с љубављу имајући према Њему наду, и савест чисту пред Богом и људима (упор. Да 24, 16), пост и бдење, истину у свему, чистоту телесну и душевно уздржање, чувајући разум светог крштења, просвећења Божјег, којим се одрекосмо Сатоне и свих дела његових. И свагда покајање љубити, исповедање својих грехова и плакање над њима и смирење, праведност, поучење, исправљање свога живота, мржњу на грех; неопијање, не блудничење, него, напротив, чист живот, какав је угодно гледати Божјим очима. Јер Бог је један од почетка и у бесконачне векове. И ово је прва заповест речена онима који Њега љубе: да сваки од вас „љубите Господа Бога свога свим срцем својим, свим умом својим, свом душом својом, и свом снагом

својом” (V Мојс 6,4-5; Мр 12,29-30; Мт 22,37-38). И нека буду речи ове, које (V Мојс 6,6) ја данас вама заповедам, написане на срцима вашим, и у душама вашим, да бојите се Господа Бога Сведржитеља, и Њему јединоме да служите са страхом и трепетом (упор. V Мојс 6,6, 13; 10,20; Пс 2, 11), и Њему јединоме част и славу узносите, и Њему јединоме приљубљујте се, и именован Његовим не куните се, него нека је ваша реч: који јесте да јесте, а који није да није (упор. Јк 5,12; Мт 5,37).

И тако уопште да се никако не спомиње међу вама други Бог, осим Онога који је створио небо и земљу; ничему „од онога што је на небу горе и што је на земљи доле и што је у води под земљом, да се не поклоните нити му послужите” (II Мојс 20,4-5), осим Господу Богу вашем, у кога се крстисте и поверовасте, и одрекосте се тајнога срама (упор. II Кор 4,2), и постадосте заједничари добре вере Његове и саучесници Његове бесмртности. Њега јединога неодступно држите се, јер је „пред очима Његовим све откривено”, као што рече Апостол (Јевр 4,13), и „јер је Бог наш огањ који спаљује” (Јевр 12,29); и „узвраћа за грехе очева на деци до трећега и до четвртога колена, онима који га не љубе и не творе вољу Његову, а чини милост хиљадама и десетинама хиљада оних који га љубе и држе заповести Његове” (II Мојс 20,5-6). Јер је Он „Бог над боговима и Господар над господарима, Бог велики и силни и страшни” (V Мојс 10,17). Да „држите заповести Његове, и да извршавате пред очима Његовим све речи које заповедих вам”, „да добро буде вама и синовима вашим после вас, и да живи будете довека, ако сатворите добро и угодно пред Господом Богом вашим” (упор. V Мојс 6,2; 10,13; 5,29; 13,18), коме слава беспочетност у бесконачне векове, амин.

БЛАГОВЕРНИ КРАЉ КИР СТЕФАН (одломци из житија)

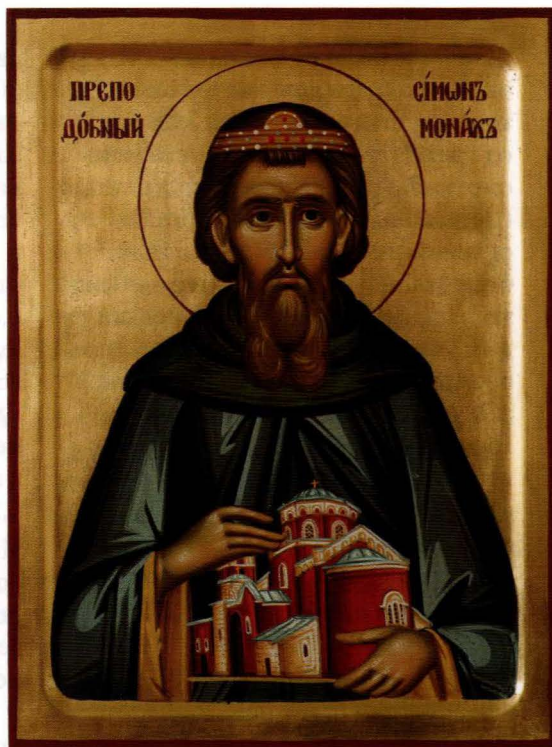
У ЖИТИЈУ СЕ ОБЈАВЉИ СВАКО ПРАВОВЕРЈЕ
- Доментијан

И све сатворивши (Сава) што је на потребу његове светиње, и тако се подиже ка земљи отачаства својега, а написавши писмо посла га пред собом ка своме благочестивом брату овако: „Благодат и мир од Бога Оца Господа нашега Исуса Христа благочастивом и христољубивом и самодржавном сапрестолнику Светога Симеона, превеликом жупану свих српских и поморских земаља, свељубазноме брату моме кир Стефану, у Господу радовање са свима бољарима царства твога, и о мени чуј.

Премилосрдни и премилостиви Бог, који од почетка чини велика и дивна дела, који нам је неисказаним својим промислом спремио спасење поновног рођења, и до сада не престаде, хотећи да ниједан од нас не погине, но нас увек уздиже на већу благодат, и који хоће да молитвама светих отаца наших кроз нас испуни њихове недостатке, у свему доброме посвешествова с нама, и што нисмо могли замислити, то сам Господ својим Пресветим Духом јавно објављује нас на освећење и обновљење нашега отачаства, и добро нас води ка твојој часној љубави.

И благодат Господа Бога и Спаса нашега Исуса Христа и љубав Бога Оца и причешће Светога Духа, нека буде са тобом у векове, амин.”

И када се тако он приближио ка земљи отачаства свога, и посла брат његов многе у сретање његове светиње, а сам беше обузет великом телесном слабашћу. А дошавши богоносни архијереј, нађе га где веома болује; и жалосно порадовавши се с њим и са свим бољарима отачаства његова, и потом сатворивши свету молитву, и крстом часним осветивши воду, и том свештеном водом помаза га и

помоливши се за здравље и спасење његово, створи га здрава.

И радујући се заједничком радосћу остадоше добро у Господу, оба горећи Духом Светим за божаствено исправљање и за закон и за свету веру, и за свршење свете велике архиепископије, коју од почетка зачеше са великом љубављу, коју и после времена изванредно савршише божаственим лепотама и украсивши светим иконама, и прекрасним бојама извајану поставише је и предадоше је светим крштењем Богу и Оцу и Светоме Духу. А силом Божијом и поспешењем Светога Духа објави се у њој свако правоверје, и христоименити народ обнови се у њој водом и Светим Духом и поучењем светога и преосвећенога кир Саве, и извести се у њој светим песмама сва божаствена слава.

СТЕФАН ПОСТАЈЕ ЖУПАН - Теодосије

И одмах дозва својега сина Стефана. Овога Стефана добродетељи и војничку храброст и богосазнање сада није могуће испричати. Овога

узевши отац самодржац, са свеосвећеним Калиником епископом и са свима благороднима, уђе у цркву светих и првопрестолних апостола Петра и Павла. За време службе и молитве, самодржац отац и свети епископ часним крстом и полагањем руку обојице на главу благословише Стефана за великог жупана, владара и самодршца све српске земље.

И сви се благородни поклонеше, и од Бога живот му молећи рекоше:

— Многолетно да буде, и биће!

СУКОБ ИЗМЕЂУ ВУКАНА И СТЕФАНА - Теодосије

И велики кнез Вукан беше непријатељ брата својега самодршца Стефана због благослова очева. Јер преподобни Симеон, одлазећи у Свету Гору, узео сина својега Стефана, и место себе за владара и самодршца све земље српске постави, и утврдивши га молитвама и благословом, рече:

— Који те благосиља нека је благословен, а који те проклињаше нека је проклет. И да ти се поклоне синови оца твојега, и нека руке твоје буду на плећима непријатеља твојих, и бићеш господар брату твојему.

После очева одласка Вукан обузет непокорношћу и поставши роб зависти, рече у себи:

— Приближиће се крају дани оца мојега, и тада ћу своју одмазду извршити.

После престављења светога старца, дизаше се на све начине наносећи непријатељство и зло брату својему Стефану самодршцу, и узимајући у помоћ многе иноплемене народе, подизаше се на њега много пута у намери да му нанесе зло и да га уништи, подбадан саветом злих. Али, иако је многе народе скупио и мада се свим средствима трудио

вишечени велики кнез Вукан — на град необориви што на молитви и на благослову очеву основан беше, на самодршца Стефана, у ствари, наваљујући — разбијаше се, и ништа од својих замисли остварити не могаде. Јер много пута бивши посрамљен од њега, и одбијен дајући плећа заједно са иноплеменцима који бејаху с њим, са стидом се кући враћаху, и страхом обузети у теснацима путеве за собом од Стефана зазиђиваху.

У таквом непријатељству и преганању између браће била је српска земља у великој невољи, као у некој тескоби, опустевши од много плењења и проливања крви, пропадајући до краја од глади због неорања, тако да су се многи разишли по туђој земљи. Такав је плод тада исконски сејач зла и мрзитељ добра, ђаво, жњео.

А христољубиви брат, тадашњи самодржац Стефан, написа писмо богоносне и блажене Сави, молећи и говорећи:

„О, многољубазни срцу и души мојој, господине и оче свети, услиши глас плача мојега и послушај уздах мој, и не презри молбу ову!

Учини с нама милост, узевши свете и мироточиве мошти светог и преподобнога оца нашега, и сам смиловавши се на нас, из туђе земље к нама их у своје отачаство принеси, да би се молитвама вашим светим отачаство ваше просветило, и сви ми да благословени будемо.

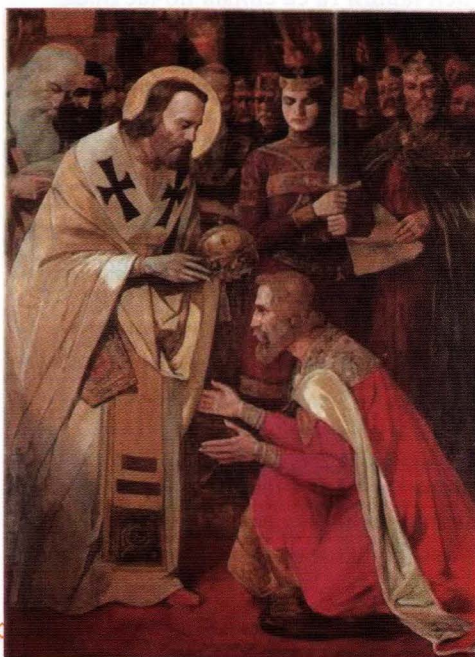
Јер када сте ви отишли од нас земља се наша безакоњима најшим оскврни, и убијена постаде крвљу, и у плен иноплеменцима падосмо, и непријатељи наши исмејаше нас, и нашом мржњом постадосмо презир и поруга онима који су око нас.

Не би ли како вашим светим молитвама и вашим доласком свемилостиви Бог постао милосрдан према нама, и расејање наше сабрао уједно, и противнике наше уништио.“

КРУНИСАЊЕ КРАЉА СТЕФАНА - Теодосије

“... Одређеног дана сви се сабраше у Жичи Архиепископији, а празник је тада био Христа Спаса и Бога нашега. Када се сва црква испунила, Сава одржа беседу о значају дана, затим је свима објаснио потребу јерархијског реда у држави и у Цркви. Сава, служећи са свим епископима и игуманима и са многим свештеницима Свету и божанствену Литургију, у време када треба освећивати узне венац одређеног брата свог, Великог жупана Стефана, к себи и благословив га молитвама и мољењем Богу препаса га и украси багреницом и бисером и венча чесну главу његову венцем и помазав га миром, назва га у Богу самодрживим Краљем Српским. Благочестиви краљ се неисказаном радошћу радовао. Не ради венца краљевског, не ради скупocene багренице, јер размишљаху да су и они са многим лепотама овога света трошни и да пропадају, него што је сабрано толико мноштво са свих страна и што су видели како је његова црква красна. О том се радоваше, јер он беше ктитор те божанствене цркве и својим многим безбројним даривањем беше је украсио”.

*Крунисање Стефана Провенчаног,
П. Јовановић*

СМРТ КРАЉА СТЕФАНА (монаха симона) - Доментијан

Чудо Преосвећенога, које сатвори о престављењу брата свога, и како заповеди анђелу Божијем да га дочека са душом братовљевом. У неко време, пошто се промислом Божијим растала љубазна браћа, када је преосвећени био у другој земљи отачаства свога, и постиже глас Божији обичне радости свију који су се родили у пролазном животу, и поче боловати свељубазни брат његов, благоверни краљ кир Стефан од крепке болести, и посла ка Преосвећеном да чује о болести његовој и да се, дошавши, помоли за њега. А он ожалостивши се због светосаврсника, брата свога, и због истинског саподвижника Христове добре вере, и разгоревши се срдачном радошћу, и подигавши се оде к њему.

И док је он још далеко био од њега, сретете га други, ходећи на брзом коњу, и јави му:

- Престави се брат твој.

Када он чу овај горки глас, у том часу, сишавши са коња паде на земљу, испунивши очи своје сузама и риданем, и уздигавши руке своје горе ка Вишњему који седи на херувима, који умртвљава и оживљава, поче се молити, рекавши:

„Боже, који си се родио пре Данице из бестелесне утробе беспочетнога Оца пре бића свију људи и сваког свога видљивог и невидљивог створења, и који си људима даровао биће, будући неразлучним искони од Оца, који си свима људима положио меру живота, који си свакоме урекао крај живота;

Исусе Христe, који пребиваш пре векова, који си пре и сада, и сада си, и сада си, који слушаш оне који те истином призивају;

Ти, Владико, који си се родио од девојке ради нашега спасења, неисказана и превечна радости наша, радости што је нико никада не чу нити виде од првих древних родова, што је ти добри сатвори

Свeтuи Савa мuрu зaвaђeнy брaђу, слuкa П. Јовановићa из хрaмa Свeтuиoгe Гeоргијa у Нoвoм Сaдy

са нашим оцима и са свима нама у вековима векова, и још даље тамо без краја са нама у све векове векова, - не само дошавши на земљу и ходивши са нама, или испривавши нам се, и отиде од нас, но и увек си с нама;

И који си пре рођења нашега основао на вољи својој саставе душа и тела наших, и који си се укоренио у недрима душа и срдаца наших, који си дао благодат онима који те љубе да сазнају Тебе истинитога Бога;

Јер Ти милујући спасаваш све који се уздају на Те, јер си Бог истинити, који си дошао да спасеш створење руку Твојих, и који си смрћу пострадао и живот даровао свему свету, не желећи да и један човек погине, но да се сви спасу;

Свесилним и страшним оком Твојим заповеди Твојем пресветлом анђелу да поврати душу слуге Твога, сапоспешника мога за твоју свету веру, да сатворим на њему Твоју свету вољу и да га обучем светим образом светих анђела Твојих и светих апостола и пророка и преподобних отаца, да би се удостојио вечних добара Твојих, која си, добри, спремио онима који Те љубе, да и ја, некорисни слуга Твој, примим смелост и пренесем име Твоје пресвето на превелику хвалу.”

И рече: - амин.

И сведобри, брзи у милости, свемилосрдни Отац небесни послуша угодника свога, заповеди анђелу своме да врати душу у тело онога.

О престављењу благовернога краља кир Стефана. И дошавши са великом журбом, Преосвећени га нађе опет оживела, и сатвори на њему сву вољу Божију, целивајући његова свељубазна уста, и квасећи топлим сузама богољубиво лице његово, узашиљући из дубине срца свога душевно ридање ка Вишњему, и својим светим рукама обуче га у велики анђеоски образ, и причестивши га небесноме бисеру, пречистој крви и телу Христову, и венчавши га са свима почастима цара небеснога и превеликом милошћу.

И тако предаде своју свету душу у руке добротвору своме Христу, и са миром у Господу усну, добро послуживши Господу своме преподобијем и правдом у све дане живота свога. А овај Преосвећени, двоструко венчавши благовернога брата свога, бившег краља кир Стефана, и назвавши га у анђеоском образу Симон монах, и венчавши га свим земаљским и небеским частима, и уздавши благодарне молитве за његов покој Богу који га је преселио ка себи у жељена села, и тако положи његове свете мошти са

Светим Симоном, оцем његовим, у дому Свете Богородице Студеничке.

И опет после неког времена пренесе га са великим частима у дом Спасов, у рукотворени му манастир, у велику архиепископију звану Житчу, где и данас лежи телом сав неповредим, по пророчанству Давидову: “Многе су скрби праведницима, од свију ће их избавити Господ, и сачуваће све кости њихове, и ниједна се од њих неће преломити.” Ово што се догодило на овом богољубивом краљу, би видимо свему отачаству његову, пошто Бог јавља милост своју на свима онима који га љубе, од сада и до века амин...

О томе како је краљ кир Стефан благословио свога сина Радослава на краљевство. Благоверни краљ кир Стефан, хотећи се преселити ка небесима, и Божијим извољењем и вољом Преосвећенога, благослови старијега сина Радослава да он буде намесник после њега. И опет тога благослови Преосвећени, и венча га на краљевство, да буде сапрестолник отачаства свога, и да се зове венчани краљ Радослав. И са њим остаде колико се Богу изволи. И оженивши га од грчког цара Теодора, и двоструко утврдивши своје отачаство, насади сваку добру веру у њему.

ЖИЧА У САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

И. Секулић

ЖИЧА ВЕЛИКА КУЋА ЉУБАВИ

Жича је велика кућа љубави. Тамо на брежуљку има се љубав за мртве. А ниже, доле у порти, преко стотину деце је дошло у манастир, ту коначи, ту вечера и руча, за њих је служена владичанска служба, сваком детету је подељена нафора, Владика сам их је учио неколико простих лепих стихова: да се између себе воле, и да знају за Бога и за Светога Саву. Жича, обновљена Жича, устаје полако са својим бићем из доба борби и рада Светога Саве. И устаје са многим својим новим тајнама. Она се пуни зидинама и зградама, али се око ње и над њом шири велико магнетно поље духа и рада, просветног и милосрдног рада. Ужижу се кандила, проповеда се истина и духовна храброст, долазе на стотине деце и одрасли. Ако хтеднемо сви, као што хоће народ, Жича може постати велика народна светиња и радионица. Кратак је био наш боравак у Жичи. Али смо поседели на месту

где нема страха од сиромаштва, од болести од смрти. Кратко време, али ипак осетисмо да сваки човек

може бити господар над земним животом, осетисмо бар нешто од духовног јунаштва монашког. И још, у ове тмурне дане претњи и опасности од осиноности људских и глади земаљских, осетисмо и потврдисмо оно наше старо: да је патриотизам, бар наш патриотизам, недељив од вере и светиње. Љубав за оно што не може прећи у лично, у кукавичку бригу о материјалном поседу, у себичне и безумне тежње да смо увек здрави и увек далеко од смрти. Та пожртвовна љубав једна је према Богу и према Отаџбини.

ЖИЧА

*Црвена јосиођо Жичо
Из моја срца излазиш
Корачаш седмоврајина
У њрајњи свој женика сунца
По зрелим њаласима жића
И сјојиш на самом врху
Избраној тироула у њламену
Пркосиш и сунцокреишу
И жићоскврњишељу
Из два царска ула њод њобом
Корачаш у њравцу своје висине
И високе љубави
У једино мојућем њравцу
Корачај љубим њи корак
Црвена јосиођо Жичо*

Васко Поја

ОПСАДА ЦРКВЕ СВЕТОГА СПАСА

... Дакле, пет година даље, одмах по благодарочитом божанственом празнику Христовог васкрсења, када би освећен за архиепископа српског, пред повратак у земљу отачаства, наомак размеђа марта и априла, последње ноћи у Никеји, Сави у сан ненадано дође родитељ његов, светопочивши монах Симеон. Седа брада и косе, некада моћног самодршца, милостивог великог жупана Стефана Немање, беху влажне од дуга пута под звезданим искрама. Низ мокре ризе, на камени под Савине келије, капљу по капљу, сливао се сјај луне. Око босих ногу намерника - већ се намножило велико и мало зрневље. Беше посебно тиха битинијска ноћ, само се негде у даљини једва чуо разбој који од танких нити хука сове, раног

трепера зрикаваца, тешког дисања земље, ромора воде и ретких људских гласова тка изглед времена.

- Оче, откуда? - прошапута затечени Сава, окрећући се у постељи.

- Шта те гони да ме походиш странствујућег под сводом далеке Никеје? Зар ниси знао да сутра крећем теби, да на гробу твом студеничком озарен кажем како наша црква задоби самовласност?

- Добро знам, утехо душе моје, куда ходиш и шта при срцу носиш - одврати Симеон мирно, како и говоре они који су слова одавно пребрали од разметања. - Гласници твоји већ су ушироко разнели вест о великој победи. Већ и у вис звоне звона, живим звоном објављују твоје рукоположење. Али, ти сутра путујеш, а какав би отац био онај који сина отпушта без савета. Воде ће бити од извора до извора, у застругу имаш довољно соли, хлебови ће потрајати до Солуна, без речи правих, међутим, нога може да заблуди, а душа криво да одлута.

Месец шкрину на небу. Обруч луне попусти. На земљу линуше нови зраци. Ветар Вијорог се шушњем сплете у гране дрвећа. Однекуд, отегнуто, и вук поче да се јавља. Зачуше се повици, звука опреме царских стражара. Биће да су некога затекли у пољима месечине. Далеки разбој доврши тишак шару, па гласније заштропта - све тврдо збијајући у тканицу времена.

- Чедо моје, ево шта спремих да при уму држиш - настави Симеон.

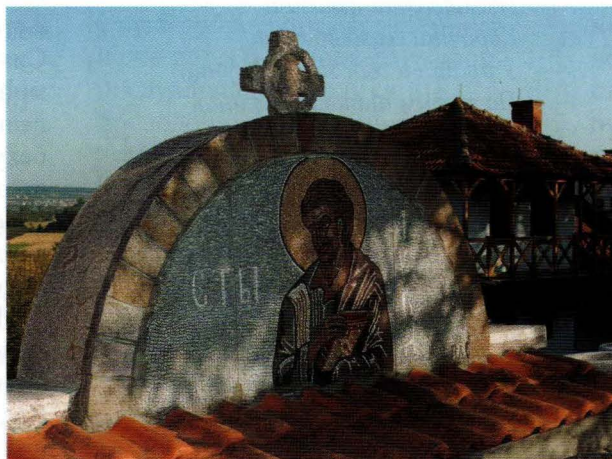
- Тебе ће изјутра васељенски патријарх Манојло Сарантин даривати благословом, граматом, подукама, светим жезлом, достојним одежама. И василеус византијски, кир Теодор Ласкарис, бранитељ Ромејског царства, неће желети да застане, дариваће твоме роду допуштење да рудари месечину, а теби ће понудити четири мазге с пурпурним самарима. Приде, ова милосрдна двојица даваће и велико благо као

товар мазгама. Питаће, желиш ли златне и сребрне сасуде, еванђеља окована и опточена драгим каменовима, златовезене покрове и завесе, разне друге небројене драгоцености. Ипак, сине мој љубљени, ти све ово одреци. Нека патријарх и цар понуђено приложе манастиру Хиландару, цвету Свете Горе. Ти, светлости очију мојих, искај четири никејска прозора. Упамти, моли патријарха и цара да ти дадну само четири прозора.

- Четири прозора?! За тако нешто мраморнике, највештије, доведох од Цариграда и грчких земаља! Родитељу, зашто сада из Никеје да довлачим прозоре, па још на пурпурним самарима?! - немирно се окрену Сава, умало му сан не преврну онамо где је јава.

- Никуда док не довршим - испречи се Симеон шапатам. - Не буди се, не чини ми труд залудним. Грешиш, прозор је вредан по виделу, не по ономе од чега је и колико умешно

изрезано окно тога видела. За први прозор тражи онај на који слеће патријархова ластавица. За други и трећи моли да ти дадну она два у којима царице испраћају и сачекују своје господаре када у бој крећу и када се из боја враћају. А за четврти прозор тражи онај на коме се одмара двоглави орао самог василеуса. И још, Сава, како се у туђини од снова о отачаству тешко памте ини снови, ако заборавиш шта ти говорих, ти изјутра изађи на трг, нађи слепог човека који широко види, и од њега купи шта он у тами тка. Због овога сам долазио, а сада сневај како ти је воља.

Тако рече монах Симеон. Потом вас ишчезе. На поду, у келији само остадоше да се љескају тисуште расутих зрна месечине.

А сам Сава, уистину, те последње ноћи у Никеји, настави да сања. Знано је - у сновима су друмови нарочито богати правцима. Сањао је Сава манастир Филокал, где је намерио да се одмори на повратку ка рашкој земљи. И сањао је манастир Жичу, чију је цркву Св. Спаса намерио да заврши одмах по доласку. И сањао је Сава манастир Студеницу, где је после свега желео да се повуче, да у самоти подробно размисли о другим богоугодним делима. Можда је сањао још нешто, али сваки видик напослетку доспе у предео којим столују невиди.

... Када цркву распасаше од скела, Сава се запути у своју келију да осмотри кроз прозоре, добро памтећи завет остављен слепом

старцу, помно пазећи да окна катихуменије не буду истовремено ни одшкринута, камоли сасвим отворена.

Кроз први прозор, онај на коме је боравила ластавица васељенског патријарха, Сава виде све како и јесте. Ластавичје гнездо, манастирско двориште, борове, храстове, трпезарију, мађерницу, келије братства, странопријемницу, малу цркву, стаје, ковачницу, оставе,

торове, рибњак и пчелињак. Био је то прозор онога садањег.

Кроз други и трећи прозор, оне у којима су чекале византијске царице, Сава виде шта је било и шта ће бити. Кроз други је гледао догађаје прошле, како је Фридрих Барбароса триред целивао Стефана Немању и како су Латини заузели и опљачкали Константинопољ. Кроз трећи прозор Сава је гледао догађаје будуће, како један од његова рода ослепљује сина, други у тамницу затвара оца и како се над његовом земљом надвија мукли облак неверника.

Најзад, кроз четврти прозор, онај на коме се одмарао двоглави орао византијског цара, такође је Сава могао видети све како је јесте, али све како јесте не одмах испод, него испред, на неколико даљина. Тако је гледао, као да је ногама тамо, шта чине подвижници околу Витлејема, колико је бродовља укотвљено у пристаништу Дубровника и шта је у вечерњем тањиру угарскога краља.

- Видици са спрата приправе цркве Св. Спаса не иду само на четири стране света, већ се пружају и у сва четири главна смера времена - говорио је Сава рукоположеном игуману манастира Жиче. - Када у одаји не боравим, желим да свакога дана осмотриш кроз један од прозора и спрам онога што затекнеш да одлучиш на добробит братства и нашег рода. Уздам се да видике нећете смрсити. У супротном, нека вам је Господ на помоћи, путеви су нам у чвор везани, раздрешити их неће моћи стото колена од овога места.

И пре него што ће кренути у Студеницу, да према сну у самоти подробно размисли о другим делима, богољубиви овај Сава још жичком игуману на чување даде ћивот са делом деснице св. Јована Крститеља и оно перце анђела, да га у бради држи као у каквом реликвијару. По милости Божијој архиепископ српски Сава, игуману још и остави подуку да службу може пратити кроз пети прозор.

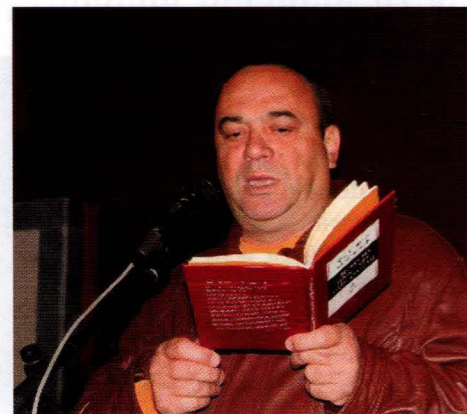
Онај прозор што се дозиђивањем приправе обрео између његове келије и унутрашњости Спасовог дома ...

Горан Пејровић - огломак из романа "Ојсага цркве Светиој Спаса" -

ОСАМ ВРАТА ЖИЧЕ

ВЕОМА је обавезујуће изговарати речи на оваквом месту. Јер, речи носе у себи творачку снагу, и поигравање њима може имати неочекиване последице. Ковачу је дат чекић, пекару наћве и корито, баштовану ашов, мотика и маказе, а песнику су дате речи. Са речима, песнику је дата моћ да преображава свет.

Било би, свакако, богохулно под овим сводом изједначавати песника, слабашног људског створа, са Творцем који је из речи створио све што можемо да видимо, помиришемо, додирнемо, чујемо. Није песнику дато да преображава Творчево дело, већ му је дато да речима мења оно што су људи у својој грамзивости, властољубивости, самољубљу и осиноности од Творчевог дела учинили. Песник, наравно, нема моћ да утиче на светске политичке и економске процесе, али има дара да крхотине раздробљеног света доведе у један нови ред. Тај поредак ствари биће само његов, другачији од свачије замисли, засебан, али нам зато нуди читалачку драж откривања и сусрета са новим и неочекиваним. И, колико је песника, толико је светова, усамљених, али стварних, с љубављу која стоји насупрот рушилачкој енергији која је раздробила некада невини Божји шар. Било би неодмерено тражити од песника да истребљује лаж, грамзивост и облапорност моћника који су запосели сваки делић нашег живота затрпавајући нас безвредним стварима из којих само они извлаче корист. Али песничково, свакако, јесте да их именује, попут Дантеа,

Хајнеа, попут Војислава Илића, Диса, Бранислава Петровића, и да нас, као што је Данте то чинио, изведе са дна и пружи трачак наде, макар у самотњачким читалачким часовима. Ту моћ преображавања виђеног нема песник сам. Њу имају речи, а песнику је, ето, дато да се њима служи... Таман да од свег његовог напора остане само читљив траг на папиру, остаће сведочанство да је било људи који су у једином простору своје суверености, у простору духовности, свет чинили друкчијим и предавали га другима. Овде, у Жичи, Свети Сава је отворио врата таквог простора, поред седам краљевских, осма врата ове лавре, на која сада улазе песници. Зато вам захваљујем што сте и мени указали част да на њих уђем.

(Речи песника Брајислава Р. Милановића, из сводовима дрвне Жиче, ириком примања књижевне награде "Жичка хрисовуља", о Преображењу 2009.)

СВЕТИ ВЛАДИКА НИКОЛАЈ КАО ЖИЧКИ ЕПИСКОП

После Првог светског рата, 1919. године, Свети владика Николај Велимировић хиротонисан је за епископа жичког и то на седамстогодишњицу хиротоније првог српског архиепископа Светога Саве, да би већ наредне године био премештен на Охридску епархију. После вишегодишњег служења у Епархији охридској, владика је 1934. године био поново враћен на место епископа жичког. У то време, изградња је у Жичи трајала непрекидно. Саграђени су: црква Светог Јована над улазном капијом, црква костурница, камени декорисани портали око улазних и унутрашњих врата Велике цркве, агиазма (чесма), зграда "Спомен српској шајкачи", спомен чесма патријарху Варнави, плави монашки конак, рибњак, велика звонара, владичански конак, Светосавска црква, трпезарија, црква на гробљу. Владика је ужурбано свакодневно бдио над изградњом Жиче, улагао у њу сваки свој динар и све друге прилоге и користио сваки минут и сваки час на писању књига и обиласку радова у изградњи. У Жичи је остало предање да је имао намеру да ту подигне дванаест олтара и велику звонару са дванаест звона у част дванаест апостола. На тај начин у манастиру би се устројила даноноћна богослужења, тако да би по завршетку у једној цркви,

литургија одмах почињала у другој. Владика Николај је као епископ својим духовним вођством, својим учењем и проповедањем, својим књигама, својом бригом за свештенство и младе, својом дубоком заинтересованошћу за важне религијске покрете, својим етичким и интелектуалним генијем и имагинацијом, сједињеним са

изузетним даром за писање на језику који је разумљив најједноставнијим људима, извршио огроман утицај на верујући српски народ.

Као један од најистакнутијих архијереја Српске Православне Цркве између два светска рата владика Николај је учествовао у бројним делегацијама и мисијама широм света. Због нескривеног антифашистичког иступања у мартовским догађајима током 1941. године, био је у немилости немачких окупационих власти у Србији. Немачки фашисти су га насилно одвели из манастира Жиче у манастир Љубостињу, где је био под њиховом сталном присмотром. Више пута је мучен и злостављан у крушевачком затвору.

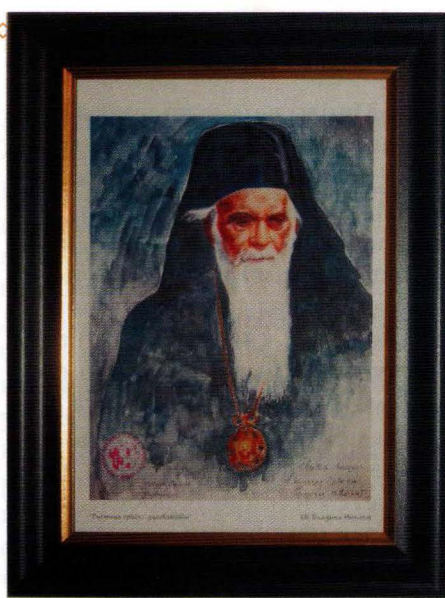
Немци су га из Љубостиње пребацили у манастир Војловицу, где је био и патријарх српски Гаврило (Дожић). При крају рата владика је одведен у фашистички логор Дахау. Из Дахауа је након завршетка рата, не слажући се са новим комунистичким властима у Југославији, отишао у САД, где је међу православним Србима, далеко од отаџбине, наставио своју духовничку мисију. Упокојио се у манастиру Свети Тихон у Пенсилванији марта месеца 1956. године, а сахрањен је у манастиру Свети Сава у Либертивилу. Његове мошти су 1991. године пренесене у Лелић код Ваљева.

ДВЕ ЖИЧКЕ БЕСЕДЕ СВЕТОГ ВЛАДИКЕ НИКОЛАЈА

НЕ БОЈ СЕ, САМО ВЕРУЈ

Свету Жичу обнављамо, Бога прослављамо, своје душе спасавамо, дело отаца настављамо. Не смео се одсећи од славе Божије и од славе своје давне прошлости, јер хоћемо да и наше поколење буде славом увенчано и као драги камен достојно нанизано на онај непрекинути конач историје, на коме су нанизани и на коме блистају као драго камење многа поколења српског народа пре нас ...

Ми обнављамо Свету Жичу да би се и душе наше обновиле Духом Христовим. Свакој зидарији темеље постављамо од камена да бисмо се научили зидати карактер свој на камену темељцу који је Христос. Онда зидамо циглом, од добро учињене земље са водом и добро печеном на огњу. Да бисмо разумели да и душа наша мора проћи кроз воду и огањ од разних искушења, те да би се право држала и одржала. Наши стари правила су много бољу циглу, боље учињену и боље испечену, а лакше су подносили искушења која потапају душу или је сагоревају. При томе спајамо циглу са малтером од препраног песка и белог креча. Опет вода и огањ! Да се научимо спајати сву унутрашњу грађевину духовну Светим Духом Божијим. Затим постављамо кров као слику наше одбране од духова злобе поднебесне. Па онда намештамо врата, која нас опет уче да не пуштамо свакога у своју душу. Па прозоре према сунцу, што нам казује да душе своје изложимо Сунцу правде, Богу Спаситељу, да би од Његове светлости дом душе наше био светао и чист од отровних микробних мисли и жеља. Најзад, грађевину освећујемо крстом, као знамењем страдања и победе Христове. Пре сваког намештаја пак уносимо у нов дом иконе светих угодника, то

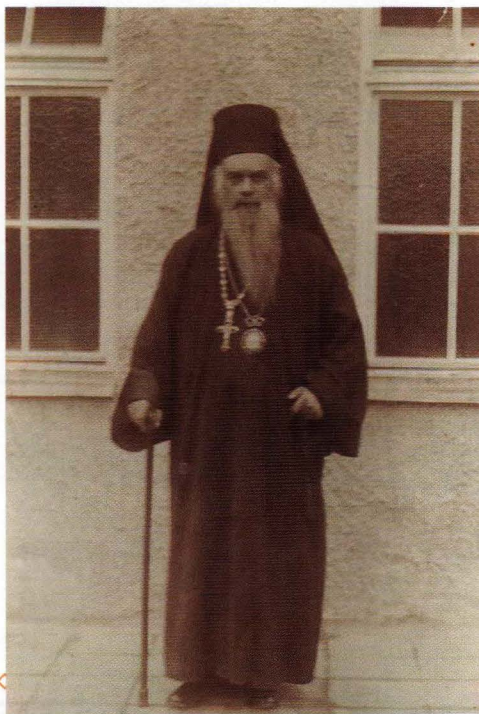
јест најбоље од најбољих синова човечијих, да би нам непрестано служили за углед и да би нам били заштитници на кратком путу из овога света у онај.

И тако зидајући ми се зидамо, обнављајући спољашњи храм, ми зидамо и обнављамо храм унутарњи, духовни. То је главно. Главно је унутарње духовно зидање духовним материјалом, а то је вера, нада, правда, милост, братољубље, доброта, јединство духа и циља и напора у достигнућу Царства Небескога ...

Сви покушаји неких некрштених народа да се отргну од Христа, одвели су те народе на две мрачне странпутице: или на повраћај старим незнабожачким

националним религијама или коначном безбожништву. Ми не можемо ни једном ни другом странпутицом. Ми немамо куда ван Христа и без Христа. Ми се не можемо повратити Перуну, попут старих Словена, нити можемо с Јеврејима очекивати долазак неког бољег Месије од Исуса Христа, нити, најмање, можемо без Бога и против Бога. Јер од памтивека није било Србина који је био самоникли и оригинални безбожник. Ако су се у наше дане појавили и неки Срби као безбожници, то су они који не мисле својом главом него туђом, који подражавају дегенерисане туђинце и на њих се позивају. Нити на овој светој земљи нашој и Христовој постоји иједно добро дело у вредности једне копејке које су безбожници створили у току хиљаде година. Јер циљ безбожника и не може бити зидање него рушење, нити стварање него злобно уништење.

А Жича је, рекох, посвећена Христу Спаситељу. Музичари тврде да штогод је нека виолина старија, то лепше звуке одаје. Наша Жича стара је 720 година, и као нека стара харфа одаје чудесне мелодије што налазе одјека у души сваког Србина. То су мелодије векова наше историје, мелодије народног зидања и туђинског рушења, па мелодије борби, херојских борби за Крст и светитељских подвига, мелодије славе кроз победе и мелодије славе кроз славне поразе; па мелодије народног страдања и прибирања духовних сила, па мелодије мучеништва за правду и слободу; мелодије пастира који постају кнежеви и кнезова који постају Мученици и Свечи. Заиста нема краја ни броја мелодијама ове наше старе харфе, ове наше светосавске Жиче. Заиста тешко је наћи саврење Жичкој симфонији, састављеној од толиких мелодија бола и радости кроз све ове векове откад нас стари Немања са своја два света сина изведе на велико попрште историјске драме света. Од тада до данас судба народа

одражавала се на судби Жиче, у срећи и несрећи, у разарању и обнављању. Благодарни смо Богу што живимо у периоду обнављања. Благодарни смо народу који свесрдно помаже обнављање Жиче ... Жича у наше време нема никаквих великих претензија. Њена савремена улога је јеванђелско-мисионарска. На источној капији нашег Манастира исписане су речи Христове: Не бој се, само веруј! То је срж жичке проповеди нашем поколењу и у наше дане.

Дишући и живећи том вером, неколико поколења нашег народа лако су се предавали мучеништву и смрти. Јер су вером видела онај други, вечни живот и вечну награду у њему. И за сву светлост и славу у нашој прошлости имамо да благодаримо тој вери. Нити има икакве силе, нити икаквог система, који би нам у садашњости и у будућности могао донети светлост и славу изван ове вере, коју је Сава Немањин из овог храма објављивао Србима пре седамсто година и у којој ми, његови потомци, са истог овог места вас утврђујемо, којом вас тешимо, храбримо, снажимо и блажимо. Наших двадесет монаха у Жичи чине велике духовне напоре за спасење народа, за спасење ваше. По типичу Светога Саве они се даноноћно моле, строго држе прописе о посту, чистоти, послушности и труду. За сав народ узносе Сведишњем свенародно покајање. Спомињу на посведневним литургијама живе и умрле. У молитвама благосиљају пријатеље и непријатеље, по заповести Христовој, вапијући Богу за мир у целој свету.

Придружите се и ви сви овом напору. Да би се зло отклонило, а добро зацарило. Нема никога међу вама који не може учинити нешто за спасење свога народа и човечанства. Ма и једна молитва дневно, и једна милостиња, и један уздах ка Ономе који једино може спасти свет, све су то лепте које Он види и не одбацује. Срећа света зида се изнутра из сваке човечије

душе. Мир у свету успоставља се обнављањем изнутра свакога ко зна за Бога и за душу. Сви можете бити заслужни за срећу и мир рода људског. Учините, дакле, неки подвиг који вам наређује закон Христов. Да кад дођу срећнији и мирнији дани, сви можете рећи да сте и ви допринели томе својом лептом. И када се буде славила крајња победа добра над злом, победа Христа над паклом, да и ви будете учесници те победе, као Христови помоћници, сатрудници и сапобедници. Света Жича вас дочекује и испраћа са истим поздравом, који значи светлост, храброст, снагу, радост и утеху. А тај поздрав гласи: НЕ БОЈ СЕ, ЧЕДО, САМО ВЕРУЈ!

ЖИЧА УТВРЂУЈЕ НАУКУ ХРИСТОВУ

... Помислите да се неко од нас претвори у дух један неумрли и бесмртни и да је још пре седамсто година стајао у овој светој Жичи и посматрао шта се ради с народом српским и шта бива са овим великим и славним светињама српским. Саборе, господу српску и српски народ - то би могао да види тај који би стајао на кубету и посматрао кроз векове судбину народа српског. Први сабор: освећење чудесне цркве какве није било на Балкану, осим можда само Аја Софије у Цариграду. Свети Сава

није тада штедео нити блага свога, нити зноја свога само да постави једну светињу која би сама собом ћутке прослављала Господа Бога Творца и Сведржитеља, па је сазвао мајсторе из Солуна, из Цариграда, са острва и из Азије и сам послове надзиравао, да би све било савршено. И када је Жича била готова, она је као сунце засијала.

Тај дух невидљиви видео би даље како Жича цвати и расте исто онако како цвати и расте благостање српскога народа, како Жича постаје све утицајнија на српски народ и како народ српски постаје све утицајнији на Балкану и целом овом делу европског континента. Онда би видео како народ зида, попут Жиче, цркве на све стране и украшава целу земљу храмовима Божијим и пева у славу Божију, где народ, причешћен, постаје следбеник Божији, јер сви ми, у том смислу, треба да постанемо следбеници Божији ...

Ако гледамо како се народ српски развијао унутра и споља, видимо да Жича расте и духовно и морално и постаје административно средиште, јер одатле иде закон и управа над целом српском земљом. Одавде иде управа и над војном силом, до извесне мере и извесног времена. Јер, ово је било прво утврђење на ивици земље српске на северу.

Па онда, тај дух који би посматрао, видео би како се поквари властела српска, како се завади и поче отимати о власт, господство и богатство и видео би онда како Жича немаде утицаја више него што је имала, како се Жича испразни, како у њу више не долазе врховна господа српска, него само српски прост народ, да се клања живом Богу и моли њему за спас народа српског.

Онда би видео како долази у том времену страшном и ровитом један кнез из друге династије, а не од Немањине, како то долази Лазар са својом супругом Милицом и синовима, да се овде моли Господу Богу и Светом Сави да спасе српски народ од турске најезде. Видео би

онда како пропада царство српско и како настаје пропаст Жиче. Видео би како остаје Жича пуста, не само од господе српске него и од народа. Народ заплашен није смео долазити. Пuteви око Жиче су пропали. Народ побегао у гору и склонио се у планину, а Жичу је гледао са висине планинске и плакао над Жичом и својом судбином.

Тада би онај, који је стајао на кубету Жиче, гледао како долазе пљачкаши који односе злато и сребро, које је остало од Немање, синова његових, од Милутина до Душана и Уроша, како све пљачкају и односе, како сиромаша Жича и сав народ српски. Народ у опанцима, народ са комадом проје, са сузама у очима, са погледом у небеса упртим, ћутљив. Таква јесте и Жича. Па би онда гледао како камен по камен пада из зидина Жиче, како змија по змија улази у покварене зидове Жиче, како трње и коров ничу и како свако узима имања Жиче. Видео би да и српски народ доживљује исту такву судбину. Онда би видео шта бива доцније, како се сељак и поп, сељак неписмен, а поп полуписмен, дижу на устанак против Турака, долазе ноћу у Жичу и са сузама моле се праћеду духовном, Светом Сави, да се он моли Господу Богу да би опростио народу грехове. Видео би како сељак и поп устају, како народ добија победу за победом, како се ствара мала Србија и како у тој малој Србији већ почињу се бринути и мислити на Жичу, како долази зидар са малтером и почињу Жичу оправљати у време Кнеза Милоша и Михаила, и у време бесмртног владике Јање.

Па би онда видео и најновије догађаје, како у Жичу долазе два краља, последњи Обреновић и први Карађорђевић, да обојица буду миропомазани у овој Жичи. Многи су тада чули први пут за Жичу и згранули се када су видели

Жичу, какво име има, а какву немоћ Жича скрива.

Па би онда дошао до данашњег времена и видео би ово. Земља наша сва уједињена, народ наш сав сједињен и ослобођен. Држава порасла, народ порастао. Опорављена земља од рата, излечена, обогатљена, и сада долази ред на мајку Жичу. Тако ради и мајка код куће. Када су сва њена деца од ратне крви убрисала се и опрала и обукла се у нове хаљине, када је сву своју децу видела обучену и излечену и убрисану, онда и она, као мајка, као што и бива, последња почиње да се уређује, да се пере, да се чисти и одева, да би она засијала материнским лицем на збору својих синова и деце. То вам је историја Жиче до данашњег дана ...

... Када чујете о Жичи, о крунисању првог краља српског, кога је крунисао Свети Сава, ви видите како је Свети Сава непрестано учио народ, а није га учио ништа плитко и привремено, него је учио науку Христову, учио га о ономе што је вечито.

Он је учио и догмама и истинама, јер наука о догмама и истинама јесте основ душе човечије у целом свету. Ко то не проучава и то заборавља,

а све друго чита и учи, тај се може звати хришћанином, православним, Србином, али тај ће бити исто тако као непотребна хартија или материјал. Истина се мора знати, јер је истина основ живота човечијег. Када се истина зна, онда се зна и пут, онда човек зна и правду Божију, и којим путем треба да иде. Истина је огледана у Вјерују хришћанског православља. Зато видимо светог Саву да не говори о политици много, не говори ни о друштвеном животу, ни о дневним питањима онога времена, него једнако о Јеванђељу, о догмама, о великим истинама. Он свој народ спрема за нешто велико. Па ви знате, када се спрема грађевина висока од 20 до 30 спратова, тада се полаже дубок и јак темељ. И Свети Сава полаже дубок и јак темељ науке хришћанске, вере хришћанске и истине хришћанске.

Он то ради овде у Жичи. Жича је слична другим манастирима, али опет није то што су други манастири. Они су манастири више повучени, за лични подвиг, за исцељење болних. И овде су се исцељивали болесници, али то није главни задатак Жиче. Као што је апостолима свима дато да проповедају Јеванђеље, али им је дата нарочита карактеристика.

Тако је и нашим манастирима дат нарочити пут. Жичи је дато да утврђује науку Христову, да утврђује и шири логику јеванђелску у народу српском, да разум народа продубљује, утврђује, проширује. Када је Жича створена и сазидана, Свети Сава је почео тај задатак вршити. Он је почео са Вјерују, са догмама, са истинама хришћанским. Све истине садрже се у вери. А како човек треба да живи, то се учи у другој науци, а то је наука о владању. Прво, наука о вери назива се догматика, а ово друго етика, вера и владање, логика и етика, наука о вери и наука о владању...

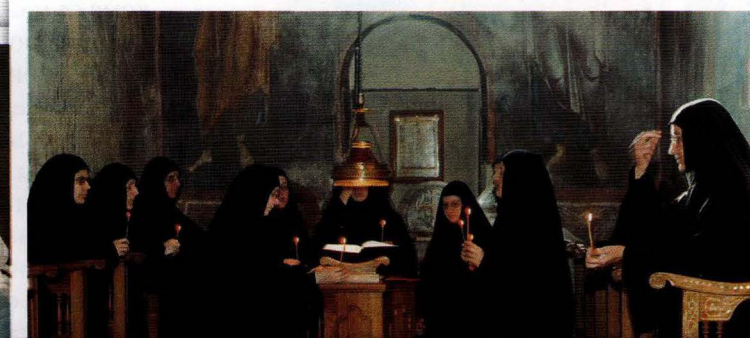
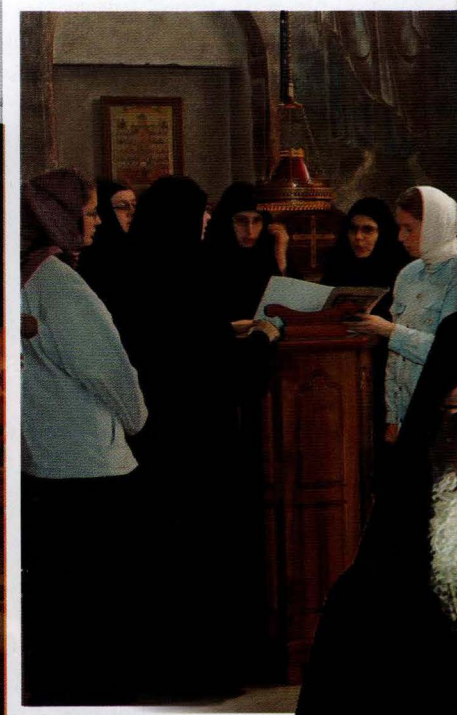
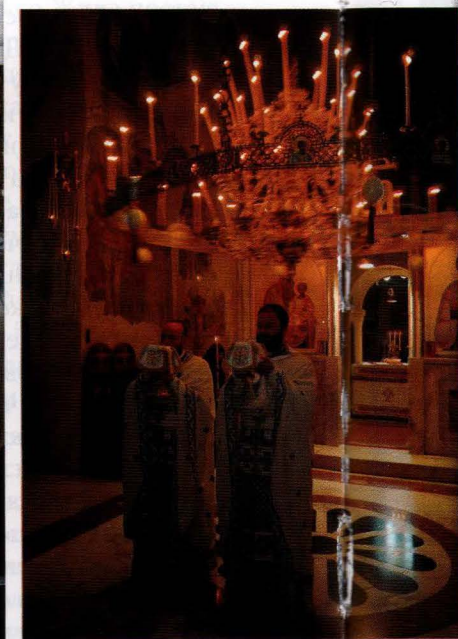
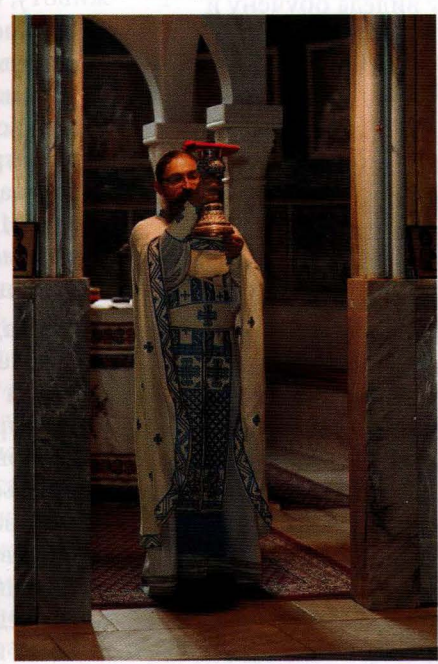
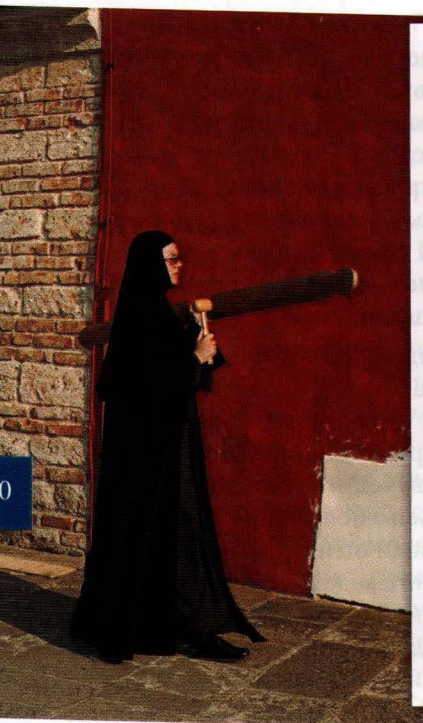
ЖИВОТ У МАНАСТИРУ ДАНАС

“Свету Жичу обнављамо, Боја прослављамо, своје душе сјасавамо, дело оца настављамо” - имао је обичај да каже владика Николај Велимировић.

“Има љубитеља и поштовалаца монаштва и монашкој животи, али је врло мали број оних који се одушевљавају да прихвате такав начин живота. Посматрајући животи наше времена, то заиста није нимало лако. Поћи у манастир и прихватити монашки животи, значи револуцију у самој личности и победу која је равна највећим победама у историји. То је победа

самога себе и зато ми верујемо да ће монаштво, као Бојом успановљена институција у Цркви, надживети и ово тешко време и да ће, и ако не буде бројно, имати истинских поштовалаца и оних који цезну и израже заједницу са Бојом. Биће увек гладних и жедних истине, Боја и хране Божије, а монаштво је то да јојмо удовољи. Зато верујем да ће и наше доба изнедрићи велике духовнике и најавити животи монаштва” -

(Патријарх Иринеј на Симониону о женском монаштву, у манастиру Жичи, септембра 2011.)

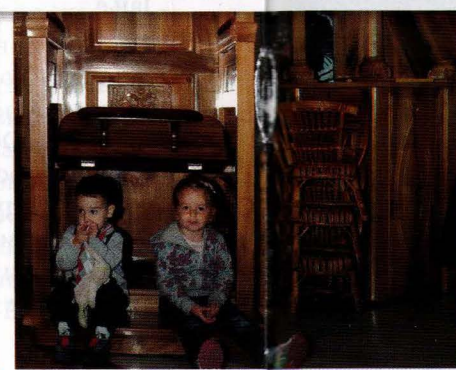
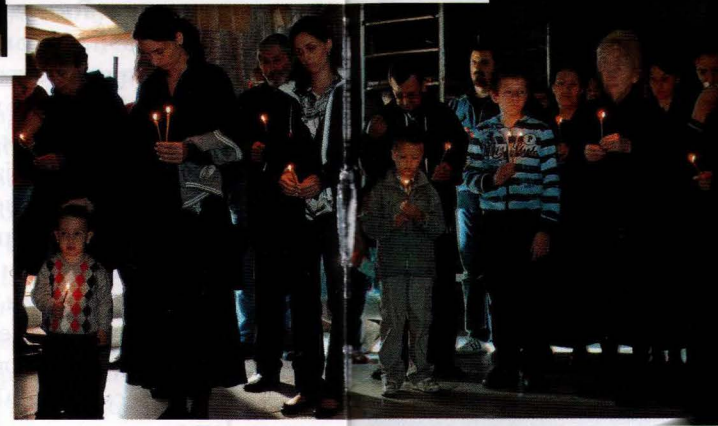

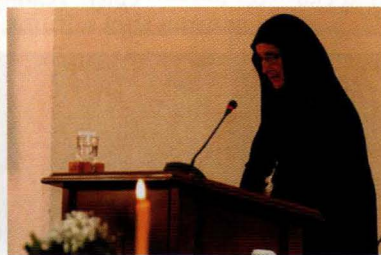
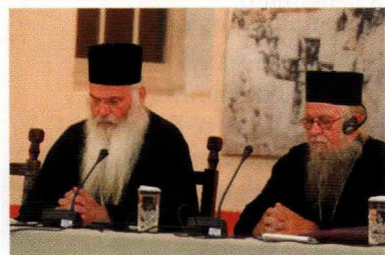
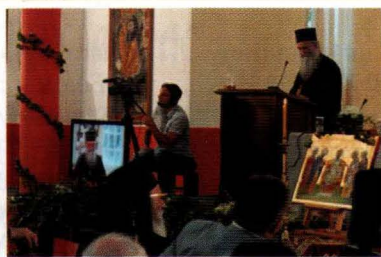
Жича има и малу радионицу која се бави каширањем икона и залага за књиге, а ту су и друга послушања.

Жича је данас велики женски манастир отворен да прими све који су заинтересовани да упознају своју веру и монашки живот. Жичко сестринство тренутно има око 40 монахиња. Манастир живи по светогорском типу. Устаје се у пола четири ујутру. Од четири почињу богослужења, која са краћим одмором трају до пола десет, када је ручак. Послушања трају до три поподне када почиње једносатна проба византијског појања. Вечерња богослужења завршавају се у 18 сати, а после два сата следи завршетак радног дана и повлачење монахиња у келије, где свака од њих има свој молитвени програм. Ноћна молитва и вршење молитвеног

правила ноћу је, сматрају у Жичи, “исправније, јер је светоотачко и одавно је у монаштву”. Манастир је познат по иконописачкој радионици, коју је основао ђакон, покојног владике Стефана, Миодраг. Он је знање стечено на Светој Гори, у келији Пахомеја, пренео на жичке монахиње, чије иконе носе посебан печат. Монахиње за потребе манастира саме шију, израђују црквене везове, мантије, свештеничке одежде, завесе и прекриваче, као и све друго што је потребно за цркву. Држе се светогорске традиције, ручног рада на природним материјалима. Почети издавачке делатности у Жичи везани су за време владике

Николаја Велимировића. Штампариа и библиотека са преко 50.000 књига изгореле су у немачком бомбардовању Жиче, а манастирско издаваштво обновљено је почетком овога века. Највећа пажња посвећује се делима старца Емилијана, доскорашњег

СИМПОЗИОН О ЖЕНСКОМ МОНАШТВУ

Веома је важно исцртаћи да је у манастиру Жичи од 1. до 4. септембра одржан први међународни духовно-научни Симпозион о женском монаштву, Настављајући и у нашем времену духовним пућем Светиога Саве и следећи његову мисао да духовно учење није ира ни безумље људских мисли већ иривоједана светиа вера Божја, сестиринство манастира Жиче окупило је најважније иеологе и духовнике иравославља данас, бројне иостие из Русије, Грчке, са Кијра, из Израела, Француске, Пољске, Румуније, Сирије, Грузије, Црне Горе, Републике Српске, Хрватске и Србије.

62

Посла има на претек: административних, у трпезарији, кухињи, на економији, у цркви где монахиње посетиоцима објашњавају историјат манастира.

Жича је веома посећено место. Налази се надомак града Краљева, у програмима је ђачких ескурзија, у цркви се одржавају крштења и венчања, али само за мештане села Крушевица у коме се манастир налази.

На први поглед рекло би се да Жича није добра за развој озбиљног монашког живота. Међутим, она је готово једини манастир где су конаци потпуно повучени ван порте, где није дозвољен приступ туристима и знатижељним људима у простор где монаси живе. Са коликом посвећеношћу се одвија живот унутар манастирских капија, осети се чим се закорачи у тај простор „омеђен“ унутрашњом лепотом. Све одише чистоћом, мирисом тамјана и беспрекорним редом.

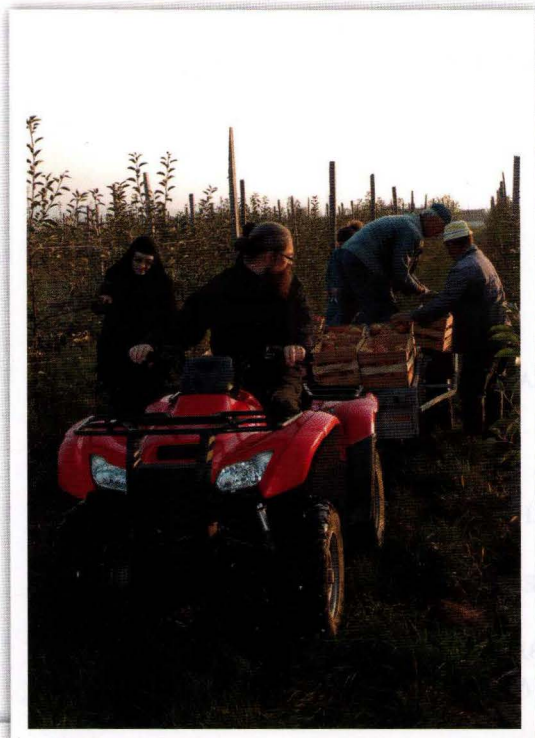
„Долазак у Жичу је дар Божији, њена неисцрпна благодет нас освећују и просвећује. Благословени су сви коју у њу улазе и кад изађу више нису исти, јер су оваплоћени Духом Светим”, рекао је патријарх Иринеј.

ПЕСНИЧКА НАГРАДА „ЖИЧКА ХРИСОВУЉА“

Жички духовни сабор који се сваке године одржава о празнику Светог Преображења Господњег у Краљеву и манастиру Жича покренут је 1992. године. Централни део манифестације чине програми посвећени добитнику песничке награде Жичка хрисовуља.

О успостављању књижевне награде „Жичка хрисовуља“ књижевник Драган Хамовић пише: „Жичка хрисовуља Стефана Првовенчаног, један од првих писаних трагова средњовековне Србије, претекла је дуга и пустошна столећа тек у препису на осојном зиду жичког храма. Златопечатна, владарска повеља нестала је из видљивог света. Спомен на ту повељу, оснивачку за манастир и заснивачку за много шта постојано у српској

култури, обновљен је 1992. године утемељењем песничког признања којем је наденут вишеструко обавезујући назив – „Жичка хрисувоља“. Признање је већ самим именом постало значајно. Жичка је поставила светлу, краљевску меру. Требало је као такво да се потврди, колико је год могуће. Јер ово је место стишаних, а моћних значења, многих трагова и слојевитих наслага – по чему је упоредиво са поезијом самом. Такав садржај Жиче, према својој мери,

откривали су и песници, долазећи као изабраници сваког жеженог Преображења да се сретну с другим људима и невидљивим појавама што колају жичком пор-

том и под њеним сводовима.

Сабор у славу провејане песничке речи српског језика потражио је дубинску подршку првог песника којег знамо по имену, који је ту столовао као архиепископ Српске Цркве – чију је

самовласност изборио у неприликама надилаженим заједно с братом, овде овенчаним и владаром и песником. И мислородна лоза српског песништва овде је, у Жичи, посађена, никла и разгранала.

За Жичу предање везује и Савину „Беседу о правој вери“, коју нам преноси хиландарски агиограф, песник Доментијан, у „Житију Светога Саве“ (1243). Многи су беседници, отад, изговарали речи у акустици Спасовог храма и около њега, и те речи морале су бити потпомогнуте духом жичке прворечи српског архипесника, који се исказивао кратко, просто и присно, продирући у срж, и светлу и тамну.“

Из садржаја:

2.
МАНАСТИР ЖИЧА – ПРВИ ПРЕСТО СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ
6.
МАНАСТИР ЖИЧА
12.
СРБИЈА ЗА ВРЕМЕ ВЛАДАВИНЕ СТЕФАНА ПРВОВЕНЧАНОГ
14.
СТВАРАЊЕ СРПСКЕ АУТОКЕФАЛНЕ ЦРКВЕ
16.
СРПСКИ АРХИЕПИСКОПИ И ПАТРИЈАРСИ ОД УСПОСТАВЉАЊА СРПСКЕ
АРХИЕПИСКОПИЈЕ ДО УКИДАЊА ПЕЋКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ
20.
СТЕФАН ПРВОВЕНЧАНИ - У БОГУ САМОДРЖИВИ КРАЉ СРПСКИ
23.
МАНАСТИРСКО НАСЕЉЕ
27.
АРХИТЕКТУРА МАНАСТИРА ЖИЧЕ
31.
СЛИКАРСТВО ЖИЧЕ
40.
МАНАСТИРСКА РИЗНИЦА
43.
ЖИЧКА ПОВЕЉА
47.
ЖИЧКА БЕСЕДА О ПРАВОЈ ВЕРИ СВЕТОГА САВЕ ИЗ 1220.ГОД.
50.
БЛАГОВЕРНИ КРАЉ КИР СТЕФАН (одломци из житија)
53.
ЖИЧА У САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ
56.
СВЕТИ ВЛАДИКА НИКОЛАЈ КАО ЖИЧКИ ЕПИСКОП
60.
ЖИВОТ У МАНАСТИРУ ДАНАС

СIP - Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње
ISBN 978-86-7660-153-0
COBISS.CG-ID 19355920

Уколико сте пропустили примерке “Манастир Дечани”, “Манастир Бањска”, “Манастир Грачаница”, “Манастир Светих Арханђела”, “Манастир Морача”, “Манастир Сопоћани” или “Манастир Студеница” позовите на бројеве 011 369 07 57; 011 369 07 49; 011 369 08 20; 064 2456-300 или e-mail svgorabg@yahoo.com у Србији, или на 041 234 222 и 067 611 196 у Црној Гори.

СВЕТИГОРА ИИУ Митрополије Црногорско – приморске,
Косте Главинића 1а, 11000 Београд и Његошева 73, 81250 Цетиње

СВЯТЫЙ ПЛАТОН

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ

СВЯТЫЙ